A 5

Ar. Schum.

Armin Schu-
mann.
1849

CORNELII NEPOTIS
VITAE
EXCELLENTIUM IMPERATORUM

AD

OPTIMA EXEMPLARIA

RECOGNOVIT

ET

IN USUM SCHOLARUM EDIDIT

GEORG AENOTHEUS KOCH.

ACCEDUNT FRAGMENTA, INDEX HOMINUM ET LOCORUM MEMORABILIUM ATQUE TABULA CHRONOLOGICA.

EDITIO STEREOTYPA.

LIPSIAE, 1848.

SUMPTIBUS ET TYPIS PHILIPPI RECLAM IUN.

PRAEFATIO.

Non dubito, fore plerosque, Attice, qui hoc genus scripturae 1 leve et non satis dignum summorum virorum personis iudicent, quum relatum legent, quis musicam docuerit Epaminondam, aut in eius virtutibus commemorari, saltasse eum commode, scienterque tibiis cantasse. Sed hi erunt fere, qui expertes literarum 2 Graecarum nihil rectum, nisi quod ipsorum moribus conveniat, putabunt. Hi si didicerint, non eadem omnibus esse honesta atque 3 turpia, sed omnia maiorum institutis iudicari, non admirabuntur, nos in Graiorum virtutibus exponendis mores eorum secûtos. Neque enim Cimōni fuit turpe, Atheniensium summo viro, 4 sororem germanam habere in matrimonio, quippe quum cives eius eodem uterentur instituto. At id quidem nostris moribus nefas habetur. Laudi in Graecia ducitur adolescentulis, quam plurimos habere amatores. Nulla Lacedaemōni vidua tam est nobilis, quae non ad coenam eat mercede conducta. Magnis in 5 laudibus totâ fere fuit Graeciâ, victorem Olympiae citari: in scenam vero prodire ac populo esse spectaculo, nemini in eisdem gentibûs fuit turpitudini. Quae omnia apud nos partim infamia, partim humilia atque ab honestate remota ponuntur. Contra ea 6 pleraque nostris moribus sunt decora, quae apud illos turpia putantur. Quem enim Romanorum pudet uxorem ducere in convivium? aut cuius non materfamilias primum locum tenet aedium atque in celebritate versatur? Quod multo fit aliter in Graecia. 7 Nam neque in convivium adhibetur nisi propinquorum, neque sedet nisi in interiore parte aedium, quae gynaeconītis appellatur, quo nemo accedit nisi propinqua cognatione coniunctus. Sed hîc plura persequi tum magnitudo voluminis prohibet, tum 8

Praef. §. 4. *Lacedaemoni* al. *Lacedaemone.* cf. Zumpt. gr. lat. §. 63 adnot. — *ad coenam* scil. oblectationis caussa virorum. Sic corr. Heusingerus. Cf. Lucian. Diall. Meretr. VI. §. 3. T. III. p. 390. ed. Jacob. Librorum lectionem *ad scenam* Boettigerus Opusc. lat. p. 333 ed. Sillig. ita defendit, ut mimicas viduarum Laconicarum saltationes significari putet. — §. 7. *gynaeconitis* vulg. graece scrib. γυναικωνῖτις.

festinatio, ut ea explicem, quae exorsus sum. Quare ad propositum veniemus et in hoc exponemus libro de vita excellentium imperatorum.

I. MILTIADES.

1 Cap. I. Miltiades, Cimonis filius, Atheniensis, quum et antiquitate generis, et gloria maiorum, et sua modestia unus omnium maxime floreret, eaque esset aetate, ut non iam solum de eo bene sperare, sed etiam confidere cives possent sui, talem futurum, qualem cognitum iudicarunt: accidit, ut Athenienses Chersonē-
2 sum colonos vellent mittere. Cuius generis quum magnus numerus esset et multi eius demigrationis peterent societatem: ex his delecti Delphos deliberatum missi sunt, qui consulerent Apollinem, quo potissimum duce uterentur. Namque tum Thraces
3 eas regiones tenebant, cum quibus armis erat dimicandum. His consulentibus nominatim Pythia praecepit, ut Miltiadem sibi imperatorum sumerent: id si fecissent, incepta prospera futura.
4 Hoc oraculi responso Miltiades cum delecta manu classe Chersonēsum profectus quum accessisset Lemnum, et incolas eius insulae sub potestatem redigere vellet Atheniensium, idque Lemnii
5 sua sponte facerent, postulasset: illi irridentes responderunt, tum id se facturos, quum ille, domo navibus proficiscens vento aquilone, venisset Lemnum. Hic enim ventus, a septentrionibus
6 oriens, adversum tenet Athenis proficiscentibus. Miltiades, morandi tempus non habens, cursum direxit, quo tendebat, pervenitque Chersonēsum.

1 Cap. II. Ibi brevi tempore barbarorum copiis disiectis, tota regione, quam petierat, potitus, loca castellis idonea communiit, multitudinem, quam secum duxerat, in agris collocavit crebrisque
2 excursionibus locupletavit. Neque minus in ea re prudentia quam felicitate adiutus est. Nam quum virtute militum devicisset hostium exercitus, summa aequitate res constituit, atque ipse ibi-
3 dem manere decrevit. Erat enim inter eos dignitate regia, quamvis carebat nomine, neque id magis imperio quam iustitia consecutus. Neque eo secius Atheniensibus, a quibus erat profectus, officia praestabat. Quibus rebus fiebat, ut non minus eorum voluntate perpetuo imperium obtineret, qui miserant, quam illo-
4 rum, cum quibus erat profectus. Chersonēso tali modo consti-

A 5

Ar. Schum.

Armin Schu
mann.
1849

et Artaphernem, hisque ducenta peditum, decem milia equitum dedit, caussam interserens, se hostem esse Atheniensibus, quod eorum auxilio Iōnes Sardes expugnassent suaque praesidia inter-
2 fecissent. Illi praefecti regii, classe ad Euboeam appulsa, celeriter Eretriam ceperunt omnesque eius gentis cives abreptos in Asiam ad regem miserunt. Inde ad Atticam accesserunt ac suas copias in campum Marathōna deduxerunt. Is est ab oppido circiter mil-
3 lia passuum decem. Hoc tumultu Athenienses tam propinquo tamque magno permoti auxilium nusquam nisi a Lacedaemoniis petiverunt, Phidippĭdemque cursorem eius generis, qui hemerodrŏmoe vocantur, Lacedaemŏnem miserunt, ut nuntiaret, quam
4 celeri opus esset auxilio. Domi autem creant decem praetores, qui exercitui praeessent, in eis Miltiadem. Inter quos magna fuit contentio, utrum moenibus se defenderent an obviam irent ho-
5 stibus acieque decernerent. Unus Miltiades maxime nitebatur, ut primo quoque tempore castra fierent: id si factum esset, et civibus animum accessurum, quum viderent, de eorum virtute non desperari, et hostes eadem re fore tardiores, si animadverterent, audere adversus se tam exiguis copiis dimicare.

1 Cap. V. Hoc in tempore nulla civitas Atheniensibus auxilio fuit praeter Plataeenses. Ea mille misit militum. Itaque horum adventu decem millia armatorum completa sunt: quae manus
2 mirabili flagrabat pugnandi cupiditate. Quo factum est, ut plus, quam collegae, Miltiades valuerit. Eius ergo auctoritate impulsi Athenienses copias ex urbe eduxerunt locoque idoneo castra
3 fecerunt. Dein postero die sub montis radicibus, acie regione instructa non apertissima, proelium commiserunt. Namque arbores multis locis erant stratae, hoc consilio, ut et montium tegerentur altitudine, et arborum tractu equitatus hostium impedire-
4 tur, ne multitudine clauderentur. Datis, etsi non aequum locum videbat suis, tamen fretus numero copiarum suarum confligere cupiebat: eoque magis, quod, priusquam Lacedaemonii subsidio venirent, dimicare utile arbitrabatur. Itaque in aciem peditum centum, equitum decem millia produxit proeliumque commisit.
5 In quo tanto plus virtute valuerunt Athenienses, ut decemplicem numerum hostium profligarint; adeoque perterruerunt, ut Persae

---

Cap. IV, §. 2. vulg. *Is abest ab oppido.* — §. 3. vulg. graece scriptum *ἡμεροδρόμοι.* — §. 5. al. *auderi.* — Cap. V. §. 1. *Plataeenses* al. *Plataeensium.* — §. 5. al. *profligarint adeoque perterruerint, ut* etc.

non castra, sed naves petierint. Qua pugna nihil adhuc est nobilius. Nulla enim unquam tam exigua manus tantas opes prostravit.

Cap. VI. Cuius victoriae non alienum videtur, quale prae- 1 mium Miltiadi sit tributum, docere, quo facilius intelligi possit, eandem omnium civitatum esse naturam. Ut enim populi nostri 2 honores quondam fuerunt rari et tenues ob eamque causam gloriosi, nunc autem effusi atque obsoleti: sic olim apud Athenienses fuisse reperimus. Namque huic Miltiadi, qui Athenas to- 3 tamque Graeciam liberarat, talis honos tributus est in porticu, quae Poecile vocatur, quum pugna depingeretur Marathonia, ut in decem praetorum numero primá eius imago poneretur, isque hortaretur milites proeliumque committeret. Idem ille populus, 4 posteaquam maius imperium est nactus et largitione magistratuum corruptus est, trecentas statuas Demetrio Phalerĕo decrevit.

Cap. VII. Post hoc proelium classem septuaginta navium 1 Athenienses eidem Miltiadi dederunt, ut insulas, quae barbaros adiuverant, bello persequeretur. Quo imperio plerasque ad officium redire coëgit, nonnullas vi expugnavit. Ex his Parum in- 2 sulam, opibus elatam, quum oratione reconciliare non posset, copias e navibus eduxit, urbem operibus clausit omnique commeatu privavit; dein vineis ac testudinibus constitutis propius muros accessit. Quum iam in eo esset, ut oppido potiretur, pro- 3 cul in continenti lucus, qui ex insula conspiciebatur, nescio quo casu, nocturno tempore incensus est. Cuius flamma ut ab oppidanis et oppugnatoribus est visa, utrisque venit in opinionem, signum a classiariis regiis datum. Quo factum est, ut et Parii a 4 deditione deterrerentur, et Miltiades timens, ne classis regia adventaret, incensis operibus, quae statuerat, cum totidem navibus, atque erat profectus, Athenas magna cum offensione civium suorum rediret. Accusatus ergo est proditionis, quod, quum 5 Parum expugnare posset, a rege corruptus infectis rebus discessisset. Eo tempore aeger erat vulneribus, quae in oppugnando oppido acceperat. Itaque quoniam ipse pro se dicere non posset, verba fecit frater eius Tisagŏras. Caussâ cognitâ, capitis absolutus 6 pecuniâ multatus est, eaque lis quinquaginta talentis aestimata est, quantus in classe sumtus factus erat. Hanc pecuniam quod

---

Cap. VI. §. 3. vulgo graece scribitur ποικίλη. — Cap. VII. §. 6. *in classe* al. *classem* vel *classes*.

solvere in praesentia non poterat, in vincula publica coniectus est ibique diem obiit supremum.

1 Cap. VIII. Hic etsi crimine Pario est accusatus, tamen alia fuit caussa damnationis. Namque Athenienses propter Pisistrăti tyrannidem, qui paucis annis ante fuerat, omnium suorum civium 2 potentiam extimescebant. Miltiades, multum in imperiis magistratibusque versatus, non videbatur posse esse privatus, praesertim quum consuetudine ad imperii cupiditatem trahi videretur. 3 Nam Chersonēsi omnes illos, quos habitarat, annos perpetuam obtinuerat dominationem, tyrannusque fuerat appellatus, sed iustus. Non erat enim vi consecutus, sed suorum voluntate, eamque potestatem bonitate retinebat. Omnes autem et habentur et dicuntur tyranni, qui potestate sunt perpetua in ea civitate, 4 quae libertate usa est. Sed in Miltiade erat tum summa humanitas, tum mira comitas, ut nemo tam humilis esset, cui non ad eum aditus pateret, magna auctoritas apud omnes civitates, nobile nomen, laus rei militaris mixima. Haec populus respiciens maluit eum innoxium plecti, quam se diutius esse in timore.

II. THEMISTOCLES.

1 Cap. I. Themistocles, Neocli filius, Atheniensis. Huius vitia ineuntis adolescentiae magnis sunt emendata virtutibus, adeo ut 2 anteferatur huic nemo, pauci pares putentur. Sed ab initio est ordiendum. Pater eius Neocles generosus fuit. Is uxorem Acharnānam civem duxit, ex qua natus est Themistocles. Qui quum minus esset probatus parentibus, quod et liberius vivebat et rem 3 familiarem negligebat, a patre exheredatus est. Quae contumelia non fregit eum, sed erexit. Nam quum iudicasset, sine summa industria non posse eam exstingui, totum se dedidit reipublicae, diligentius amicis famaeque serviens. Multum in iudiciis privatis versabatur, saepe in concionem populi prodibat, nulla res maior sine eo gerebatur, celeriter, quae opus erant, reperiebat, facile 4 eadem oratione explicabat. Neque minus in rebus gerendis promptus quam excogitandis erat, quod et de instantibus, ut ait

---

Cap. VIII. §. 3. al. *Chersoneso*. — §. 4. *comitas* al. *communitas*. — Cap. I. §. 3. *facile eadem oratione explicabat* vulg. om.

Thucydides, verissime iudicabat et de futuris callidissime coniiciebat. Quo factum est, ut brevi tempore illustraretur.

Cap. II. Primus autem gradus fuit capessendae reipublicae 1 bello Corcyraeo, ad quod gerendum praetor a populo factus non solum praesenti bello, sed etiam reliquo tempore, ferociorem reddidit civitatem. Nam quum pecunia publica, quae ex metallis 2 redibat, largitione magistratuum quotannis interiret, ille persuasit populo, ut eâ pecuniâ classis centum navium aedificaretur. Qua 3 celeriter effecta primum Corcyraeos fregit, deinde maritimos praedones consectando mare tutum reddidit. In quo quum divitiis ornavit, tum etiam peritissimos belli navalis fecit Athenienses. Id quantae saluti fuerit universae Graeciae, bello cog- 4 nitum est Persico. Nam quum Xerxes et mari et terra bellum universae inferret Europae cum tantis copiis, quantas neque ante neque post ea habuit quisquam: huius enim classis mille et du- 5 centarum navium longarum fuit, quam duo millia onerariarum sequebantur; terrestres autem exercitus septingentorum milium peditum, equitum quadringentorum milium fuerunt: cuius de 6 adventu quum fama in Graeciam esset perlata et maxime Athenienses peti dicerentur propter pugnam Marathoniam; miserunt Delphos consultum, quidnam facerent de rebus suis. Deliberantibus Pythia respondit, ut moenibus ligneis se munirent. Id re- 7 sponsum quo valeret, quum intelligeret nemo, Themistocles persuasit, consilium esse Apollinis, ut in naves se suaque conferrent: eum enim a deo significari murum ligneum. Tali consilio probato 8 addunt ad superiores totidem naves triremes, suaque omnia, quae moveri poterant, partim Salamīna, partim Troezēna asportant; arcem sacerdotibus paucisque maioribus natu ac sacra procuranda tradunt, reliquum oppidum relinquunt.

Cap. III. Huius consilium plerisque civitatibus displicebat 1 et in terra dimicari magis placebat. Itaque missi sunt delecti cum Leonĭda, Lacedaemoniorum rege, qui Thermopȳlas occuparent longiusque barbaros progredi non paterentur. Hi vim hostium non sustinuerunt, eoque loco omnes interierunt. At classis com- 2 munis Graeciae trecentarum navium, in qua ducentae erant Atheniensium, primum apud Artemisium inter Euboeam continen-

Cap. I. §. 4. *ut ait Thucydides* lib. I. cap. 138. τῶν τε παραχρῆμα δι' ἐλαχίστης βουλῆς κράτιστος γνώμων καὶ τῶν μελλόντων ἐπὶ πλεῖστον τοῦ γενησομένου ἄριστος εἰκαστής. — Cap. II. §. 8. al. *Salaminam* ut cap. extr. *Troezenam.*

temque terram cum classiariis regis conflixit. Angustias enim 3 Themistocles quaerebat, ne multitudine circumiretur. Hic etsi pari proelio discesserant, tamen eodem loco non sunt ausi manere: quod erat periculum, ne, si pars navium adversariorum 4 Euboeam superasset, ancipiti premerentur periculo. Quo factum est, ut ab Artemisio discederent et exadversum Athenas apud Salamīna classem suam constituerent.

1 Cap. IV. At Xerxes Thermopўlis expugnatis protinus accessit astu, idque nullis defendentibus, interfectis sacerdotibus, quos in 2 arce invenerat, incendio delevit. Cuius fama perterriti classiarii quum manere non auderent et plurimi hortarentur, ut domos suas discederent moenibusque se defenderent: Themistocles unus restitit et universos pares esse posse aiebat, dispersos testabatur perituros; idque Eurybiădi, regi Lacedaemoniorum, qui 3 tum summae imperii praeerat, fore affirmabat. Quem quum minus, quam vellet, moveret, noctu de servis suis, quem habuit fidelissimum, ad regem misit, ut ei nuntiaret suis verbis: adver-4 sarios eius in fuga esse; qui si discessissent, maiore cum labore et longinquiore tempore bellum confecturum, quum singulos consectari cogeretur; quos si statim aggrederetur, brevi universos oppressurum. Hoc eo valebat, ut ingrātis ad depugnandum 5 omnes cogerentur. Hac re audita barbarus, nihil doli subesse credens, postridie alienissimo sibi loco, contra opportunissimo hostibus, adeo angusto mari conflixit, ut eius multitudo navium explicari non potuerit. Victus ergo est magis etiam consilio Themistoclis quam armis Graeciae.

1 Cap. V. Hic etsi male rem gesserat, tamen tantas habebat reliquias copiarum, ut etiam tum his opprimere posset hostes. Iterum ab eodem gradu depulsus est. Nam Themistocles verens, ne bellare perseveraret, certiorem eum fecit, id agi, ut pons, quem ille in Hellesponto fecerat, dissolveretur, ac reditu in Asiam exclu-2 deretur; idque ei persuasit. Itaque qua sex mensibus iter fecerat, eādem minus diebus triginta in Asiam reversus est seque a The-3 mistocle non superatum, sed conservatum iudicavit. Sic unius viri prudentiā Graecia liberata est, Europaeque succubuit Asia. Haec altera victoria, quae cum Marathonio possit comparari tropaeo. Nam pari modo apud Salamīna parvo numero navium maxima post hominum memoriam classis est devicta.

Cap. V. §. 1. vulg. *etiam cum hīs.* — Cap. VI. §. 1. al. *Piraei.*

Cap. VI. Magnus hoc bello Themistocles fuit, neque minor 1 in pace. Quum enim Phalerico portu neque magno neque bono Athenienses uterentur, huius consilio triplex Piraeĕi portus constitutus est, isque moenibus circumdatus, ut ipsam urbem dignitate aequipararet, utilitate superaret. Idem muros Atheniensium restituit praecipuo suo periculo. Namque Lacedaemonii, caussam idoneam nacti propter barbarorum excursiones, qua negarent, oportere extra Peloponnēsum ullam urbem habere, ne essent loca munita, quae hostes possiderent, Athenienses aedificantes prohibere sunt conati. Hoc longe alio spectabat atque videri 3 volebant. Athenienses enim duabus victoriis, Marathonia et Salaminia, tantam gloriam apud omnes gentes erant consecuti, ut intelligerent Lacedaemonii, de principatu sibi cum his certamen fore. Quare eos quam infirmissimos esse volebant. Post- 4 quam autem audierunt, muros instrui, legatos Athenas miserunt, qui id fieri vetarent. His praesentibus desierunt, ac se de ea re legatos ad eos missuros dixerunt. Hanc legationem suscepit 5 Themistocles et solus primo profectus est, reliqui legati ut tum exirent, quum satis altitudo muri exstructa videretur, praecepit: interim omnes, servi atque liberi, opus facerent neque ulli loco parcerent, sive sacer esset [sive profanus], sive privatus sive publicus, et undique, quod idoneum ad muniendum putarent, congererent. Quo factum est, ut Atheniensium muri ex sacellis sepulcrisque constarent.

Cap. VII. Themistocles autem, ut Lacedaemŏnem venit, 1 adire ad magistratus noluit et dedit operam, ut quam longissime tempus duceret, caussam interponens, se collegas exspectare. Quum Lacedaemonii quererentur, opus nihilominus fieri, eum- 2 que in ea re conari fallere, interim reliqui legati sunt consecuti. A quibus quum audisset, non multum superesse munitionis, ad ephŏros Lacedaemoniorum accessit, penes quos summum erat imperium, atque apud eos contendit, falsa his esse delata: quare aequum esse, illos viros bonos nobilesque mittere, quibus fides haberetur, qui rem explorarent; interea se obsidem retinerent. Gestus est ei mos, tresque legati, functi summis honoribus, 3 Athenas missi sunt. Cum his collegas suos Themistocles iussit proficisci, hisque praedixit, ut ne prius Lacedaemoniorum legatos dimitterent quam ipse esset remissus. Hos postquam Athenas 4 pervenisse ratus est, ad magistratum senatumque Lacedaemoniorum adiit et apud eos liberrime professus est, Athenienses su(

consilio, quod communi iure gentium facere possent, deos publicos suosque patrios ac penates, quo facilius ab hoste possent defendere, muris sepsisse, neque in eo, quod inutile
5 esset Graeciae, fecisse. Nam illorum urbem ut propugnaculum oppositum esse barbaris, apud quam iam bis classes regias
6 fecisse naufragium. Lacedaemonios autem male et iniuste facere, qui id potius intuerentur, quod ipsorum dominationi, quam quod universae Graeciae utile esset. Quare, si suos legatos recipere vellent, quos Athenas miserant, se remitterent; aliter illos nunquam in patriam essent recepturi.

1 Cap. VIII. Tamen non effugit civium suorum invidiam. Namque ob eundem timorem, quo damnatus erat Miltiades, testarum suffragiis e civitate eiectus, Argos habitatum concessit.
2 Hic quum propter multas eius virtutes magna cum dignitate viveret, Lacedaemonii legatos Athenas miserunt, qui eum absentem accusarent, quod societatem cum rege Persarum ad Grae-
3 ciam opprimendam fecisset. Hoc crimine absens proditionis damnatus est. Id ut audivit, quod non satis tutum se Argis videbat, Corcyram demigravit. Ibi quum eius principes civitatis animadvertisset timere, ne propter se bellum his Lacedaemonii et Athenienses indicerent, ad Admētum, Molossorum regem,
4 cum quo ei hospitium erat, confugit. Huc quum venisset, et in praesentia rex abesset, quo maiore religione se receptum tueretur, filiam eius parvulam arripuit et cum ea se in sacrarium, quod summâ colebatur caerimoniâ, coniecit. Inde non prius
5 egressus est, quam rex eum datâ dextrâ in fidem reciperet; quam praestitit. Nam quum ab Atheniensibus et Lacedaemoniis exposceretur publice, supplicem non prodidit, monuitque, ut consuleret sibi: difficile enim esse, in tam propinquo loco tuto eum versari. Itaque Pydnam eum deduci iussit et, quod satis esset
6 praesidii, dedit. Hic in navem omnibus ignotus nautis escendit. Quae quum tempestate maxima Naxum ferretur, ubi tum Atheniensium erat exercitus, sensit Themistocles, si eo pervenisset, sibi esse pereundum. Hac necessitate coactus domino navis,
7 qui sit, aperit, multa pollicens, si se conservasset. At ille clarissimi viri captus misericordiâ, diem noctemque procul ab insula in salo navem tenuit in ancoris, neque quemquam ex ea exire

---

Cap. VIII. §. 6. vulgo *ascendit.*

passus est. Inde Ephĕsum pervenit ibique Themistoclem exponit, cui ille pro meritis postea gratiam retulit.

Cap. IX. Scio plerosque ita scripsisse, Themistoclem Xerxe 1 regnante in Asiam transisse. Sed ego potissimum Thucydĭdi credo, quod aetate proximus de his, qui illorum temporum historiam reliquerunt, et eiusdem civitatis fuit. Is autem ait, ad Artaxerxem eum venisse, atque his verbis epistolam misisse: *Themistocles veni ad te, qui plurima mala omnium Graiorum* 2 *in domum tuam intuli, quam diu mihi necesse fuit, adversus patrem tuum bellare patriamque meam defendere. Idem multo* 3 *plura bona feci, postquam in tuto ipse, et ille in periculo esse coepit. Nam quum in Asiam reverti vellet, proelio apud Salamina facto, literis eum certiorem feci, id agi, ut pons, quem in Hellesponto fecerat, dissolveretur, atque ab hostibus circumiretur: quo nuntio ille periculo est liberatus. Nunc autem confugi* 4 *ad te, exagitatus a cuncta Graecia, tuam petens amicitiam: quam si ero adeptus, non minus me bonum amicum habebis, quam fortem inimicum ille expertus est. Ea autem rogo, ut de his rebus, quas tecum colloqui volo, annuum mihi tempus des eoque transacto ad te venire patiaris.*

Cap. X. Huius rex animi magnitudinem admirans cupiensque 1 talem virum sibi conciliari veniam dedit. Ille omne illud tempus litteris sermonique Persarum dedidit, quibus adeo eruditus est, ut multo commodius dicatur apud regem verba fecisse, quam hi poterant, qui in Persĭde erant nati. Hic quum multa regi esset 2 pollicitus, gratissimumque illud, si suis uti consiliis vellet, illum Graeciam bello oppressurum: magnis muneribus ab Artaxerxe donatus in Asiam rediit domiciliumque Magnesiae sibi constituit. Namque hanc urbem ei rex donarat, his quidem verbis, *quae ei* 3 *panem praeberet* (ex qua regione quinquaginta talenta quotannis redibant); Lampsăcum autem, *unde vinum sumeret;* Myuntem, *ex qua opsonium haberet.* Huius ad nostram memoriam monumenta manserunt duo: sepulcrum prope oppidum, in quo est sepultus; statuae in foro Magnesiae. De cuius morte multimodis 4 apud plerosque scriptum est; sed nos eundem potissimum Thucydĭdem auctorem probamus, qui illum ait Magnesiae morbo

---

Cap. IX. §. 1. *de his* vulgo om. alii: *quod aetate proximus erat. Is autem ait* lib. I cap. 137. — §. 2. vulgo *quum* pro *quam diu.* — Cap. X. §. 1. *dedidit* al. *se dedidit*, al. *dedit* om. *se.* — §. 4. *qui illum ait* etc. lib. I. cap. 138.

mortuum; neque negat fuisse famam, venenum sua sponte sumpsisse, quum se, quae regi de Graecia opprimenda pollicitus 5 esset, praestare posse desperaret. Idem ossa eius clam in Attica ab amicis sepulta, quoniam legibus non concederetur, quod proditionis esset damnatus, memoriae prodidit.

III. ARISTIDES.

1 Cap. I. Aristīdes, Lysimăchi filius, Atheniensis, aequalis fere fuit Themistocli. Itaque cum eo de principatu contendit: namque 2 obtrectarunt inter se. In his autem cognitum est, quanto antestaret eloquentia innocentiae. Quamquam enim adeo excellebat Aristīdes abstinentiâ, ut unus post hominum memoriam, quem quidem nos audierimus, cognomine Iustus sit appellatus, tamen, a Themistocle collabefactus, testulâ illâ exsilio decem annorum 3 multatus est. Qui quidem quum intelligeret, reprimi concitatam multitudinem non posse, cedensque animadvertisset quendam scribentem, ut patriâ pelleretur, quaesisse ab eo dicitur, quare id faceret, aut quid Aristīdes commisisset, cur tanta poena dignus 4 duceretur? Cui ille respondit, se ignorare Aristīdem, sed sibi non placere, quod tam cupide elaborasset, ut praeter ceteros Iustus 5 appellaretur. Hic decem annorum legitimam poenam non pertulit. Nam postquam Xerxes in Graeciam descendit, sexto fere anno, quam erat expulsus, populi scito in patriam restitutus est.

1 Cap. II. Interfuit autem pugnae navali apud Salamīna, quae facta est prius quam poenâ liberaretur. Idem praetor fuit Atheniensium apud Plataeas in proelio, quo Mardonius fusus barba- 2 rorumque exercitus interfectus est. Neque aliud est ullum huius in re militari illustre factum, quam huius imperii memoria, iustitiae vero et aequitatis et innocentiae multa; in primis, quod eius aequitate factum est, quum in communi classe esset Graeciae simul cum Pausania, quo duce Mardonius erat fugatus, ut summa imperii maritimi ab Lacedaemoniis transferretur ad Athenien- 3 ses. Namque ante id tempus et mari et terrâ duces erant Lacedaemonii. Tum autem et intemperantiâ Pausaniae et iustitiâ factum est Aristīdis, ut omnes fere civitates Graeciae ad Athe-

---

Cap. I. §. 2. *quem quidem* cet. vulg. *quod quidem*.

niensium societatem se applicarent et adversus barbaros hos duces deligerent sibi.

Cap. III. Quos quo facilius repellerent, si forte bellum reno- 1
vare conarentur, ad classes aedificandas exercitusque comparandos quantum pecuniae quaeque civitas daret, Aristīdes delectus est, qui constitueret, eiusque arbitrio quadringena et sexagena talenta quotannis Delum sunt collata. Id enim commune aerarium esse voluerunt. Quae omnis pecunia postero tempore Athenas translata est. Hic qua fuerit abstinentiâ, nullum 2
est certius indicium, quam quod, quum tantis rebus praefuisset, in tanta paupertate decessit, ut, quî efferretur, vix reliquerit. Quo factum est, ut filiae eius publice alerentur et de communi 3
aerario dotibus datis collocarentur. Decessit autem fere post annum quartum, quam Themistocles Athenis erat expulsus.

IV. PAUSANIAS.

Cap. I. Pausanias, Lacedaemonius, magnus homo, sed va- 1
rius in omni genere vitae fuit. Nam ut virtutibus eluxit, sic vitiis est obrutus. Huius illustrissimum est proelium apud Plataeas. 2
Namque illo duce Mardonius, satrăpes regius, natione Medus, regis gener, in primis omnium Persarum et manu fortis et consilii plenus, cum ducentis milibus peditum, quos viritim legerat, et viginti milibus equitum, haud ita magna manu Graeciae fugatus est, eoque ipse dux cecidit proelio. Qua victoria elatus plu- 3
rima miscere coepit et maiora concupiscere. Sed primum in eo est reprehensus, quod ex praeda tripodem aureum Delphis posuisset, epigrammate scripto, in quo erat haec sententia: *Suo ductu barbaros apud Plataeas esse deletos, eiusque victoriae ergo Apollini donum dedisse.* Hos versus Lacedaemonii ex- 4
sculpserunt, neque aliud scripserunt, quam nomina earum civitatum, quarum auxilio Persae erant victi.

Cap. II. Post id proelium eundem Pausaniam cum classe 1
communi Cyprum atque Hellespontum miserunt, ut ex his regionibus barbarorum praesidia depelleret. Pari felicitate in ea re 2
usus elatius se gerere coepit maioresque appetere res. Nam quum Byzantio expugnato cepisset complures Persarum nobiles atque in his nonnullos regis propinquos, hos clam Xerxi remisit, simulans, ex vinculis publicis effugisse; et cum his Gongylum

Eretriensem, qui litteras regi redderet, in quibus haec fuisse 3 scripta Thucydides memoriae prodidit: *Pausanias, dux Spartae, quos Byzantii ceperat, postquam propinquos tuos cognovit, tibi muneri misit, seque tecum affinitate coniungi cupit: quare, 4 si tibi videtur, des ei filiam tuam nuptum. Id si feceris, et Spartam et ceteram Graeciam sub tuam potestatem se adiuvante te redacturum pollicetur. His de rebus si quid geri volueris, cer-5 tum hominem ad eum mittas face, cum quo colloquatur.* Rex tot hominum salute tam sibi necessariorum magnopere gavisus confestim cum epistola Artabāzum ad Pausaniam mittit, in qua eum collaudat ac petit, ne cui rei parcat ad ea perficienda, quae pollicetur. Si perfecerit, nullius rei a se repulsam laturum. 6 Huius Pausanias voluntate cognita alacrior ad rem gerendam factus in suspicionem cecidit Lacedaemoniorum. In quo facto domum revocatus, accusatus capitis, absolvitur, multatur tamen pecuniâ: quam ob caussam ad classem remissus non est.

1 Cap. III. At ille post non multo sua sponte ad exercitum rediit, et ibi non callida, sed dementi ratione cogitata patefecit. Non enim mores patrios solum, sed etiam cultum vestitumque 2 mutavit. Apparatu regio utebatur, veste Medica; satellites Medi et Aegyptii sequebantur; epulabatur more Persarum luxuriosius, 3 quam, qui aderant, perpeti possent. Aditum petentibus conveniundi non dabat; superbe respondebat, crudeliter imperabat. Spartam redire nolebat. Colōnas, qui locus in agro Troădis est, se contulerat; ibi consilia quum patriae tum sibi inimica capie-4 bat. Id postquam Lacedaemonii rescierunt, legatos cum scytala ad eum miserunt, in qua more illorum erat scriptum: ***nisi do-5 mum reverteretur, se capitis eum damnaturos.*** Hoc nuntio commotus, sperans, se etiam tum pecuniâ et potentiâ instans periculum posse depellere, domum rediit. Huc ut venit, ab ephŏris in vincula publica coniectus est. Licet enim legibus eorum cuivis ephŏro hoc facere regi. Hinc tamen se expedivit; neque eo magis carebat suspicione: nam opinio manebat, eum cum rege 6 habere societatem. Est genus quoddam hominum, quod Helōtae vocatur, quorum magna multitudo agros Lacedaemoniorum colit servorumque munere fungitur. Hos quoque sollicitare spe liber-

---

Cap. II. §. 4. *te redacturum* al. om. *te*. — §. 5. *collaudat ac petit* al. *collaudat; petit* om. *ac*. — Cap. III. §. 6. *Helotae* al. *Ilotae* vel gr. εἱλῶται, quod rectius scribitur εἵλωτες.

tatis existimabatur. Sed quod harum rerum nullum erat aper- 7 tum crimen, quo argui posset, non putabant, de tali tamque claro viro suspicionibus oportere iudicari, et exspectandum, dum se ipsa res aperiret.

Cap. IV. Interim Argilius quidam adolescentulus, quem pue- 1 rum Pausanias amore venereo dilexerat, quum epistolam ab eo ad Artabāzum accepisset, eique in suspicionem venisset, aliquid in ea de se esse scriptum, quod nemo eorum redisset, qui super tali caussa eodem missi erant, vincula epistolae laxavit signoque detracto cognovit, si pertulisset, sibi esse pereundum. Erant in 2 eadem epistola, quae ad ea pertinebant, quae inter regem Pausaniamque convenerant. Has ille litteras ephŏris tradidit. Non 3 est praetereunda gravitas Lacedaemoniorum hoc loco. Nam ne huius quidem indicio impulsi sunt, ut Pausaniam comprehenderent: neque prius vim adhibendam putaverunt, quam se ipse indicasset. Itaque huic indici, quid fieri vellent, praeceperunt. 4 Fanum Neptūni est Taenări, quod violari nefas putant Graeci. Eo ille index confugit in araque consedit. Hanc iuxta locum fecerunt sub terra, ex quo posset audiri, si quis quid loqueretur cum Argilio. Huc ex ephŏris quidam descenderunt. Pausanias, 5 ut audivit, Argilium confugisse in aram, perturbatus venit eo. Quem quum supplicem dei videret in ara sedentem, quaerit, caussae quid sit tam repentino consilio. Huic ille, quid ex litteris comperisset, aperit. Modo magis Pausanias perturbatus orare 6 coepit, ne enuntiaret, nec se, meritum de illo optime, proderet. Quodsi eam veniam sibi dedisset tantisque implicatum rebus sublevasset, magno ei praemio futurum.

Cap. V. His rebus ephŏri cognitis satius putarunt, in urbe 1 eum comprehendi. Quo quum essent profecti, et Pausanias, placato Argilio, ut putabat, Lacedaemŏnem reverteretur, in itinere, quum iam in eo esset, ut comprehenderetur, ex vultu cuiusdam ephŏri, qui eum admoneri cupiebat, insidias sibi fieri intellexit. Itaque paucis ante gradibus, quam qui sequebantur, in aedem 2 Minervae, quae chalcioecos vocatur, confugit. Hinc ne exire posset, statim ephŏri valvas eius aedis obstruxerunt tectumque sunt demoliti, quo celerius sub dio interiret. Dicitur, eo tempore 3

Cap. V. §. 1. *admoneri* vulg. *admonere*. — §. 2. *chalcioecos* al. graece χαλκίοικος. Ceterum pronomen *quae* cave referas ad aedem, quum ipsa dea chalcioecos appellata sit.

matrem Pausaniae vixisse eamque iam magno natu, postquam de scelere filii comperit, in primis ad filium claudendum lapidem ad
4 introitum aedis attulisse. Sic Pausanias magnam belli gloriam turpi morte maculavit. Hic quum semianimis de templo elatus
5 esset, confestim animam efflavit. Cuius mortui corpus quum eodem nonnulli dicerent inferri oportere, quo hi, qui ad supplicium essent dati: displicuit pluribus, et procul ab eo loco infoderunt, quo erat mortuus. Inde posterius [dei] Delphici responso erutus atque eodem loco sepultus, ubi vitam posuerat.

V. CIMON.

1 Cap. I. Cimon, Miltiadis filius, Atheniensis, duro admodum initio usus est adolescentiae. Nam quum pater eius litem aestimatam populo solvere non potuisset ob eamque caussam in vinculis publicis decessisset, Cimon eâdem custodiâ tenebatur neque legibus Atheniensium emitti poterat, nisi pecuniam, qua pater
2 multatus erat, solvisset. Habebat autem in matrimonio sororem germanam suam, nomine Elpinīcen, non magis amore quam more ductus. Namque Atheniensibus licet eodem patre natas uxores
3 ducere. Huius coniugii cupidus Callias quidam, non tam generosus quam pecuniosus, qui magnas pecunias ex metallis fecerat, egit cum Cimōne, ut eam sibi uxorem daret: id si impetrasset, se
4 pro illo pecuniam soluturum. Is quum talem conditionem aspernaretur, Elpinīce negavit, se passuram, Miltiadis progeniem in vinculis publicis interire, quoniam prohibere posset, seque Calliae nupturam, si ea, quae polliceretur, praestitisset.

1 Cap. II. Tali modo custodiâ liberatus Cimon celeriter ad principatum pervenit. Habebat enim satis eloquentiae, summam liberalitatem, magnam prudentiam quum iuris civilis tum rei militaris, quod cum patre a puero in exercitibus fuerat versatus. Itaque hic et populum urbanum in sua tenuit potestate et apud
2 exercitum plurimum valuit auctoritate. Primûm imperator apud flumen Strymŏna magnas copias Thracum fugavit, oppidum Amphipŏlin constituit eoque decem milia Atheniensium in colo-
3 niam misit. Idem iterum apud Mycălen Cypriorum et Phoenīcum ducentarum navium classem devictam cepit, eodemque die pari fortuna in terra usus est. Namque hostium navibus captis statim

ex classe copias suas eduxit barbarorumque maximam vim uno concursu prostravit. Quâ victoriâ magnâ praedâ potitus quum 4 domum reverteretur, quod iam nonnullae insulae propter acerbitatem imperii defecerant, bene animatas confirmavit, alienatas ad officium redire coëgit. Scyrum, quam eo tempore Dolŏpes 5 incolebant, quod contumacius se gesserant, vacuefecit, sessores veteres urbe insulâque eiecit, agros civibus divisit. Thasios opulentiâ fretos suo adventu fregit. His ex manubiis arx Athenarum, qua ad meridiem vergit, est ornata.

Cap. III. Quibus rebus quum unus in civitate maxime flore- 1 ret, incidit in eandem invidiam, in quam pater suus ceterique Atheniensium principes. Nam testarum suffragiis, quod illi ὀστρακισμὸν vocant, decem annorum exsilio multatus est. Cuius facti celerius Athenienses quam ipsum poenituit. Nam 2 quum ille animo forti invidiae ingratorum civium cessisset, bellumque Lacedaemonii Atheniensibus indixissent, confestim notae eius virtutis desiderium consecutum est. Itaque post 3 annum quintum, quam expulsus erat, in patriam revocatus est. Ille, quod hospitio Lacedaemoniorum utebatur, satius existimans contendere Lacedaemŏnem, sua sponte est profectus pacemque inter duas potentissimas civitates conciliavit. Post, neque ita 4 multo, Cyprum cum ducentis navibus imperator missus, quum eius maiorem partem insulae devicisset, in morbum implicitus in oppido Citio est mortuus.

Cap. IV. Hunc Athenienses non solum in bello, sed etiam 1 in pace diu desideraverunt. Fuit enim tanta liberalitate, quum compluribus locis praedia hortosque haberet, ut nunquam in eis custodem imposuerit fructus servandi gratia, ne quis impediretur, quo minus eius rebus, quibus quisque vellet, frueretur. Semper eum pedisequi cum numis sunt secuti, ut, si quis opis 2 eius indigeret, haberet, quod statim daret, ne differendo videretur negare. Saepe quum aliquem offensum fortunâ videret minus bene vestitum, suum amiculum dedit. Quotidie sic coena 3 ei coquebatur, ut, quos invocatos vidisset in foro, omnes devocaret: quod facere nullum diem praetermittebat. Nulli fides eius, nulli opera, nulli res familiaris defuit; multos locupletavit; complures pauperes mortuos, qui, unde efferrentur, non reliquissent,

---

Cap. II. §. 5. *Scyrum* al. *Cyprum.*

4 suo sumtu extulit. Sic se gerendo minime est mirandum, si et vita eius fuit secura et mors acerba.

VI. LYSANDER.

1 Cap. I. Lysander, Lacedaemonius, magnam reliquit sui famam, magis felicitate quam virtute partam. Athenienses enim in Peloponnesios sexto et vicesimo anno bellum gerentes con-
2 fecisse apparet. Id qua ratione consecutus sit, latet. Non enim virtute sui exercitus, sed immodestiâ factum adversariorum, qui, quod dicto audientes imperatoribus suis non erant, dispalati in agris, relictis navibus, in hostium venerunt potestatem. Quo
3 facto Athenienses se Lacedaemoniis dediderunt. Hac victoria Lysander elatus, quum antea semper factiosus audaxque fuisset, sic sibi indulsit, ut eius operâ in maximum odium Graeciae Lace-
4 daemonii pervenerint. Nam quum hanc caussam Lacedaemonii dictitassent sibi esse belli, ut Atheniensium impotentem dominationem refringerent, postquam apud Aegos flumen Lysander classis hostium est potitus, nihil aliud molitus est, quam ut omnes civitates in sua teneret potestate, quum id se Lacedaemoniorum
5 caussa facere simularet. Namque undique, qui Atheniensium rebus studuissent, eiectis, decem delegerat in unaquaque civitate, quibus summum imperium potestatemque omnium rerum committeret. Horum in numerum nemo admittebatur, nisi qui aut eius hospitio contineretur, aut se illius fore proprium fide confirmarat.

1 Cap. II. Ita decemvirali potestate in omnibus urbibus constituta, ipsius nutu omnia gerebantur. Cuius de crudelitate ac perfidia satis est unam rem exempli gratia proferre, ne de eodem
2 plura enumerando defatigemus lectores. Victor ex Asia quum reverteretur Thasumque devertisset, quod ea civitas praecipua fide fuerat erga Athenienses, proinde ac si iidem firmissimi solerent esse amici, qui constantes fuissent inimici, pervertere eam
3 concupivit. Vidit autem, nisi in eo occultasset voluntatem, futurum ut Thasii dilaberentur consulerentque rebus suis * * *

1 Cap. III. Itaque hi decemviralem potestatem ab illo constitutam sustulerunt. Quo dolore incensus iniit consilia, reges Lacedaemoniorum tollere. Sed sentiebat, id se sine ope deorum facere non posse, quod Lacedaemonii omnia ad oracula referre consue-

verant. Primum Delphos corrumpere est conatus. Quum id non 2 potuisset, Dodōnam adortus est. Hinc quoque repulsus dixit, se vota suscepisse, quae Iovi Ammōni solveret, existimans se Afros facilius corrupturum. Hac spe quum profectus esset in Africam, 3 multum eum antistites Iovis fefellerunt. Nam non solum corrumpi non potuerunt, sed etiam legatos Lacedaemŏnem miserunt, qui Lysandrum accusarent, quod sacerdotes fani corrumpere conatus esset. Accusatus hoc crimine iudicumque absolutus sen- 4 tentiis, Orchomeniis missus subsidio, occisus est a Thebanis apud Haliartum. Quam vere de eo foret iudicatum, oratio indicio fuit, 5 quae post mortem in domo eius reperta est, in qua suadet Lacedaemoniis, ut, regia potestate dissoluta, ex omnibus dux deligatur ad bellum gerendum; sed ita scripta, ut deorum videretur congruere sententiae, quam ille se habiturum pecuniâ fidens non dubitabat. Hanc ei scripsisse Cleon Halicarnasseus dicitur.

Cap. IV. Atque hoc loco non est praetereundum factum 1 Pharnabāzi, satrăpis regii. Nam quum Lysander praefectus classis in bello multa crudeliter avareque fecisset, deque his rebus suspicaretur ad cives suos esse perlatum, petiit a Pharnabāzo, ut ad ephŏros sibi testimonium daret, quanta sanctitate bellum gessisset sociosque tractasset, deque ea re accurate scriberet: magnam enim eius auctoritatem in ea re futuram. Huic ille libera- 2 liter pollicetur; librum grandem multis verbis conscripsit, in quibus summis eum fert laudibus. Quem quum legisset probassetque, dum signatur, alterum pari magnitudine, tanta similitudine, ut discerni non posset, signatum subiecit, in quo accuratissime eius avaritiam perfidiamque accusarat. Hinc Lysander 3 domum quum redisset, postquam de suis rebus gestis apud maximum magistratum, quae voluerat, dixerat, testimonii loco librum a Pharnabāzo datum tradidit. Hunc summoto Lysandro, quum ephŏri cognossent, ipsi legendum dederunt. Ita ille imprudens ipse suus fuit accusator.

VII. ALCIBIADES.

Cap. I. Alcibiades, Cliniae filius, Atheniensis. In hoc natura, 1 quid efficere possit, videtur experta. Constat enim inter omnes,

---

Cap. IV. § 2. vulg. *librum gravem . . . in quo . . effert.* — § 3. al. *Hunc Lysander, domum quum redisset, postquam* cet.

qui de eo memoriae prodiderunt, nihil illo fuisse excellentius vel
2 in vitiis vel in virtutibus. Natus in amplissima civitate, summo genere, omnium aetatis suae multo formosissimus, ad omnes res aptus consiliique plenus: namque imperator fuit summus et mari et terrâ: disertus, ut inprimis dicendo valeret, quod tanta erat commendatio oris atque orationis, ut nemo ei dicendo posset
3 resistere; dives; quum tempus posceret, laboriosus, patiens, liberalis, splendidus non minus in vita quam victu; affabilis, blan-
4 dus, temporibus callidissime inserviens. Idem, simul ac se remiserat, neque caussa suberat, quare animi laborem perferret, luxuriosus, dissolutus, libidinosus, intemperans reperiebatur, ut omnes admirarentur, in uno homine tantam esse dissimilitudinem tamque diversam naturam.

1 Cap. II. Educatus est in domo Pericli (privignus enim eius fuisse dicitur), eruditus a Socrate. Socerum habuit Hipponicum, omnium Graecâ linguâ loquentium ditissimum, ut, si ipse fingere vellet, neque plura bona reminisci neque maiora posset consequi,
2 quam vel natura vel fortuna tribuerat. Ineunte adolescentia amatus est a multis more Graecorum, in eis a Socrate, de quo mentionem facit Plato in Symposio. Namque eum induxit commemorantem, se pernoctasse cum Socrate, neque aliter ab eo surrexisse
3 ac filius a parente debuerit. Posteaquam robustior est factus, non minus multos amavit, in quorum amore, quoad licitum est, odiosa multa delicate iocoseque fecit: quae referremus, nisi maiora potioraque haberemus.

1 Cap. III. Bello Peloponnesio huius consilio atque auctoritate Athenienses bellum Syracusanis indixerunt, ad quod gerendum ipse dux delectus est: duo praeterea collegae dati, Nicias et La-
2 machus. Id quum appararetur, prius quam classis exiret, accidit, ut una nocte omnes Hermae, qui in oppido erant Athenis, deiicerentur, praeter unum, qui ante ianuam erat Andocidi. Itaque ille
3 postea Mercurius Andocidis vocitatus est. Hoc quum appareret non sine magna multorum consensione esse factum, quod non ad privatam, sed publicam rem pertineret, magnus multitudini timor est iniectus, ne qua repentina vis in civitate exsisteret, quae liber-
4 tatem opprimeret populi. Hoc maxime convenire in Alcibiadem

---

Cap. II. §. 1. *reminisci* al. *comminisci*, sed vid. Doederlinus Synon. lat. T. I. pag. 170 sq. — §. 2. *Plato in Symposio* pag 213 B. Steph.

videbatur, quod et potentior et maior quam privatus existimabatur. Multos enim liberalitate devinxerat, plures etiam opera forensi suos reddiderat. Quare fiebat, ut omnium oculos, quo- 5 tiescumque in publicum prodisset, ad se converteret, neque ei par quisquam in civitate poneretur. Itaque non solum spem in eo habebant maximam, sed etiam timorem, quod et obesse plurimum et prodesse poterat. Adspergebatur etiam infamia, quod 6 in domo sua facere mysteria dicebatur; quod nefas erat more Atheniensium: idque non ad religionem, sed ad coniurationem pertinere existimabatur.

Cap. IV. Hoc crimine in concione ab inimicis compellabatur. 1 Sed instabat tempus ad bellum proficiscendi. Id ille intuens, neque ignorans civium suorum consuetudinem, postulabat, si quid de se agi vellent, potius de praesente quaestio haberetur, quam absens invidiae crimine accusaretur. Inimici vero eius 2 quiescendum in praesenti, quia noceri non posse intelligebant, et illud tempus exspectandum decreverunt, quo exisset, ut absentem aggrederentur: itaque fecerunt. Nam postquam in Siciliam 3 eum pervenisse crediderunt, absentem, quod sacra violasset, reum fecerunt. Qua de re quum ei nuntius a magistratu in Siciliam missus esset, ut domum ad caussam dicendam rediret, essetque in magna spe provinciae bene administrandae: non parere noluit et in triremem, quae ad eum deportandum erat missa, ascendit. Hac Thurios in Italiam pervectus, multa secum repu- 4 tans de immoderata civium suorum licentia crudelitateque erga nobiles, utilissimum ratus, impendentem evitare tempestatem, clam se ab custodibus subduxit et inde primum Elidem, deinde Thebas venit. Postquam autem se capitis damnatum, bonis publi- 5 catis, audivit, et, id quod usu venerat, Eumolpidas sacerdotes a populo coactos, ut se devoverent, eiusque devotionis, quo testatior esset memoria, exemplum, in pila lapidea incisum, esse positum in publico, Lacedaemonem demigravit. Ibi, ut ipse prae- 6 dicare consueverat, non adversus patriam, sed inimicos suos bellum gessit, quod iidem hostes essent civitati: nam quum intelligerent, se plurimum prodesse posse reipublicae, ex ea eiecisse, plusque irae suae quam utilitati communi paruisse. Itaque huius 7

Cap. IV. §. 1. *concione* al. *contentione*, quod fortassis ortum est ex scriptura *contione*. — §. 2. al. *quo si exisset, absentem aggrederentur.*

consilio Lacedaemonii cum Persarum rege amicitiam fecerunt; deinde Decelēam in Attica munierunt, praesidioque ibi perpetuo posito in obsidione Athenas tenuerunt. Eiusdem operâ Ioniam a societate averterunt Atheniensium. Quo facto multo superiores bello esse coeperunt.

1 Cap. V. Neque vero his rebus tam amici Alcibiadi sunt facti, quam timore ab eo alienati. Nam quum acerrimi viri praestantem prudentiam in omnibus rebus cognoscerent, pertimuerunt, ne caritate patriae ductus aliquando ab ipsis descisceret et cum suis in gratiam rediret. Itaque tempus eius interficiendi quaerere 2 instituerunt. Id Alcibiădi diutius celari non potuit: erat enim ea sagacitate, ut decipi non posset, praesertim quum animum attendisset ad cavendum. Itaque ad Tissaphernem, praefectum regis 3 Darīi, se contulit. Cuius quum in intimam amicitiam pervenisset et Atheniensium, male gestis in Sicilia rebus, opes senescere, contra Lacedaemoniorum crescere videret: initio cum Pisandro praetore, qui apud Samum exercitum habebat, per internuntios colloquitur et de reditu suo facit mentionem. Erat enim eodem, quo Alcibiădes, sensu, populi potentiae non amicus et optimatum 4 fautor. Ab hoc destitutus, primum per Thrasybūlum, Lyci filium, ab exercitu recipitur, praetorque fit apud Samum; post, suffragante Theramĕne, populi scito restituitur, parique absens imperio 5 praeficitur simul cum Thrasybūlo et Theramĕne. Horum in imperio tanta commutatio rerum facta est, ut Lacedaemonii, qui paullo ante victores viguerant, perterriti pacem peterent. Victi enim erant quinque proeliis terrestribus, tribus navalibus, in quibus ducentas naves triremes amiserant, quae captae in hostium 6 venerant potestatem. Alcibiădes simul cum collegis receperat Ioniam, Hellespontum, multas praeterea urbes Graecas, quae in ora sitae sunt Asiae, quarum expugnarant complures, in his Byzantium; neque minus multas consilio ad amicitiam adiunxerant, 7 quod in captos clementia fuerant usi. Ita praeda onusti, locupletato exercitu, maximis rebus gestis, Athenas venerunt.

1 Cap. VI. His quum obviam universa civitas in Piraeĕum descendisset, tanta fuit omnium exspectatio visendi Alcibiădis, ut ad eius triremem vulgus conflueret, proinde ac si solus advenisset. 2 Sic enim populo erat persuasum, et adversas superiores et praesentes secundas res accidisse eius operâ. Itaque et Siciliae amissum et Lacedaemoniorum victorias culpae suae tribuebant, quod talem virum e civitate expulissent. Neque id sine caussa arbitrari

videbantur. Nam postquam exercitui praeesse coeperat, neque terrâ neque mari hostes pares esse potuerant. Hic ut e navi 3 egressus est, quamquam Theramĕnes et Thrasybūlus eisdem rebus praefuerant simulque venerant in Piraeĕum, tamen unum illum omnes prosequebantur, et, id quod nunquam antea usu venerat nisi Olympiae victoribus, coronis aureis aeneisque vulgo donabatur. Ille lacrimans talem benevolentiam civium suorum accipiebat, reminiscens pristini temporis acerbitatem. Postquam 4 astu venit, concione advocata sic verba fecit, ut nemo tam ferus fuerit, quin eius casum lacrimarit inimicumque his se ostenderit, quorum operâ patriâ pulsus fuerat, proinde ac si alius populus, non ille ipse, qui tum flebat, eum sacrilegii damnasset. Restituta 5 ergo huic sunt publice bona, iidemque illi Eumolpĭdae sacerdotes rursus resacrare sunt coacti, qui eum devoverant, pilaeque illae, in quibus devotio fuerat scripta, in mare praecipitatae.

Cap. VII. Haec Alcibiadi laetitia non nimis fuit diuturna. 1 Nam quum ei omnes essent honores decreti, totaque respublica domi bellique tradita, ut unius arbitrio gereretur, et ipse postulasset, ut duo sibi collegae darentur, Thrasybūlus et Adimantus, neque id negatum esset: classe iam in Asiam profectus, quod apud Cymen minus ex sententia rem gesserat, in invidiam recidit. Nihil enim eum non efficere posse ducebant. Ex quo fiebat, ut 2 omnia minus prospere gesta eius culpae tribuerent, quum eum aut negligenter aut malitiose fecisse loquerentur: sicut tum accidit. Nam corruptum a rege capere Cymen noluisse arguebant. Itaque huic maxime putamus malo fuisse nimiam opi- 3 nionem ingenii atque virtutis. Timebatur enim non minus, quam diligebatur, ne secundâ fortunâ magnisque opibus elatus tyrannidem concupisceret. Quibus rebus factum est, ut absenti magistratum abrogarent et alium in eius locum substituerent. Id ille ut audivit, domum reverti noluit, et se Pactўen contulit 4 ibique tria castella communivit, Bornos, Bisanthen, Neontīchos, manuque collecta primus Graeciae civitatis in Thraciam introiit, gloriosius existimans, barbarorum praedâ locupletari quam Graiorum. Qua ex re creverat quum famâ tum opibus, magnamque amicitiam sibi cum quibusdam regibus Thraciae pepererat.

Cap. VIII. Neque tamen a caritate patriae potuit recedere. 1

Cap. VII. §. 4. *Graeciae civitatis* al. *Graeciae privatus* cf. de Reg. cap. I. init.

Nam quum apud Aegos flumen Philŏcles, praetor Atheniensium, classem constituisset suam, neque longe abesset Lysander, praetor Lacedaemoniorum, qui in eo erat occupatus, ut bellum quam diutissime duceret, quod ipsis pecunia a rege suppeditabatur, contra Atheniensibus exhaustis praeter arma et naves nihil 2 erat super: Alcibiades ad exercitum venit Atheniensium ibique praesente vulgo agere coepit: si vellent, se coacturum Lysandrum, dimicare aut pacem petere spondet; Lacedaemonios eo nolle classe confligere, quod pedestribus copiis plus quam navi- 3 bus valerent; sibi autem esse facile, Seuthen, regem Thracum, deducere, ut eos terrâ depelleret: quo facto necessario aut classe 4 conflicturum aut bellum compositurum. Id etsi vere dictum Philŏcles animadvertebat, tamen postulata facere noluit, quod sentiebat, se, Alcibiade recepto, nullius momenti apud exercitum futurum, et, si quid secundi evenisset, nullam in ea re suam partem fore; contra ea, si quid adversi accidisset, se unum eius 5 delicti futurum reum. Ab hoc discedens Alcibiades, *Quoniam,* inquit, *victoriae patriae repugnas, illud moneo, iuxta hostem castra habeas nautica. Periculum est enim, ne immodestiâ militum vestrorum occasio detur Lysandro vestri opprimendi* 6 *exercitus.* Neque ea res illum fefellit. Nam Lysander, quum per speculatores comperisset, vulgum Atheniensium in terram praedatum exisse navesque paene inanes relictas, tempus rei gerendae non dimisit eoque impetu bellum totum delevit.

1 Cap. IX. At Alcibiădes, victis Atheniensibus non satis tuta eadem loca sibi arbitratus, penitus in Thraciam se supra Propontĭdem abdidit, sperans, ibi facillime suam fortunam occuli posse. 2 Falso. Nam Thraces, postquam eum cum magna pecunia venisse senserunt, insidias fecerunt: qui ea, quae apportarat, abstulerunt, 3 ipsum capere non potuerunt. Ille cernens, nullum locum sibi tutum in Graecia propter potentiam Lacedaemoniorum, ad Pharnabāzum in Asiam transiit: quem quidem adeo sua cepit humanitate, ut eum nemo in amicitia antecederet. Namque ei Grunium dederat in Phrygia castrum, ex quo quinquagena talenta vectigalis 4 capiebat. Qua fortuna Alcibiades non erat contentus neque Athenas victas Lacedaemoniis servire poterat pati. Itaque ad

---

Cap. VIII. §. 2. *spondet* vulg. om. — §. 3. vulg. *conflicturos* et *composituros* — §. 5. *vestrorum* . . . *vestri* vulg. *nostrorum* . . . *nostri.* — Cap. IX. §. 1. *arbitratus* al. *arbitrans.*

patriam liberandam omni ferebatur cogitatione. Sed videbat, id 5
sine rege Persarum non posse fieri: ideoque eum amicum sibi cupiebat adiungi; neque dubitabat, facile se consecuturum, si modo eius conveniendi habuisset potestatem. Nam Cyrum fratrem ei bellum clam parare, Lacedaemoniis adiuvantibus, sciebat: id si aperuisset, magnam se initurum gratiam videbat.

Cap. X. Haec quum moliretur peteretque a Pharnabāzo, ut 1 ad regem mitteretur, eodem tempore Critias ceterique tyranni Atheniensium certos homines ad Lysandrum in Asiam miserunt, qui eum certiorem facerent, nisi Alcibiădem sustulisset, nihil earum rerum fore ratum, quas ipse Athenis constituisset: quare, si suas res gestas manere vellet, illum persequeretur. His Laco 2 rebus commotus statuit, accuratius sibi agendum cum Pharnabāzo. Huic ergo renuntiat, quae regi cum Lacedaemoniis essent, irrita futura, nisi Alcibiădem vivum aut mortuum tradidisset. Non tulit hoc satrăpes, et violare clementiam quam regis 3 opes minui maluit. Itaque misit Sysamīthren et Bagaeum ad Alcibiădem interficiendum, quum ille esset in Phrygia iterque ad regem compararet. Missi clam vicinitati, in qua tum Alcibiădes 4 erat, dant negotium, ut eum interficiant. Illi quum ferro aggredi non auderent, noctu ligna contulerunt circa casam eam, in qua quiescebat, eamque succenderunt, ut incendio conficerent, quem manu superari posse diffidebant. Ille autem ut sonitu flammae 5 est excitatus, etsi gladius ei erat subductus, familiaris sui subalare telum eripuit. Namque erat cum eo quidam ex Arcadia hospes, qui nunquam discedere voluerat. Hunc sequi se iubet, et id, quod in praesentia vestimentorum fuit, arripuit. His in ignem eiectis, flammae vim transiit. Quem ut barbari incendium 6 effugisse viderunt, telis eminus missis interfecerunt caputque eius ad Pharnabāzum retulerunt. At mulier, quae cum eo vivere consuerat, muliebri sua veste contectum aedificii incendio mortuum cremavit, quod ad vivum interimendum erat comparatum. Sic Alcibiădes annos circiter quadraginta natus diem obiit supremum.

Cap. XI. Hunc infamatum a plerisque tres gravissimi histo- 1 rici summis laudibus extulerunt: Thucydīdes, qui eiusdem aetatis

---

Cap. X. §. 1. init. *Haec* al. *Hoc*. — §. 2. al. *Societatem huic ergo renuntiat, quae r. c. L. esset, nisi* cet. omissis verbis *irrita futura*. — §. 3. *Non tulit hoc* al. *hunc*. Deinde qui *Bagaeus* dicitur, Plutarcho Alcib. cap. 39 est *Magaeus*.

fuit, Theopompus, qui post aliquanto natus, et Timaeus: qui quidem duo maledicentissimi, nescio quo modo, in illo uno lau-
2 dando conscierunt. Namque ea, quae supra scripsimus, de eo praedicarunt, atque hoc amplius: quum Athenis, splendidissima civitate, natus esset, omnes splendore ac dignitate superasse
3 vitae; postquam inde expulsus Thebas venerit, adeo studiis eorum inservisse, ut nemo eum labore corporisque viribus posset aequiparare (omnes enim Boeotii magis firmitati corporis,
4 quam ingenii acumini inserviunt); eundem apud Lacedaemonios, quorum moribus summa virtus in patientia ponebatur, sic duritiae se dedisse, ut parsimoniâ victus atque cultus omnes Lacedaemonios vinceret; fuisse apud Thracas, homines vinolentos rebusque venereis deditos: hos quoque in his rebus ante-
5 cessisse; venisse ad Persas, apud quos summa laus esset fortiter venari, luxuriose vivere: horum sic imitatum consuetudinem, ut
6 illi ipsi eum in his maxime admirarentur. Quibus rebus effecisse, ut, apud quoscumque esset, princeps poneretur habereturque carissimus. Sed satis de hoc; reliquos ordiamur.

VIII. THRASYBULUS.

1 Cap. I. Thrasybūlus, Lyci filius, Atheniensis. Si per se virtus sine fortuna ponderanda sit, dubito, an hunc primum omnium ponam. Illud sine dubio: neminem huic praefero fide,
2 constantiâ, magnitudine animi, in patriam amore. Nam quod multi voluerunt, pauci potuerunt, ab uno tyranno patriam liberare, huic contigit, ut a triginta oppressam tyrannis e servitute in
3 libertatem vindicaret. Sed nescio quo modo, quum eum nemo anteiret virtutibus, multi nobilitate praecucurrerunt. Primum Peloponnesio bello multa hic sine Alcibiăde gessit, ille nullam rem sine hoc: quae ille universa naturali quodam bono fecit lucri.
4 Sed illa tamen omnia communia imperatoribus cum militibus et fortuna, quod in proelii concursu abit res a consilio ad vires vimque pugnantium. Itaque iure suo nonnulla ab imperatore miles, plurima vero fortuna vindicat, seque his plus valuisse,
5 quam ducis prudentiam, vere potest praedicare. Quare illud

Cap. XI. §. 1. *conscierunt* al. *consentire consuerunt*. — §. 2. *scripsimus* vulg. *diximus*. — Cap. I. §. 4. *seque his* vulg. *seque hic*.

magnificentissimum factum proprium est Thrasybūli. Nam quum triginta tyranni, praepositi a Lacedaemoniis, servitute oppressas tenerent Athenas, plurimos cives, quibus in bello parserat fortuna, partim patriâ expulissent, partim interfecissent, plurimorum bona publicata inter se divisissent: non solum princeps, sed et solus initio bellum his indixit.

Cap. II. Hic enim quum Phylen confugisset, quod est castellum in Attica munitissimum, non plus habuit secum triginta de suis. Hoc initium fuit salutis Actaeorum, hoc robur libertatis clarissimae civitatis. Neque vero hic non contemtus est primo a tyrannis atque eius solitudo. Quae quidem res et illis contemnentibus perniciei et huic despecto saluti fuit. Haec enim illos segnes ad persequendum, hos autem, tempore ad comparandum dato, fecit robustiores. Quo magis praeceptum illud omnium in animis esse debet: nihil in bello oportere contemni, neque sine caussa dici: matrem timidi flere non solere. Neque tamen pro opinione Thrasybūli auctae sunt opes. Nam iam tum illis temporibus fortius boni pro libertate loquebantur quam pugnabant. Hinc in Piraeēum transiit Munychiamque munivit. Hanc bis tyranni oppugnare sunt adorti ab eaque turpiter repulsi protinus in urbem, armis impedimentisque amissis, refugerunt. Usus est Thrasybūlus non minus prudentiâ quam fortitudine. Nam cedentes violari vetuit: cives enim civibus parcere aequum censebat. Neque quisquam est vulneratus, nisi qui prior impugnare voluit. Neminem iacentem veste spoliavit; nihil attigit, nisi arma, quorum indigebat, quaeque ad victum pertinebant. In secundo proelio cecidit Critias, dux tyrannorum, quum quidem exadversus Thrasybūlum fortissime pugnaret.

Cap. III. Hoc deiecto Pausanias venit Atticis auxilio, rex Lacedaemoniorum. Is inter Thrasybūlum et eos, qui urbem tenebant, fecit pacem his conditionibus: ne qui praeter triginta tyrannos et decem, qui postea praetores creati superioris more crudelitatis erant usi, afficerentur exsilio; neve bona publicarentur; reipublicae procuratio populo redderetur. Praeclarum hoc quoque Thrasybūli, quod, reconciliata pace, quum plurimum in civitate posset, legem tulit: ne quis ante actarum rerum accusaretur neve multaretur; eamque illi oblivionis appellarunt. Neque

---

Cap. II. §. 1. *secum triginta* vulg. *secum quam triginta*. — Cap. III. §. 2. ante v. *oblivionis* al. add. *legem*.

vero hanc tantum ferendam curavit, sed etiam, ut valeret, effecit. Nam quum quidam ex his, qui simul cum eo in exsilio fuerant, caedem facere eorum vellent, cum quibus in gratiam reditum erat publice, prohibuit, et id, quod pollicitus erat, praestitit.

1 Cap. IV. Huic pro tantis meritis honoris corona a populo data est, facta duabus virgulis oleaginis, quam quod amor civium et non vis expresserat, nullam habuit invidiam magnâque fuit 2 gloriâ. Bene ergo Pittăcus ille, qui septem sapientum numero est habitus, quum Mytilenaei multa milia iugerum agri munera darent, *Nolite, oro vos,* inquit, *id mihi dare, quod multi invideant, plures etiam concupiscant. Quare ex istis nolo amplius quam centum iugera, quae et meam animi aequitatem et vestram voluntatem indicent.* Nam parva munera diutina, locupletia non 3 propria esse consueverunt. Illâ igitur coronâ contentus Thrasybūlus neque amplius requisivit, neque quemquam honore se 4 antecessisse existimavit. Hic sequenti tempore quum praetor classem ad Ciliciam appulisset, neque satis diligenter in castris eius agerentur vigiliae, a barbaris, ex oppido noctu eruptione facta, in tabernaculo interfectus est.

IX. CONON.

1 Cap. I. Conon, Atheniensis, Peloponnesio bello accessit ad rempublicam, in eoque eius opera magni fuit. Nam et praetor pedestribus exercitibus praefuit, et praefectus classis res magnas mari gessit. Quas ob caussas praecipuus ei honos habitus est. Namque omnibus unus insulis praefuit: in qua potestate Pheras 2 cepit, coloniam Lacedaemoniorum. Fuit etiam extremo Peloponnesio bello praetor, quum apud Aegos flumen copiae Atheniensium a Lysandro sunt devictae. Sed tum abfuit, eoque peius res administrata est. Nam et prudens rei militaris et diligens erat 3 imperii. Itaque nemini erat his temporibus dubium, si adfuisset, illam Athenienses calamitatem accepturos non fuisse.

1 Cap. II. Rebus autem afflictis, quum patriam obsideri audisset, non quaesivit, ubi ipse tuto viveret, sed unde praesidio posset esse civibus suis. Itaque contulit se ad Pharnabāzum, satrăpem

---

Cap. IV §. 1. *et non vis* al. om. *et*. — §. 2. *munera darent* al. *muneri*. — Cap. I. §. 2. *imperii* al. *imperator*. — Cap. II. §. 1. al. *satrapen*.

Ioniae et Lydiae, eundemque generum regis et propinquum: apud quem ut multum gratia valeret, multo labore multisque effecit periculis. Nam quum Lacedaemonii, Atheniensibus devictis, 2 in societate non manerent, quam cum Artaxerxe fecerant, Agesilaumque bellatum misissent in Asiam, maxime impulsi a Tissapherne, qui ex intimis regis ab amicitia eius defecerat et cum Lacedaemoniis coierat societatem, hunc adversus Pharnabāzus habitus est imperator, re quidem vera exercitui praefuit Conon, eiusque omnia arbitrio gesta sunt. Hic multum ducem summum 3 Agesilāum impedivit, saepeque eius consiliis obstitit; neque vero non fuit apertum, si ille non fuisset, Agesilāum Asiam Tauro tenus regi fuisse erepturum. Qui posteaquam domum a suis civibus 4 revocatus est, quod Boeotii et Athenienses Lacedaemoniis bellum indixerant, Conon nihilo secius apud praefectos regis versabatur hisque omnibus maximo erat usui.

Cap. III. Defecerat a rege Tissaphernes, neque id tam Arta- 1 xerxi quam ceteris erat apertum. Multis enim magnisque meritis apud regem, etiam quum in officio non maneret, valebat. Neque id mirandum, si non facile ad credendum adducebatur, reminiscens, eius se operâ Cyrum fratrem superasse. Huius accu- 2 sandi gratia Conon a Pharnabāzo ad regem missus, posteaquam venit, primum ex more Persarum ad chiliarchum, qui secundum gradum imperii tenebat, Tithraustem accessit seque ostendit cum rege colloqui velle. Nemo enim sine hoc admittitur. Huic ille, 3 *Nulla*, inquit, *mora est; sed tu delibera, utrum colloqui malis, an per litteras agere, quae cogitas. Necesse est enim, si in conspectum veneris, venerari te regem* (quod προςκύνησιν illi vocant). *Hoc si tibi grave est, per me nihilo secius editis mandatis conficies, quod studes.* Tum Conon: *Mihi vero*, inquit, *non est* 4 *grave, quemvis honorem habere regi: sed vereor, ne civitati meae sit opprobrio, si, quum ex ea sim profectus, quae ceteris gentibus imperare consuerit, potius barbarorum quam illius more fungar.* Itaque, quae huic volebat, scripta tradidit.

Cap. IV. Quibus cognitis rex tantum auctoritate eius motus 1 est, ut et Tissaphernem hostem iudicarit, et Lacedaemonios bello persequi iusserit, et ei permiserit, quem vellet, eligere ad dispensandam pecuniam. Id arbitrium Conon negavit sui esse consilii,

---

Cap. III. §. 2. al. *Tithrausten.* — §. 4. vulg. *Itaque, quae volebat, huic tradidit.*

sed ipsius, qui optime suos nosse deberet; sed se suadere, Phar-
2 nabāzo id negotii daret. Hinc magnis muneribus donatus ad mare est missus, ut Cypriis et Phoenicibus ceterisque maritimis civitatibus naves longas imperaret classemque, qua proxima aestate mare tueri posset, compararet: dato adiutore Pharnabāzo, sicut
3 ipse voluerat. Id ut Lacedaemoniis est nuntiatum, non sine cura rem administrant, quod maius bellum imminere arbitrabantur, quam si cum barbaro solum contenderent. Nam ducem fortem et prudentem regis opibus praefuturum ac secum dimicaturum videbant, quem neque consilio, neque copiis superare possent.
4 Hac mente magnam contrahunt classem; proficiscuntur Pisandro duce. Hos Conon apud Cnidum adortus magno proelio fugat, multas naves capit, complures deprimit. Qua victoria non solum Athenae, sed etiam cuncta Graecia, quae sub Lacedaemoniorum
5 fuerat imperio, liberata est. Conon cum parte navium in patriam venit, muros dirutos a Lysandro, utrosque et Piraeëi et Athenarum, reficiendos curat pecuniaeque quinquaginta talenta, quae a Pharnabāzo acceperat, civibus suis donat.

1 Cap. V. Accidit huic, quod ceteris mortalibus, ut inconsideratior in secunda quam in adversa esset fortuna. Nam classe Peloponnesiorum devicta quum ultum se iniurias patriae putaret,
2 plura concupivit quam efficere potuit. Neque tamen ea non pia et probanda fuerunt, quod potius patriae opes augeri quam regis maluit. Nam quum magnam auctoritatem sibi pugna illa navali, quam apud Cnidum fecerat, constituisset non solum inter barbaros, sed etiam omnes Graeciae civitates, clam dare operam coepit,
3 ut Ioniam et Aeoliam restitueret Atheniensibus. Id quum minus diligenter esset celatum, Tiribāzus, qui Sardibus praeerat, Conōnem evocavit, simulans, ad regem eum se mittĕre velle magna de re. Huius nuntio parens quum venisset, in vincula coniectus est,
4 in quibus aliquamdiu fuit. Inde nonnulli eum ad regem abductum ibique perisse scriptum reliquerunt. Contra ea Dinon historicus, cui nos plurimum de Persicis rebus credimus, effugisse scripsit. illud addubitat, utrum Tiribāzo sciente an imprudente sit factum.

Cap. IV. §. 3. *administrant* al. *administrarunt.* — Cap. V. §. 4 al. post *ibique* repetunt *eum.*

X. DION.

Cap. I. Dion, Hipparīni filius, Syracusānus, nobili genere 1 natus, utraque implicatus tyrannide Dionysiorum. Namque ille superior Aristomăchen, sororem Diōnis, habuit in matrimonio, ex qua duos filios, Hipparīnum et Nisaeum, procreavit, totidemque filias, nomine Sophrosȳnen et Arĕten: quarum priorem Dionysio filio, eidem, cui regnum reliquit, nuptum dedit, alteram, 2 Arĕten, Diōni. Dion autem praeter nobilem propinquitatem generosamque maiorum famam multa alia ab natura habuit bona: in his ingenium docile, come, aptum ad artes optimas, magnam corporis dignitatem, quae non minimum commendatur; magnas praeterea divitias a patre relictas, quas ipse tyranni muneribus 3 auxerat. Erat intimus Dionysio priori, neque minus propter mores quam affinitatem. Namque etsi Dionysii crudelitas ei displicebat, tamen salvum propter necessitudinem, magis etiam suorum caussa, studebat. Aderat in magnis rebus, eiusque consilio multum movebatur tyrannus, nisi qua in re maior ipsius 4 cupiditas intercesserat. Legationes vero omnes, quae essent illustriores, per Diōnem administrabantur; quas quidem ille diligenter obeundo, fideliter administrando, crudelissimum 5 nomen tyranni sua humanitate tegebat. Hunc a Dionysio missum Karthaginienses suspexerunt, ut neminem umquam Graecâ linguâ loquentem magis sint admirati. 1

Caq. II. Neque vero haec Dionysium fugiebant. Nam quanto esset sibi ornamento, sentiebat. Quo fiebat, ut uni huic 2 maxime indulgeret neque eum secus diligeret ac filium. Qui quidem, quum Platōnem Tarentum venisse fama in Siciliam esset perlata, adolescenti negare non potuit, quin eum arcesseret, quum Dion eius audiendi cupiditate flagraret. Dedit ergo huic 3 veniam, magnaque eum ambitione Syracūsas perduxit. Quem Dion adeo admiratus est atque adamavit, ut se ei totum traderet. Neque vero minus Plato delectatus est Diōne. Itaque quum a Dionysio crudeliter violatus esset, quippe quem venumdari iussisset, tamen eodem rediit, eiusdem Diōnis precibus adductus. 4 Interim in morbum incidit Dionysius: quo quum gravi conflictaretur, quaesivit a medicis Dion, quemadmodum se haberet, simulque ab his petiit, si forte maiori esset periculo, ut sibi

---

Cap. I §. 3. *salvum* al. add. *esse.*

faterentur: nam velle se cum eo colloqui de partiendo regno; quod sororis suae filios ex illo natos partem regni putabat debere
5 habere. Id medici non tacuerunt, et ad Dionysium filium sermonem retulerunt. Quo ille commotus, ne agendi esset Diōni potestas, patri soporem medicos dare coëgit. Hoc aeger sumto, ut somno sopitus, diem obiit supremum.

1 Cap. III. Tale initium fuit Diōnis et Dionysii simultatis, eaque multis rebus aucta est. Sed tamen primis temporibus aliquamdiu simulata inter eos amicitia mansit. Quum Dion non desisteret obsecrare Dionysium, ut Platōnem Athenis arcesseret et eius consiliis uteretur: ille, qui in aliqua re vellet patrem imitari, morem
2 ei gessit. Eodemque tempore Philistum historicum Syracūsas reduxit, hominem amicum non magis tyranno quam tyrannis. Sed de hoc in eo meo libro plura sunt exposita, qui de historicis
3 Graecis conscriptus est. Plato autem tantum apud Dionysium auctoritate potuit valuitque eloquentiâ, ut ei persuaserit, tyrannidis facere finem libertatemque reddere Syracusānis: a qua voluntate Philisti consilio deterritus aliquanto crudelior esse coepit.

1 Cap. IV. Qui quidem quum a Diōne se superari videret ingenio, auctoritate, amore populi, verens, ne, si eum secum haberet, aliquam occasionem sui daret opprimendi, navem ei triremem dedit, qua Corinthum deveheretur: ostendens, se id utriusque facere caussa, ne, quum inter se timerent, alteruter
2 alterum praeoccuparet. Id quum factum multi indignarentur, magnaeque essent invidiae tyranno, Dionysius omnia, quae moveri poterant Diōnis, in naves imposuit ad eumque misit. Sic enim existimari volebat, id se non odio hominis, sed suae salutis
3 fecisse caussa. Postea vero quam audīvit, eum in Peloponnēso manum comparare sibique bellum facere conari, Arĕten, Diōnis uxorem, alii nuptum dedit filiumque eius sic educari iussit, ut
4 indulgendo turpissimis imbueretur cupiditatibus. Nam puero, priusquam pubes esset, scorta adducebantur, vino epulisque
5 obruebatur, neque ullum tempus sobrio relinquebatur. Is usque eo vitae statum commutatum ferre non potuit, postquam in patriam rediit pater (namque appositi erant custodes, qui eum a pristino victu deducerent), ut se de superiore parte aedium deiecerit atque ita interierit. Sed illuc revertor.

Cap. III. §. 2. *Graecis* al. om. — Cap. IV. §. 2. *magnaeque essent invidiae* vulg. *esset*.

Cap. V. Postquam Corinthum pervenit Dion, et eodem per- 1 fugit Heraclīdes, ab eodem expulsus Dionysio, qui praefectus fuerat equitum, omni ratione bellum comparare coeperunt. Sed 2 non multum proficiebant, quod multorum annorum tyrannis magnarum opum putabatur. Quam ob caussam pauci ad societatem periculi perducebantur. Sed Dion, fretus non tam suis 3 copiis quam odio tyranni, maximo animo duabus onerariis navibus quinquaginta annorum imperium, munitum quingentis longis navibus, decem equitum centumque peditum milibus, profectus oppugnatum (quod omnibus gentibus admirabile est visum), adeo facile perculit, ut post diem tertium, quam Siciliam attigerat, Syracūsas introierit. Ex quo intelligi potest, nullum esse imperium tutum nisi benevolentiâ munitum. Eo tempore aberat 4 Dionysius et in Italia classem opperiebatur, adversariorum ratus neminem sine magnis copiis ad se venturum. Quae res eum 5 fefellit. Nam Dion iis ipsis, qui sub adversarii fuerant potestate, regios spiritus repressit totiusque eius partis Siciliae potitus est, quae sub Dionysii fuerat potestate, parique modo urbis Syracusarum, praeter arcem et insulam adiunctam oppido; eoque rem 6 perduxit, ut talibus pactionibus pacem tyrannus facere vellet: Siciliam Dion obtineret, Italiam Dionysius, Syracūsas Apollocrătes, cui maximam fidem uni habebat Dion.

Cap. VI. Has tam prosperas tamque inopinatas res conse- 1 cuta est subita commutatio, quod fortuna sua mobilitate, quem paullo ante extulerat, demergere est adorta. Primum in filio, de 2 quo commemoravi supra, suam vim exercuit. Nam quum uxorem reduxisset, quae alii fuerat tradita, filiumque vellet revocare ad virtutem a perdita luxuria, accepit gravissimum parens vulnus morte filii. Deinde orta dissensio est inter eum et Heraclīdem, 3 qui, quod principatum non concedebat, factionem comparavit. Neque is minus valebat apud optimates, quorum consensu praeerat classi, quum Dion exercitum pedestrem teneret. Non 4 tulit hoc animo aequo Dion, et versum illum Homeri retulit ex secunda rhapsodia, in quo haec sententia est: *Non posse bene geri rempublicam multorum imperiis.* Quod dictum magna invidia consecuta est. Namque aperuisse videbatur, omnia in

---

Cap. V. §. 4. Vulgo distinguunt *classem opperiebatur adversariorum, ratus neminem* cet. quod probat Doederlinus Synon. lat. T. III. p. 58. — Cap. VI. §. 4. *ex secunda rhapsodia* i. e. Iliad. lib. II. v. 204. *οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω.*

5 sua potestate esse velle. Hanc ille non lenire obsequio, sed acerbitate opprimere studuit, Heraclidemque, quum Syracūsas venisset, interficiendum curavit.

1 Cap. VII. Quod factum omnibus maximum timorem iniecit. Nemo enim, illo interfecto, se tutum putabat. Ille autem, adversario remoto, licentius eorum bona, quos sciebat adversus se 2 sensisse, militibus dispertivit. Quibus divisis, quum quotidiani maximi fierent sumptus, celeriter pecunia deesse coepit, neque, quo manus porrigeret, suppetebat, nisi in amicorum possessiones. Id eiusmodi erat, ut, quum milites reconciliasset, amitte- 3 ret optimates. Quarum rerum curâ frangebatur, et insuetus male audiendi non aequo animo ferebat, de se ab iis male existimari, quorum paullo ante in coelum fuerat elatus laudibus. Vulgus autem, offensa in eum militum voluntate, liberius loquebatur et tyrannum non ferendum dictitabat.

1 Cap. VIII. Haec ille intuens, quum, quemadmodum sedaret, nesciret, et, quorsum evaderent, timeret: Callicrătes quidam, civis Atheniensis, qui simul cum eo ex Peloponnēso in Siciliam venerat, homo et callidus et ad fraudem acutus, sine ulla religione 2 ac fide, adit ad Diōnem, et ait: eum magno in periculo esse propter offensionem populi et odium militum, quod nullo modo evitare posset, nisi alicui suorum negotium daret, qui se simularet illi inimicum. Quem si invenisset idoneum, facile omnium animos cogniturum adversariosque sublaturum, quod inimici 3 eius dissidentes suos sensus aperturi forent. Tali consilio probato excepit has partes ipse Callicrătes, et se armat imprudentiâ Diōnis. Ad eum interficiendum socios conquirit, adver- 4 sarios eius convenit, coniurationem confirmat. Res, multis consciis, quae gereretur, elata defertur ad Aristomăchen, sororem Diōnis, uxoremque Arĕten. Illae timore perterritae conveniunt, cuius de periculo timebant. At ille negat, a Callicrăte fieri sibi insidias, sed illa, quae agerentur, fieri praecepto suo. 5 Mulieres nihilo secius Callicrătem in aedem Proserpĭnae deducunt ac iurare cogunt, nihil ab illo periculi fore Diōni. Ille hac religione non modo non est deterritus, sed ad maturandum concitatus est, verens, ne prius consilium aperiretur suum, quam conata perfecisset.

1 Cap. IX. Hac mente proximo die festo, quum a conventu

Cap. VIII. §. 2. *dissidentes* vulg. *dissidenti.*

se remotum Dion domi teneret atque in conclavi edito recubuisset, consciis facinoris loca munitiora oppidi tradit, domum custodiis sepit, a foribus qui non discedant, certos praeficit; navem 2 triremem armatis ornat Philostratoque fratri suo tradit, eamque in portu agitari iubet, ut si exercere remiges vellet: cogitans, si forte consiliis obstitisset fortuna, ut haberet, quo fugeret ad salutem. Suorum autem e numero Zacynthios adolescentes quos- 3 dam eligit quum audacissimos tum viribus maximis, hisque dat negotium, ad Diōnem eant inermes, sic ut conveniendi eius gratia viderentur venire. Hi propter notitiam sunt intromissi. At illi, 4 ut limen eius intrarunt, foribus obseratis in lecto cubantem invadunt, colligant; fit strepitus, adeo ut exaudiri possit foris. Hîc, 5 sicut ante saepe dictum est, quam invisa sit singularis potentia et miseranda vita, qui se metui quam amari malunt, cuivis facile intellectu fuit. Namque illi ipsi custodes, si propria fuissent 6 voluntate, foribus effractis servare eum potuissent, quod illi inermes, telum foris flagitantes, vivum tenebant. Cui quum succurreret nemo, Lyco quidam Syracusānus per fenestras gladium dedit, quo Dion interfectus est.

Cap. X. Confecta caede, quum multitudo visendi gratia in- 1 troisset, nonnulli ab insciis pro noxiis conciduntur. Nam celeri rumore dilato, Diōni vim allatam, multi concurrerant, quibus tale facinus displicebat. Hi, falsa suspicione ducti, immerentes ut sceleratos occidunt. Huius de morte ut palam factum est, mira- 2 biliter vulgi mutata est voluntas. Nam qui vivum eum tyrannum vocitarant, iidem liberatorem patriae tyrannique expulsorem praedicabant. Sic subito misericordia odio successerat, ut eum suo sanguine ab Acherunte, si possent, cuperent redimere. Itaque 3 in urbe, celeberrimo loco, elatus publice, sepulcri monumento donatus est. Diem obiit circiter annos quinquaginta quinque natus, quartum post annum, quam ex Peloponnēso in Siciliam redierat.

Cap. IX. §. 1. *facinoris* vulg. om. al. *facinorosis.* — §. 2. *quo fugeret* al. *quâ.* — §. 4. *possit* vulg. *posset.* — §. 6. *propria* vulg. *propitia.*

XI. IPHICRATES.

1 Cap. I. Iphicrătes, Atheniensis, non tam magnitudine rerum gestarum quam disciplina militari nobilitatus est. Fuit enim talis dux, ut non solum aetatis suae cum primis compararetur, sed ne 2 de maioribus natu quidem quisquam anteponeretur. Multum vero in bello est versatus, saepe exercitibus praefuit, nusquam culpâ male rem gessit, semper consilio vicit, tantumque eo valuit, ut multa in re militari partim nova attulerit, partim meliora fe- 3 cerit. Namque ille pedestria arma mutavit; quum ante illum imperatorem maximis clipeis, brevibus hastis, minutis gladiis 4 uterentur, ille e contrario peltam pro parma fecit (a quo postea peltastae pedites appellantur), ut ad motus concursusque essent leviores; hastae modum duplicavit, gladios longiores fecit: item genus loricarum [mutavit], et pro sertis atque aeneis linteas dedit. Quo facto expeditiores milites reddidit. Nam pondere detracto, quod aeque corpus tegeret et leve esset, curavit.

1 Cap. II. Bellum cum Thracibus gessit; Seuthen, socium Atheniensium, in regnum restituit. Apud Corinthum tanta severitate exercitui praefuit, ut nullae unquam in Graecia neque exercitatiores copiae neque magis dicto audientes fuerint duci; 2 in eamque consuetudinem adduxit, ut, quum proelii signum ab imperatore esset datum, sine ducis opera sic ordinatae consisterent, ut singuli ab peritissimo imperatore dispositi viderentur. 3 Hoc exercitu moram Lacedaemoniorum interfecit: quod maxime totâ celebratum est Graeciâ. Iterum eodem bello omnes copias 4 eorum fugavit. Quo facto magnam adeptus est gloriam. Quum Artaxerxes Aegyptio regi bellum inferre voluit, Iphicrătem ab Atheniensibus ducem petivit, quem praeficeret exercitui conductitio, cuius numerus duodecim milium fuit. Quem quidem sic omni disciplina militari erudivit, ut, quemadmodum quondam Fabiani milites Romani appellati sunt, sic Iphicratenses apud 5 Graecos in summa laude fuerint. Idem, subsidio Lacedaemoniis profectus, Epaminondae retardavit inceptus. Nam nisi eius adventus appropinquasset, non prius Thebani Spartâ abscessissent, quam captam incendio delessent.

1 Cap. III. Fuit autem et animo magno et corpore, imperato-

Cap. I § 4. *item* vulg. *idem.* — Cap. II. §. 5. *inceptus* vulg. *impetus.*

riâque formâ, ut ipso aspectu cuivis iniiceret admirationem sui; sed in labore nimis remissus parumque patiens, ut Theopompus memoriae prodidit; bonus vero civis, fideque magna. Quod 2 quum in aliis rebus declaravit, tum maxime in Amyntae Macedŏnis liberis tuendis. Namque Eurydĭce, mater Perdiccae et Philippi, cum his duobus pueris, Amynta mortuo, ad Iphicrătem confugit eiusque opibus defensa est. Vixit ad senectutem, placa- 3 tis in se suorum civium animis. Causam capitis semel dixit, bello sociali, simul cum Timothĕo, eoque iudicio est absolutus. Me- 4 nesthĕa filium reliquit, ex Thressa natum, Coti regis filia. Is quum interrogaretur, utrum pluris patrem matremne faceret; *matrem,* inquit. Id quum omnibus mirum videretur: *At,* ille, *merito,* inquit, *facio. Nam, pater quantum in se fuit, Thracem me genuit, contra ea mater Atheniensem.*

XII. CHABRIAS.

Cap. I. Chabrĭas, Atheniensis. Hic quoque in summis habi- 1 tus est ducibus resque multas memoriâ dignas gessit. Sed ex his elucet maxime inventum eius in proelio, quod apud Thebas fecit, quum Boeotiis subsidio venisset. Namque in eo victoriâ fidentem 2 summum ducem Agesilāum, fugatis iam ab eo conductitiis catervis, reliquam phalangem loco vetuit cedere, obnixoque genu scuto, proiectâ hastâ impetum excipere hostium docuit. Id novum Agesilāus contuens progredi non est ausus, suosque iam incurrentes tubâ revocavit. Hoc usque eo totâ Graeciâ famâ 3 celebratum est, ut illo statu Chabrĭas sibi statuam fieri voluerit, quae publice ei ab Atheniensibus in foro constituta est. Ex quo factum est, ut postea athletae ceterique artifices his statibus in statuis ponendis uterentur, quibus victoriam essent adepti.

Cap. II. Chabrĭas autem multa in Europa bella administravit, 1 quum dux Atheniensium esset; in Aegypto sua sponte gessit. Nam Nectanăbin adiutum profectus, regnum ei constituit. Fecit 2 idem Cypri, sed publice ab Atheniensibus Evagŏrae adiutor da-

---

Cap. III. §. 4 *genuit* vulg. *creavit.* — Cap. I. §. 2. vulg. *victoriâ fidente summo duce Agesilao.* – *protecta* vulg. *protectaque* — §. 3. *quibus* vulg. *in quibus* al. *quum vict.* etc.

tus; neque prius inde discessit, quam totam insulam bello devin-
3 ceret: qua ex re Athenienses magnam gloriam sunt adepti. Interim bellum inter Aegyptios et Persas conflatum est. Athenienses cum Artaxerxe societatem habebant, Lacedaemonii cum Aegyptiis, a quibus magnas praedas Agesilāus, rex eorum, faciebat. Id intuens Chabrĭas, quum in re nulla Agesilāo cederet, sua sponte eos adiutum profectus Aegyptiae classi praefuit, pedestribus copiis Agesilāus.

1 Cap. III. Tum praefecti regis Persae legatos miserunt Athenas questum, quod Chabrĭas adversum regem bellum gereret cum Aegyptiis. Athenienses diem certam Chabrĭae praestituerunt, quam ante domum nisi redisset, capitis se illum damnaturos denuntiarunt. Hoc ille nuntio Athenas rediit, neque ibi
2 diutius est moratus, quam fuit necesse. Non enim libenter erat ante oculos suorum civium, quod et vivebat laute et indulgebat
3 sibi liberalius, quam ut invidiam vulgi posset effugere. Est enim hoc commune vitium in magnis liberisque civitatibus, ut invidia gloriae comes sit, et libenter de his detrahant, quos eminere videant altius; neque animo aequo pauperes alienam opulentium intuuntur fortunam. Itaque Chabrĭas, quum ei lice-
4 bat, plurimum aberat. Neque vero solus ille aberat Athenis libenter, sed omnes fere principes fecerunt idem, quod tantum se ab invidia putabant afuturos, quantum a conspectu suorum recessissent. Itaque Conon plurimum Cypri vixit, Iphicrătes in Thracia, Timothĕus Lesbo, Chares Sigēo. Dissimilis quidem Chares horum et factis et moribus, sed tamen Athenis et honoratus et potens.

1 Cap. IV. Chabrĭas autem periit bello sociali tali modo. Oppugnabant Athenienses Chium. Erat in classe Chabrĭas privatus, sed omnes, qui in magistratu erant, auctoritate anteibat,
2 eumque magis milites, quam qui praeerant, adspiciebant. Quae res ei maturavit mortem. Nam dum primus studet portum intrare gubernatoremque iubet eo dirigere navem, ipse sibi perniciei fuit. Quum enim eo penetrasset, ceterae non sunt secutae. Quo facto circumfusus hostium concursu quum fortissime
3 pugnaret, navis rostro percussa coepit sidere. Hinc refugere

---

Cap. III. §. 1. *Persae* vulg. *Persiae.* — §. 3. *quum et licebat* vulg. *quoad et licebat.* — §. 4. *recessissent* al. *recesserint.* — *Lesbo* vulg. *Lesbi.* — *Sigeo* vulg. *in Sigeo.*

quum posset, si se in mare deiecisset, quod suberat classis Atheniensium, quae exciperet natantes: perire maluit, quam armis abiectis navem relinquere, in qua fuerat vectus. Id ceteri facere noluerunt, qui nando in tutum pervenerunt. At ille, praestare honestam mortem existimans turpi vitae, cominus pugnans telis hostium interfectus est.

XIII. TIMOTHEUS.

Cap. I. Timothĕus, Conōnis filius, Atheniensis. Hic a patre 1 acceptam gloriam multis auxit virtutibus. Fuit enim disertus, impiger, laboriosus, rei militaris peritus neque minus civitatis regendae. Multa huius sunt praeclare facta, sed haec maxime 2 illustria. Olynthios et Byzantios bello subegit. Samum cepit, in qua oppugnanda superiore bello Athenienses mille et ducenta talenta consumpserant. Id ille sine ulla publica impensa populo restituit: adversus Cotum bella gessit, ab eoque mille et ducenta talenta praedae in publicum retulit. Cyzĭcum obsidione liberavit. 3 Ariobarzāni simul cum Agesilāo auxilio profectus est; a quo quum Laco pecuniam numeratam accepisset, ille cives suos agro atque urbibus augeri maluit, quam id sumere, cuius partem domum suam ferre posset. Itaque accepit Crithōten et Sestum.

Cap. II. Idem classi praefectus circumvehens Peloponnē- 1 sum, Laconĭcen populatus, classem eorum fugavit. Corcȳram sub imperium Atheniensium redegit, sociosque idem adiunxit Epirōtas, Athamānas, Chaŏnas, omnesque eas gentes, quae mare illud adiacent. Quo facto Lacedaemonii de diutina contentione 2 destiterunt, et sua sponte Atheniensibus imperii maritimi principatum concesserunt, pacemque his legibus constituerunt, ut Athenienses mari duces essent. Quae victoria tantae fuit Atticis laetitiae, ut tum primum arae Paci publice sint factae, eique deae pulvinar sit institutum. Cuius laudis ut memoria maneret, Ti- 3 mothĕo publice statuam in foro posuerunt. Qui honos huic uni ante id tempus contigit, ut, quum patri populus statuam posuisset, filio quoque daret. Sic iuxta posita recens filii veterem patris renovavit memoriam.

Cap. III. Hic quum esset magno natu et magistratus gerere 1 desisset, bello Athenienses undique premi sunt coepti. Defecerat Samus; descierat Hellespontus; Philippus, iam tum valens,

Macĕdo multa moliebatur, cui oppositus Chares quum esset, non 2 satis in eo praesidii putabatur. Fit Menestheus praetor, filius Iphicrătis, gener Timothĕi, et, ut ad bellum proficiscatur, decernitur. Huic in consilium dantur duo usu sapientiâque praestantes, quorum consilio uteretur, pater et socer: quod in his tanta erat auctoritas, ut magna spes esset, per eos amissa posse recu- 3 perari. Hi quum Samum profecti essent, et eodem Chares, illorum adventu cognito, cum suis copiis proficisceretur, ne quid absente se gestum videretur; accidit, quum ad insulam appropinquarent, ut magna tempestas oriretur, quam evitare duo veteres imperatores utile arbitrati suam classem suppresserunt. 4 At ille, temeraria usus ratione, non cessit maiorum natu auctoritati, et, ut in sua manu esset fortuna, quo contenderat, pervenit, eodemque ut sequerentur, ad Timothĕum et Iphicrătem nuntium misit. Hinc, male re gesta, compluribus amissis navibus, eo, unde erat profectus, se recepit, litterasque Athenas publice misit, sibi proclive fuisse Samum capere, nisi a Timothĕo et Iphicrăte 5 desertus esset. Populus acer, suspicax ob eamque rem mobilis, adversarius, invidus (etiam potentiae in crimen vocabantur) domum revocat; accusantur proditionis. Hoc iudicio damnatur Timothĕus, lisque eius aestimatur centum talentis. Ille, odio ingratae civitatis coactus, Chalcĭdem se contulit.

1 Cap. IV. Huius post mortem quum populum iudicii sui poeniteret, multae novem partes detraxit, et decem talenta Conōnem, filium eius, ad muri quandam partem reficiendam iussit dare. In quo fortunae varietas est animadversa. Nam quos avus Conon muros ex hostium praeda patriae restituerat, eosdem nepos, cum summa ignominia familiae, ex sua re familiari reficere 2 coactus est. Timothĕi autem moderatae sapientisque vitae quum pleraque possimus proferre testimonia, uno erimus contenti, quod ex eo facile coniici poterit, quam carus suis fuerit. Quum Athenis adolescentulus caussam diceret, non solum amici privatique hospites ad eum defendendum convenerunt, sed etiam in eis Iason, tyrannus Thessaliae, qui illo tempore fuit omnium 3 potentissimus. Hic quum in patria sine satellitibus se tutum non arbitraretur, Athenas sine ullo praesidio venit, tantique hospitem

---

Cap. III. §. 5. vulg. *Ob eam rem in crimen vocabantur. Populus acer, suspicax, mobilis, adversarius, invidus etiam potentiae, domum revocat.* — Cap. IV. §. 2. *pleraque* vulg. *plura.*

fecit, ut mallet se capitis periculum adire, quam Timothĕo de fama dimicanti deesse. Hunc adversus tamen Timothĕus postea populi iussu bellum gessit, patriaeque sanctiora iura quam hospitii esse duxit. Haec extrema fuit aetas imperatorum Athe- 4 niensium, Iphicrătis, Chabrĭae, Timothĕi: neque post illorum obitum quisquam dux in illa urbe fuit dignus memoriâ. Venio 5 nunc ad fortissimum virum maximique consilii omnium barbarorum, exceptis duobus Karthaginiensibus, Hamilcăre et Hannibăle. De quo hoc plura referemus, quod et obscuriora sunt eius 6 gesta pleraque, et ea, quae prospere ei cesserunt, non magnitudine copiarum, sed consilii, quo tum omnes superabat, acciderunt: quorum nisi ratio explicata fuerit, res apparere non poterunt.

XIV. DATAMES.

Cap. I. Datămes, patre Camissăre, natione Care, matre Scy- 1 thissa natus, primum militum numero fuit apud Artaxerxem eorum, qui regiam tuebantur. Pater eius Camissăres, quod et manu fortis et bello strenuus et regi multis locis fidelis erat repertus, habuit provinciam partem Ciliciae iuxta Cappadociam, quam incolunt Leucosȳri. Datămes, militare munus fungens, 2 primum, qualis esset, apparuit in bello, quod rex adversus Cadusios gessit. Namque hic, multis milibus regiorum interfectis, magni fuit eius opera. Quo factum est, ut, quum in eo bello cecidisset Camissăres, paterna ei traderetur provincia.

Cap. II. Pari se virtute postea praebuit, quum Autophradātes 1 iussu regis bello persequeretur eos, qui defecerant. Namque huius operâ hostes, quum castra iam intrassent, profligati sunt, exercitusque reliquus conservatus regis est: qua ex re maioribus rebus praeesse coepit. Erat eo tempore Thyus dynastes Paphla- 2 goniae, antiquo genere ortus a Pylaemĕne illo, quem Homērus Troĭco bello a Patrŏclo interfectum ait. Is regi dicto audiens 3 non erat. Quam ob caussam bello eum persequi constituit, eique rei praefecit Datămem, propinquum Paphlagŏnis: namque ex fratre et sorore erant nati. Quam ob caussam Datămes

---

Cap. II. §. 2. *ortus* vulg. *natus* — *Homerus* Iliad. lib. V. v. 275 sqq. qui tamen Pylaemenem a Menelao interfectum esse dicit.

primum experiri voluit, ut sine armis propinquum ad officium reduceret. Ad quem quum venisset sine praesidio, quod ab amico nullas vereretur insidias, paene interiit. Nam Thyus eum
4 clam interficere voluit. Erat mater cum Datăme, amita Paphla-
5 gŏnis. Ea, quid ageretur, resciit filiumque monuit. Ille fugâ periculum evitavit bellumque indixit Thyo. In quo quum ab Ariobarzāne, praefecto Lydiae et Ioniae totiusque Phrygiae, desertus esset, nihilo segnius perseveravit vivumque Thyum cepit cum uxore et liberis.

1 Cap. III. Cuius facti ne prius fama ad regem quam ipse perveniret, dedit operam. Itaque omnibus insciis eo, ubi erat rex, venit, posteroque die Thyum, hominem maximi corporis terribilique facie, quod et niger et capillo longo barbâque erat promissâ, optima veste texit, quam satrăpae regii gerere consuerant, ornavit etiam torque et armillis aureis ceteroque regio
2 cultu; ipse agresti duplici amiculo circumdatus hirtâque tunicâ, gerens in capite galeam venatoriam, dextra manu clavam, sinistra copulam, qua vinctum ante se Thyum agebat, ut si feram
3 bestiam captam duceret. Quem quum omnes conspicerent propter novitatem ornatus ignotamque formam, ob eamque rem magnus esset concursus, fuit non nemo, qui agnosceret Thyum
4 regique nuntiaret. Primo non accredidit. Itaque Pharnabāzum misit exploratum. A quo ut rem gestam comperit, statim admitti iussit, magnopere delectatus quum facto tum ornatu, in
5 primis quod nobilis rex in potestatem inopinanti venerat. Itaque magnifice Datămem donatum ad exercitum misit, qui tum contrahebatur duce Pharnabāzo et Tithrauste ad bellum Aegyptium, parique eum atque illos imperio esse iussit. Postea vero quam Pharnabāzum rex revocavit, illi summa imperii tradita est.

1 Cap. IV. Hic quum maximo studio compararet exercitum Aegyptumque proficisci pararet, subito a rege litterae sunt ei missae, ut Aspim aggrederetur, qui Cataoniam tenebat: quae
2 gens iacet supra Ciliciam, confinis Cappadociae. Namque Aspis, saltuosam regionem castellisque munitam incolens, non solum imperio regis non parebat, sed etiam finitimas regiones vexabat
3 et, quae regi portarentur, abripiebat. Datămes, etsi longe aberat ab his regionibus et a maiore re abstrahebatur, tamen regis voluntati morem gerendum putavit. Itaque cum paucis, sed viris

Cap. III §. 3. *conspicerent* vulg. *prospicerent*.

fortibus, navem conscendit, existimans, [id] quod accidit, facilius se imprudentem parva manu oppressurum, quam paratum quamvis magno exercitu. Hac delatus in Ciliciam, egressus 4 inde, dies noctesque iter faciens, Taurum transiit eoque, quo studuerat, venit; quaerit, quibus locis sit Aspis; cognoscit, haud longe abesse, profectumque eum venatum. Quem dum speculatur, adventus eius caussa cognoscitur. Pisĭdas cum iis, quos secum habebat, ad resistendum Aspis comparat. Id Datămes 5 ubi audivit, arma capit, suos sequi iubet; ipse equo concitato ad hostem vehitur. Quem procul Aspis conspiciens ad se ferentem pertimescit, atque a conatu resistendi deterritus sese dedidit. Hunc Datămes vinctum ad regem ducendum tradit Mithridāti.

Cap. V. Haec dum geruntur, Artaxerxes reminiscens, a 1 quanto bello ad quam parvam rem principem ducum misisset, se ipse reprehendit et nuntium ad exercitum Acen misit, quod nondum Datămem profectum putabat, qui diceret, ne ab exercitu discederet. Hic priusquam perveniret, quo erat profectus, in itinere convenit, qui Aspim ducebant. Qua celeritate quum 2 magnam benevolentiam regis Datămes consecutus esset, non minorem invidiam aulicorum excepit, quod illum unum pluris quam se omnes fieri videbant. Quo facto cuncti ad eum opprimendum consenserunt. Haec Pandătes, gazae custos regiae, 3 amicus Datămi, perscripta ei mittit, in quibus docet, eum magno fore periculo, si quid illo imperante in Aegypto adversi accidisset. Namque eam esse consuetudinem regiam, ut casus ad- 4 versos hominibus tribuant, secundos fortunae suae: quo fieri, ut facile impellantur ad eorum perniciem, quorum ductu res male gestae nuntientur. Illum hoc maiore fore in discrimine, quod, quibus rex maxime obediat, eos habeat inimicissimos. Talibus ille litteris cognitis, quum iam ad exercitum Acen 5 venisset, quod non ignorabat ea vere scripta, desciscere a rege constituit. Neque tamen quidquam fecit, quod fide sua esset indignum. Nam Mandrŏclem Magnētem exercitui praefecit; 6 ipse cum suis in Cappadociam discedit, coniunctamque huic Paphlagoniam occupat, celans, qua voluntate esset in regem; clam cum Ariobarzāne facit amicitiam, manum comparat, urbes munitas suis tuendas tradit.

Cap. IV. §. 5. *dedidit* vulg. *dedit.*

1 Cap. VI. Sed haec propter hiemale tempus minus prospere procedebant. Audit, Pisĭdas quasdam copias adversus se parare. Filium eo Arsideum cum exercitu mittit. Cadit in proelio adolescens. Proficiscitur eo pater non ita cum magna manu, celans, quantum vulnus accepisset, quod prius ad hostem pervenire cupiebat, quam de re male gesta fama ad suos perveniret,
2 ne cognita filii morte animi debilitarentur militum. Quo contenderat, pervenit hisque locis castra ponit, ut neque circumiri multitudine adversariorum posset neque impediri, quo minus
3 ipse ad dimicandum manum haberet expeditam. Erat cum eo Mithrobarzānes, socer eius, praefectus equitum. Is, desperatis generi rebus, ad hostes transfugit. Id Datămes ut audivit, sensit, si in turbam exisset, ab homine tam necessario se relictum,
4 futurum, ut ceteri consilium sequerentur. In vulgus edit, suo iussu Mithrobarzānem profectum pro perfuga, quo facilius receptus interficeret hostes. Quare relinqui eum non par esse, et omnes confestim sequi. Quod si animo strenuo fecissent, futurum, ut adversarii non possent resistere, quum et intra vallum
5 et foris caederentur. Hac re probata exercitum educit, Mithrobarzānem persequitur tantum, qui dum ad hostes pervenerat,
6 Datămes signa inferri iubet. Pisĭdae, nova re commoti, in opinionem adducuntur, perfugas mala fide compositoque fecisse, ut, recepti, maiori essent calamitati. Primum eos adoriuntur. Illi quum, quid ageretur aut quare fieret, ignorarent, coacti sunt cum eis pugnare, ad quos transierant, ab hisque stare, quos reliquerant. Quibus quum neutri parcerent, celeriter sunt con-
7 cisi. Reliquos Pisĭdas resistentes Datămes invadit, primo impetu pellit, fugientes persequitur, multos interficit, castra hostium
8 capit. Tali consilio uno tempore et proditores perculit et hostes profligavit, et, quod ad perniciem suam fuerat cogitatum, id ad salutem convertit. Quo neque acutius ullius imperatoris cogitatum neque celerius factum usquam legimus.

1 Cap. VII. Ab hoc tamen viro Scismas, maximo natu filius, desciit ad regemque transiit et de defectione patris detulit. Quo nuntio Artaxerxes commotus, quod intelligebat sibi cum viro forti ac strenuo negotium esse, qui, quum cogitasset, facere auderet et prius cogitare quam conari consuesset, Autophradātem

---

Cap. VI. §. 2. *ipse* vulg. om. — §. 5. vulg. *persequitur*, *qui tantum quod*. — §. 8. *ad perniciem suam* vulg. om. *suam*.

in Cappadociam mittit. Hic ne intrare posset, saltum, in quo 2 Ciliciae portae sunt sitae, Datămes praeoccupare studuit. Sed 3 tam subito copias contrahere non potuit. A qua re depulsus cum ea manu, quam contraxerat, locum delegit talem, ut neque circumiretur ab hostibus, neque praeteriret adversarius, quin ancipitibus locis premeretur, et, si dimicare cum eo vellet, non multum obesse multitudo hostium suae paucitati posset.

Cap. VIII. Haec etsi Autophradātes videbat, tamen statuit 1 congredi, quam cum tantis copiis refugere aut tam diu uno loco sedere. Habebat barbarorum equitum viginti, peditum centum 2 milia, quos illi Cardăcas appellant, eiusdemque generis tria funditorum; praeterea Cappadŏcum octo, Armeniorum decem, Paphlagŏnum quinque, Phrygum decem, Lydorum quinque, Aspendiorum et Pisidarum circiter tria, Cilĭcum duo, Captianorum totidem, ex Graecia conductorum tria [milia], levis armaturae maximum numerum. Has adversus copias spes omnis consiste- 3 bat Datămi in se locique natura: namque huius partem non habebat vicesimam militum. Quibus fretus conflixit adversariorumque multa milia concidit, quum de ipsius exercitu non amplius hominum mille cecidisset. Quam ob caussam postero die tropaeum posuit, quo loco pridie pugnatum erat. Hinc quum 4 castra movisset, semperque inferior copiis, superior omnibus proeliis discederet, quod nunquam manum consereret, nisi quum adversarios locorum angustiis clausisset (quod perito regionum callideque cogitanti saepe accidebat): Autophradātes, 5 quum bellum duci maiore regis calamitate quam adversariorum videret, ad pacem amicitiamque hortatus est, ut cum rege in gratiam rediret. Quam ille etsi fidam non fore putabat, tamen 6 conditionem accepit seque ad Artaxerxem legatos missurum dixit. Sic bellum, quod rex adversus Datămem susceperat, sedatum est. Autophradātes in Phrygiam se recepit.

Cap. IX. At rex, quod implacabile odium in Datămem susce- 1 perat, postquam bello eum opprimi non posse animadvertit, insidiis interficere studuit; quas ille plerasque vitavit. Sicut, 2 quum ei nuntiatum esset, quosdam sibi insidiari, qui in amicorum erant numero (de quibus, quod inimici detulerunt, neque credendum neque negligendum putavit), experiri voluit, verum

---

Cap. VIII. §. 2. *Captianorum* al. *Caspianorum*. — Cap. IX. §. 2. *detulerunt* vulg. *detulerant*.

3 falsumne sibi esset relatum. Itaque eo profectus est, in quo itinere futuras insidias dixerant. Sed elegit corpore et staturâ simillimum sui, eique vestitum suum dedit atque eo loco ire, quo ipse consueverat, iussit. Ipse autem ornatu vestituque militari
4 inter corporis custodes iter facere coepit. At insidiatores, postquam in eum locum agmen pervenit, decepti ordine atque vestitu, impetum in eum faciunt, qui suppositus erat. Praedixerat autem his Datămes, cum quibus iter faciebat, ut parati essent facere,
5 quod ipsum vidissent. Ipse, ut concurrentes insidiatores animadvertit, tela in eos coniecit. Hoc idem quum universi fecissent, priusquam pervenirent ad eum, quem aggredi volebant, confixi conciderunt.

1 Cap. X. Hic tamen tam callidus vir extremo tempore captus est Mithridātis, Ariobarzănis filii, dolo. Namque is pollicitus est regi, se eum interfecturum, si ei rex permitteret, ut, quodcunque vellet, liceret impune facere, fidemque de ea re, more Per-
2 sarum, dextrâ dedisset. Hanc ut accepit a rege missam, copias parat et absens amicitiam cum Datăme facit, regis provincias vexat, castella expugnat, magnas praedas capit, quarum partem suis dispertit, partem ad Datămem mittit: pari modo complura
3 castella ei tradit. Haec diu faciendo persuasit homini, se infinitum adversus regem suscepisse bellum, quum nihilo magis, ne quam suspicionem illi praeberet insidiarum, neque colloquium eius petivit neque in conspectum venire studuit. Sic absens amicitiam gerebat, ut non beneficiis mutuis, sed odio communi, quod erga regem susceperant, contineri viderentur.

1 Cap. XI. Id quum satis se confirmasse arbitratus est, certiorem facit Datămem, tempus esse, maiores exercitus parari et bellum cum ipso rege suscipi; deque ea re, si ei videretur, quo loco vellet, in colloquium veniret. Probata re colloquendi tempus
2 sumitur locusque, quo conveniretur. Huc Mithridātes cum uno, cui maxime habebat fidem, ante aliquot dies venit compluribusque locis separatim gladios obruit eaque loca diligenter notat. Ipso autem colloquii die utrique, locum qui explorarent atque
3 ipsos scrutarentur, mittunt. Deinde ipsi sunt congressi. Hic quum aliquamdiu in colloquio fuissent et diverse discessissent,

---

Cap. IX. §. 5. *conciderunt* vulg. *ceciderunt.* — Cap. XI. §. 2. *maxime* vulg. *maximam.* — *colloquii* vulg. *colloquendi.* — §. 3. *diverse* vulg. *diversi.*

iamque procul Datămes abesset, Mithridātes, priusquam ad suos perveniret, ne quam suspicionem pararet, in eundem locum revertitur atque ibi, ubi telum erat impositum, resedit, ut si lassitudine cuperet adquiescere, Datamemque revocavit, simulans se quiddam in colloquio esse oblitum. Interim telum, quod 4 latebat, protulit nudatumque vaginâ veste texit ac Datămi venienti ait, digredientem se animadvertisse, locum quendam, qui erat in conspectu, ad castra ponenda esse idoneum. Quem quum 5 digito demonstraret et ille respiceret, aversum ferro transfixit priusque, quam quisquam posset succurrere, interfecit. Ita ille vir, qui multos consilio, neminem perfidiâ ceperat, simulatâ captus est amicitiâ.

XV. EPAMINONDAS.

Cap. I. Epaminondas, Polymni filius, Thebānus. De hoc 1 priusquam scribamus, haec praecipienda videntur lectoribus, ne alienos mores ad suos referant, neve ea, quae ipsis leviora sunt, pari modo apud ceteros fuisse arbitrentur. Scimus enim, 2 musicen nostris moribus abesse ab principis persona, saltare vero etiam in vitiis poni: quae omnia apud Graecos et grata et laude digna ducuntur. Quum autem exprimere imaginem con- 3 suetudinis atque vitae velimus Epaminondae, nihil videmur debere praetermittere, quod pertineat ad eam declarandam. Quare dicemus primum de genere eius; deinde, quibus discipli- 4 nis et a quibus sit eruditus; tum de moribus ingeniique facultatibus, et si qua alia memoriâ digna erunt; postremo de rebus gestis, quae a plurimis omnium anteponuntur virtutibus.

Cap. II. Natus igitur patre, quo diximus, genere honesto, 1 pauper iam a maioribus relictus; eruditus autem sic, ut nemo Thebānus magis. Nam et citharizare et cantare ad chordarum sonum doctus est a Dionysio, qui non minore fuit in musicis gloria, quam Damon aut Lamprus, quorum pervulgata sunt nomina; cantare tibiis ab Olympiodōro, saltare a Calliphrŏne. At philosophiae praeceptorem habuit Lysim Tarentīnum, Py- 2 thagorēum, cui quidem sic fuit deditus, ut adolescens tristem et

---

Cap. XI. §. 3. *lassitudine* vulg. *a lassitudine.* — §. 5. *respiceret* vulg. *conspiceret.* — Cap. I. §. 1. *scribamus* al. *scribimus.* — Cap. II. §. 2. *Lysim* vulg. *Lysin.*

severum senem omnibus aequalibus suis in familiaritate anteposuerit, neque prius eum a se dimiserit, quam in doctrinis tanto antecessit condiscipulos, ut facile intelligi posset, pari
3 modo superaturum omnes in ceteris artibus. Atque haec ad nostram consuetudinem sunt levia et potius contemnenda; at
4 in Graecia, utique olim, magnae laudi erant. Postquam ephēbus factus est et palaestrae dare operam coepit, non tam magnitudini virium servivit quam velocitati. Illam enim ad athletarum
5 usum, hanc ad belli existimabat utilitatem pertinere. Itaque exercebatur plurimum currendo et luctando ad eum finem, quoad stans complecti posset atque contendere. In armis vero plurimum studii consumebat.

1 Cap. III. Ad hanc corporis firmitatem plura etiam animi bona accesserant. Erat enim modestus, prudens, gravis, temporibus sapienter utens, peritus belli, fortis manu, animo maximo;
2 adeo veritatis diligens, ut ne ioco quidem mentiretur. Idem continens, clemens patiensque admirandum in modum, non solum populi, sed etiam amicorum ferens iniurias; inprimis commissa celans: quod interdum non minus prodest, quam diserte dicere; studiosus audiendi: ex hoc enim facillime disci
3 arbitrabatur. Itaque quum in circulum venisset, in quo aut de republica disputaretur aut de philosophia sermo haberetur, nunquam inde prius discessit, quam ad finem sermo esset ad-
4 ductus. Paupertatem adeo facile perpessus est, ut de republica nihil praeter gloriam ceperit. Amicorum in se tuendo caruit facultatibus; fide ad alios sublevandos saepe sic usus est, ut
5 iudicari possit, omnia ei cum amicis fuisse communia. Nam quum aut civium suorum aliquis ab hostibus esset captus, aut virgo amici nubilis propter paupertatem collocari non posset, amicorum concilium habebat, et, quantum quisque daret, pro
6 facultatibus imperabat. Eamque summam quum fecerat, priusquam acciperet pecuniam, adducebat eum, qui quaerebat, ad eos, qui conferebant, eique ut ipsi numerarent, faciebat, ut ille, ad quem ea res perveniebat, sciret, quantum cuique deberet.

1 Cap. IV. Tentata autem eius est abstinentia a Diomedonte Cyzicēno. Namque is rogatu Artaxerxis regis Epaminondam

---

Cap. II. §. 2. *antecessit* vulg. *antecesserit*. — §. 5. *quoad stans* al. *quo adstans*. — Cap. III. §. 4. al. *Paupertatem adeo facile perpessus est, ut .... ceperit, amicorum in se tuendo caruerit facultatibus. Fide ad alios* cet.

pecuniâ corrumpendum susceperat. Hic magno cum pondere auri Thebas venit, et Micythum adolescentulum quinque talentis ad suam perduxit voluntatem, quem tum Epaminondas plurimum diligebat. Micythus Epaminondam convenit et caussam adventus Diomedontis ostendit. At ille Diomedonti coram, *Nihil,* inquit, 2 *opus pecuniâ est. Nam si rex ea vult, quae Thebanis sunt utilia, gratis facere sum paratus; sin autem contraria, non habet auri atque argenti satis. Namque orbis terrarum divitias accipere nolo pro patriae caritate. Tu quod me incognitum tentasti* 3 *tuique similem existimasti, non miror, tibique ignosco. Sed egredere propere, ne alios corrumpas, quum me non potueris: et tu, Micythe, argentum huic redde; aut, nisi id confestim facis, ego te tradam magistratui.* Hunc Diomĕdon quum roga- 4 ret, ut tuto exire suaque, quae attulisset, liceret efferre: *Istud quidem,* inquit, *faciam, neque tuâ caussâ, sed meâ, ne, si tibi sit pecunia ademta, aliquis dicat, id ad me ereptum pervenisse, quod delatum accipere noluissem.* A quo quum quaesisset, quo 5 se deduci vellet, et ille, Athenas, dixisset; praesidium dedit, ut tuto perveniret. Neque vero id satis habuit, sed etiam, ut inviolatus in navem escenderet, per Chabrĭam Atheniensem, de quo supra mentionem fecimus, effecit. Abstinentiae erit hoc satis 6 testimonium. Plurima quidem proferre possemus, sed modus adhibendus est, quoniam uno hoc volumine vitam excellentium virorum complurium concludere constituimus, quorum separatim multis milibus versuum complures scriptores ante nos explicarunt.

Cap. V. Fuit etiam disertus, ut nemo ei Thebanus par esset 1 eloquentiâ, neque minus concinnus in brevitate respondendi, quam in perpetua oratione ornatus. Habuit obtrectatorem Me- 2 neclīdam quendam, indidem Thebis, et adversarium in administranda republica, satis exercitatum in dicendo, ut Thebanum scilicet. Namque illi genti plus inest virium quam ingenii. Is, 3 quod in re militari florere Epaminondam videbat, hortari solebat Thebanos, ut pacem bello anteferrent, ne illius imperatoris opera desideraretur. Huic ille, *Fallis,* inquit, *verbo cives tuos, quod hos a bello sevocas; otii enim nomine servitutem*

Cap. IV. §. 2. *Diomedonti coram* vulg. *Diomedonte.* Illud iungendum esse cum v. *inquit* apparet. — §. 3. *et tu, Micythe* vulg. om. *et,* deinde *aut* ante *nisi.* — §. 5. *escenderet* vulg. *ascenderet.* —§. 6. *vitam* al. *vitas.* – Cap. V. §. 3. *sevocas* vulg. *avocas* al. *revocas.*

4 *conciliis. Nam paritur pax bello. Itaque qui eâ diutinâ volunt frui, bello exercitati esse debent. Quare si principes Graeciae*
5 *esse vultis, castris est vobis utendum, non palaestrâ.* Idem ille Meneclīdas quum huic obiiceret, quod liberos non haberet, neque uxorem duxisset, maximeque insolentiam, quod sibi Agamemnŏnis belli gloriam videretur consecutus: *At,* ille, *desine,* inquit, *Meneclida, dè uxore mihi exprobrare: nam nullius in ista re minus uti consilio volo.* — Habebat enim Meneclīdas suspicionem
6 adulterii. — *Quod autem me Agamemnonem aemulari putas, falleris. Namque ille cum universa Graecia vix decem annis unam cepit urbem; ego contra ea una urbe nostra dieque uno totam Graeciam, Lacedaemoniis fugatis, liberavi.*

1 Cap. VI. Idem quum in conventum venisset Arcădum, petens, ut societatem cum Thebanis et Argīvis facerent, contraque Callistrătus, Atheniensium legatus, qui eloquentiâ omnes eo praestabat tempore, postularet, ut potius amicitiam sequerentur Atticorum, et in oratione sua multa invectus esset in Thebanos
2 et Argīvos, in eisque hoc posuisset, animadvertere debere Arcădas, quales utraque civitas cives procreasset, ex quibus de ceteris possent iudicare: Argīvos enim fuisse Orestem et Alcmaeŏnem, matricidas; Thebis Oedĭpum natum, qui quum patrem suum
3 interfecisset, ex matre liberos procreasse: huic in respondendo Epaminondas, quum de ceteris perorasset, postquam ad illa duo opprobria pervenit, admirari se dixit stultitiam rhetoris Attici, qui non animadverterit, innocentes illos natos domi, scelere admisso quum patriâ essent expulsi, receptos esse ab Athenien-
4 sibus. Sed maxime eius eloquentia eluxit Spartae, legati ante pugnam Leuctricam. Quo quum omnium sociorum convenissent legati, coram frequentissimo legationum conventu sic Lacedaemoniorum tyrannidem coarguit, ut non minus illa oratione opes eorum concusserit quam Leuctrica pugna. Tum enim perfecit, quod post apparuit, ut auxilio sociorum Lacedaemonii privarentur.

1 Cap. VII. Fuisse patientem suorumque iniurias ferentem civium, quod se patriae irasci nefas esse duceret, haec sunt testimonia. Quum eum propter invidiam cives praeficere exer-

---

Cap. VI. §. 2. *procreasse* vulg. *procreasset.* vid. Wunder ad Cic. orat. pro Planc. p. 232. coll. Themist. cap. VII. §. 5 — §. 3. *huic in respondendo* vulg. *hic in resp.*

citui noluissent, duxque esset delectus belli imperitus, cuius errore eo esset deducta illa multitudo militum, ut omnes de salute pertimescerent, quod locorum angustiis clausi ab hostibus obsidebantur: desiderari coepta est Epaminondae diligentia. Erat enim ibi privatus numero militis. A quo quum peterent opem, 2 nullam adhibuit memoriam contumeliae, et exercitum, obsidione liberatum, domum reduxit incolumem. Neque vero hoc semel 3 fecit, sed saepius. Maxime autem fuit illustre, quum Peloponnēsum exercitum duxisset adversus Lacedaemonios, haberetque collegas duos, quorum alter erat Pelopĭdas, vir fortis ac strenuus. Hic quum criminibus adversariorum omnes in invidiam venissent, ob eamque rem imperium his esset abrogatum, atque in eorum locum alii praetores successissent: Epaminondas populi scito 4 non paruit, idemque ut facerent, persuasit collegis, et bellum, quod susceperat, gessit. Namque animadvertebat, nisi id fecisset, totum exercitum propter praetorum imprudentiam inscientiamque belli periturum. Lex erat Thebis, quae morte multabat, 5 si quis imperium diutius retinuisset, quam lege praefinitum foret. Hanc Epaminondas quum reipublicae conservandae caussa latam videret, ad perniciem civitatis conferre noluit, et quatuor mensibus diutius, quam populus iusserat, gessit imperium.

Cap. VIII. Postquam domum reditum est, collegae eius hoc 1 crimine accusabantur. Quibus ille permisit, ut omnem caussam in se transferrent suâque operâ factum contenderent, ut legi non obedirent. Qua defensione illis periculo liberatis, nemo Epaminondam reponsurum putabat, quod, quid diceret, non haberet. At ille in iudicium venit: nihil eorum negavit, quae ad- 2 versarii crimini dabant, omniaque, quae collegae dixerant, confessus est, neque recusavit, quo minus legis poenam subiret; sed unum ab iis petivit, ut in periculo suo inscriberent: *Epami-* 3 *nondas a Thebanis morte multatus est, quod eos coëgit apud Leuctra superare Lacedaemonios, quos ante se imperatorem nemo Boeotiorum ausus fuit adspicere in acie; quodque uno* 4 *proelio non solum Thebas ab interitu retraxit, sed etiam universam Graeciam in libertatem vindicavit, eoque res utrorumque perduxit, ut Thebani Spartam oppugnarent, Lacedaemonii satis haberent, si salvi esse possent; neque prius bellare destitit, quam* 5

Cap. VII. §. 3. *Peloponnesum* vulg. add. *in* cf. Zumpt. gr. § 398. adnot. 1. med. — Cap. VIII. §. 3. *Leuctra* al. *Leuctram.*

Messene restituta urbem eorum obsidione clausit. Haec quum dixisset, risus omnium cum hilaritate coortus est, neque quisquam iudex ausus est de eo ferre suffragium. Sic a iudicio capitis maximâ discessit gloriâ.

1 Cap. IX. Hic extremo tempore imperator apud Mantinēam quum acie instructa audacius instaret hostibus, cognitus a Lacedaemoniis, quod in unius pernicie eius patriae sitam putabant salutem, universi in unum impetum fecerunt, neque prius abscesserunt, quam magna caede multisque occisis fortissime ipsum Epaminondam pugnantem, sparo eminus percussum, con-
2 cidere viderunt. Huius casu aliquantum retardati sunt Boeotii; neque tamen prius pugnâ excesserunt, quam repugnantes pro-
3 fligarunt. At Epaminondas quum animadverteret, mortiferum se vulnus accepisse, simulque, si ferrum, quod ex hastili in corpore remanserat, extraxisset, animam statim emissurum, usque
4 eo retinuit, quoad renuntiatum est, vicisse Boeotios. Id postquam audivit, *Satis,* inquit, *vixi: invictus enim morior.* Tum ferro extracto confestim exanimatus est.

1 Cap. X. Hic uxorem numquam duxit. In quo quum reprehenderetur, quod liberos non relinqueret, a Pelopĭda, qui filium habebat infamem, maleque eum in eo patriae consulere diceret:
2 *Vide,* inquit, *ne tu peius consulas, qui talem ex te natum relicturus sis. Neque vero stirps mihi potest deesse. Namque ex me natam relinquo pugnam Leuctricam, quae non modo mihi super-*
3 *stes, sed etiam immortalis sit necesse est.* Quo tempore, duce Pelopĭda, exsules Thebas occuparunt et praesidium Lacedaemoniorum ex arce expulerunt, Epaminondas, quamdiu facta est caedes civium, domo se tenuit, quod neque malos defendere volebat neque impugnare, ne manus suorum sanguine cruentaret. Namque omnem civilem victoriam funestam putabat. Idem, postquam apud Cadmēam cum Lacedaemoniis pugnari coepit,
4 in primis stetit. Huius de virtutibus vitaque satis erit dictum, si hoc unum adiunxero, quod nemo it infitias, Thebas et ante Epaminondam natum et post eius interitum perpetuo alieno paruisse imperio; contra ea, quamdiu ille praefuerit reipublicae,

---

Cap. IX. §. 1. *magna caede* vulg. add. *facta* cf. Zumpt. gr. §. 472 et 646 extr. — Cap. X. §. 3. *pugnari coepit* al. *coeptum est* cf. Zumpt. gr. §. 221 extr. — *apud Cadmeam* al. *Cadmīam* ut et Pelop. cap. I. §. 2. et cap. III. §. 3. cf. Zumpt. §. 16. adnot. 2. — §. 4. *quod nemo it infitias* al. *eat.*

caput fuisse totius Graeciae. Ex quo intelligi potest, unum hominem pluris quam civitatem fuisse.

XVI. PELOPIDAS.

Cap. I. Pelopĭdas, Thebanus, magis historicis quam vulgo 1 notus. Cuius de virtutibus dubito quemadmodum exponam, quod vereor, ne, si res explicare incipiam, non vitam eius enarrare, sed historiam videar scribere; si tantummodo summas attigero, ne rudibus Graecarum litterarum minus lucide appareat, quantus fuerit ille vir. Itaque utrique rei occurram, quantum potuero, et medebor tum satietati tum ignorantiae lectorum. Phoebĭdas Lacedaemonius, quum exercitum Olynthum duceret 2 iterque per Thebas faceret, arcem oppidi, quae Cadmēa nominatur, occupavit impulsu perpaucorum Thebanorum, qui, adversariae factioni quo facilius resisterent, Lacōnum rebus studebant: idque suo privato, non publico, fecit consilio. Quo facto 3 eum Lacedaemonii ab exercitu removerunt pecuniâque multarunt: neque eo magis arcem Thebanis reddiderunt, quod susceptis inimicitiis satius ducebant eos obsideri, quam liberari. Nam post Peloponnesium bellum Athenasque devictas cum Thebanis sibi rem esse existimabant, et eos esse solos, qui adversus resistere auderent. Hac mente amicis suis summas 4 potestates dederant, alteriusque factionis principes partim interfecerant, alios in exsilium eiecerant: in quibus Pelopĭdas hic, de quo scribere exorsi sumus, pulsus patriâ carebat.

Cap. II. Hi omnes fere Athenas se contulerant, non quo 1 sequerentur otium, sed ut quemque ex proximo locum fors obtulisset, eo patriam recuperare niterentur. Itaque quum tem- 2 pus est visum rei gerendae, communiter cum his, qui Thebis idem sentiebant, diem delegerunt ad inimicos opprimendos civitatemque liberandam eum, quo maximi magistratus simul consuerant epulari. Magnae saepe res non ita magnis copiis 3 sunt gestae; sed profecto nunquam tam ab tenui initio tantae opes sunt profligatae. Nam duodecim adolescentuli coierunt ex

---

Cap. I. §. 1. *quantum potuero* vulg. *potero;* deinde al. *cum satietati tum ignorantiae.* — Cap. II. §. 1. *quemque* al. *quemquem.* — §. 3. *tam ab tenui initio* vulg. *ab tam tenui in.*

his, qui exsilio erant multati, quum omnino non essent amplius centum, qui tanto se offerrent periculo. Qua paucitate percussa
4 est Lacedaemoniorum potentia. Hi enim non magis adversariorum factioni quam Spartanis eo tempore bellum intulerunt, qui principes erant totius Graeciae; quorum imperii maiestas, neque ita multo post, Leuctricâ pugnâ, ab hoc initio perculsa,
5 concidit. Illi igitur duodecim, quorum dux erat Pelopĭdas, quum Athenis interdiu exissent, ut vesperascente coelo Thebas possent pervenire, cum canibus venaticis exierunt, retia ferentes, vestitu agresti, quo minore suspicione facerent iter. Qui quum tempore ipso, quo studuerant, pervenissent, domum Charōnis devenerunt, a quo et tempus et dies erat datus.

1 Cap. III. Hoc loco libet interponere, etsi seiunctum ab re proposita est, nimia fiducia quantae calamitati soleat esse. Nam magistratuum Thebanorum statim ad aures pervenit, exsules in urbem venisse. Id illi, vino epulisque dediti, usque eo despexe-
2 runt, ut ne quaerere quidem de tanta re laborarint. Accessit etiam, quod magis aperiret eorum dementiam. Allata est enim epistola Athenis ab Archĭa cognomini eius, Archĭae, qui tum maximum magistratum Thebis obtinebat, in qua omnia de profectione exsulum perscripta erant. Quae quum iam accubanti in convivio esset data, sicut erat signata, sub pulvinum subii-
3 ciens, *In crastinum,* inquit, *differo res severas.* At illi omnes, quum iam nox processisset, vinolenti ab exsulibus duce Pelopĭda sunt interfecti. Quibus rebus confectis, vulgo ad arma libertatemque vocato, non solum qui in urbe erant, sed etiam undique ex agris concurrerunt, praesidium Lacedaemoniorum ex arce pepulerunt, patriam obsidione liberaverunt, auctores Cadmēae occupandae partim occiderunt, partim in exsilium eiecerunt.

1 Cap. IV. Hoc tam turbido tempore, sicut supra docuimus, Epaminondas, quoad cum civibus dimicatum est, domi quietus fuit. Itaque haec liberandarum Thebarum propria laus est Pe-
2 lopĭdae; ceterae fere communes cum Epaminonda. Namque

Cap. II. §. 3. *percussa* vulg. *perculsa*. — Cap. III. §. 1. *venisse* vulg. *devenisse*. — §. 2. *cognomini eius* vulg. *hierophante* al. *ab Archia, uno ex his.* Plutarch. Pelop. cap. 10. *ἧκε γάρ τις ἐξ Ἀθηνῶν παρὰ Ἀρχίου τοῦ ἱεροφάντου πρὸς Ἀρχίαν τὸν ὁμώνυμον, ξένον ὄντα καὶ φίλον, ἐπιστολὴν κομίζων.* coll. Xenoph. hist. graec. lib. V. cap. 4. §. 2 sqq. — Cap. IV. § 1. *ceterae fere communes* vulg. *ceterae f. omnes communes.*

Leuctricâ pugnâ, imperatore Epaminonda, hic fuit dux delectae manus, quae prima phalangem prostravit Lacŏnum. Omnibus 3 praeterea periculis adfuit. Sicut Spartam quum oppugnavit, alterum tenuit cornu; quoque Messēne celerius restitueretur, legatus in Persas est profectus. Denique haec fuit altera persona Thebis, sed tamen secunda ita, ut proxima esset Epaminondae.

Cap. V. Conflictatus autem est cum adversa fortuna. Nam 1 et initio, sicut ostendimus, exsul patriâ caruit, et, quum Thessaliam in potestatem Thebanorum cuperet redigere legationisque iure satis tectum se arbitraretur, quod apud omnes gentes sanctum esse consuesset, a tyranno Alexandro Pheraeo simul cum Ismenĭa comprehensus in vincla coniectus est. Hunc Epa- 2 minondas recuperavit, bello persequens Alexandrum. Post id factum nunquam animo placari potuit in eum, a quo erat violatus. Itaque persuasit Thebanis, ut subsidio Thessaliae proficiscerentur tyrannosque eius expellerent. Cuius belli quum ei 3 summa esset data, eoque cum exercitu profectus esset, non dubitavit, simul ac conspexit hostem, confligere. In quo proelio 4 Alexandrum ut animadvertit, incensus irâ equum in eum concitavit proculque digressus a suis coniectu telorum confossus concidit. Atque hoc secundâ victoriâ accidit: nam iam inclinatae erant tyrannorum copiae. Quo facto omnes Thessaliae civitates 5 interfectum Pelopĭdam coronis aureis et statuis aeneis liberosque eius multo agro donarunt.

XVII. A G E S I L A U S.

Cap. I. Agesilāus, Lacedaemonius, quum a ceteris scripto- 1 ribus tum eximie a Xenophonte Socratico collaudatus est: eo enim usus est familiarissime. Hic primum de regno cum Leo- 2 tychĭde, fratris filio, habuit contentionem. Mos est enim a maioribus Lacedaemoniis traditus, ut duos haberent semper reges, nomine magis quam imperio, ex duabus familiis Procli et Eurysthĕnis, qui principes ex progenie Hercŭlis Spartae reges fuerunt. Horum ex altera in alterius familiae locum fieri non 3 licebat: ita utraque suum retinebat ordinem. Primum ratio

---

Cap. V. §. 2 *numquam animo* vulg. *numquam is animo.* — §. 4. *digressus* vulg. *degressus.* — Cap. I. §. 3. *Horum* vulg. *Harum*

habebatur, qui maximus natu esset ex liberis eius, qui regnans decessisset; sin is virilem sexum non reliquisset, tum deligebatur, qui proximus esset propinquitate. Mortuus erat Agis rex, frater Agesilāi. Filium reliquerat Leotychĭdem, quem ille natum non agnorat: eumdem moriens suum esse dixerat. Is de honore regni cum Agesilāo, patruo suo, contendit: neque id, quod petivit, consecutus est. Nam Lysandro suffragante, homine, ut ostendimus supra, factioso et his temporibus potente, Agesilāus antelatus est.

Cap. II. Hic simulatque imperii potitus est, persuasit Lacedaemoniis, ut exercitus emitterent in Asiam bellumque regi facerent, docens, satius esse in Asia quam in Europa dimicari. Namque fama exierat, Artaxerxem comparare classes pedestresque exercitus, quos in Graeciam mitteret. Data potestate, tanta celeritate usus est, ut prius in Asiam cum copiis pervenerit, quam regii satrăpae eum scirent profectum. Quo factum est, ut omnes imparatos imprudentesque offenderet. Id ut cognovit Tissaphernes, qui summum imperium tum inter praefectos habebat regios, inducias a Lacōne petivit, simulans, se dare operam, ut Lacedaemoniis cum rege conveniret, re autem vera ad copias comparandas; easque impetravit trimestres. Iuravit autem uterque, se sine dolo inducias conservaturum. In qua pactione summa fide mansit Agesilāus; contra ea Tissaphernes nihil aliud quam bellum comparavit. Id etsi sentiebat Laco, tamen iusiurandum servabat multumque in eo se consequi dicebat, quod Tissaphernes periurio suo et homines suis rebus abalienaret, et deos sibi iratos redderet; se autem conservata religione confirmare exercitum, quum animadverteret, deorum numen facere secum hominesque sibi conciliare amiciores, quod his studere consuessent, quos conservare fidem viderent.

Cap. III. Postquam induciarum praeteriit dies, barbarus, non dubitans, quod ipsius erant plurima domicilia in Caria, et ea regio his temporibus multo putabatur locupletissima, eo potissimum hostes impetum facturos, omnes suas copias eo contraxerat. At Agesilāus in Phrygiam se convertit eamque prius depopulatus est, quam Tissaphernes usquam se moveret. Magnâ praedâ militibus locupletatis Ephĕsum hiematum exercitum

---

Cap. II. §. 1. *ut exercitus emitterent* vulg. *exercitum.* — §. 5. *conciliare* vulg. *conciliari.*

reduxit, atque ibi officinis armorum institutis magnâ industriâ bellum apparavit. Et quo studiosius armarentur insigniusque ornarentur, praemia proposuit, quibus donarentur, quorum egregia in ea re fuisset industria. Fecit idem in exercitationum 3 generibus, ut, qui ceteris praestitissent, eos magnis afficeret muneribus. His igitur rebus effecit, ut et ornatissimum et exercitatissimum haberet exercitum. Huic quum tempus esset visum, 4 copias extrahere ex hibernaculis, vidit, si, quo esset iter facturus, palam pronuntiasset, hostes non credituros aliasque regiones praesidiis occupaturos, neque dubitaturos, aliud esse facturum ac pronuntiasset. Itaque quum ille Sardes iturum se dixisset, 5 Tissaphernes eandem Cariam defendendam putavit. In quo quum eum opinio fefellisset victumque se vidisset consilio, sero suis praesidio profectus est. Nam quum illo venisset, iam Agesilāus, multis locis expugnatis, magnâ erat praedâ potitus. Laco 6 autem quum videret hostes equitatu superare, nunquam in campo sui fecit potestatem, et iis locis manum conseruit, quibus plus pedestres copiae valerent. Pepulit ergo, quotiescunque congressus est, multo maiores adversariorum copias et sic in Asia versatus est, ut omnium opinione victor duceretur.

Cap. IV. Hic quum iam animo meditaretur proficisci in 1 Persas et ipsum regem adoriri, nuntius ei domo venit ephororum missu, bellum Athenienses et Boeotios indixisse Lacedaemoniis; quare venire ne dubitaret. In hoc non minus eius pietas suspi- 2 cienda est quam virtus bellica: qui, quum victori praeesset exercitui maximamque haberet fiduciam regni Persarum potiundi, tantâ modestiâ dicto audiens fuit iussis absentium magistratuum, ut si privatus in comitio esset Spartae. Cuius exemplum utinam imperatores nostri sequi voluissent! Sed illuc redeamus. Age- 3 silāus opulentissimo regno praeposuit bonam existimationem multoque gloriosius duxit, si institutis patriae paruisset, quam si bello superasset Asiam. Hac igitur mente Hellespontum 4 copias traiecit tantaque usus est celeritate, ut, quod iter Xerxes anno vertente confecerat, hic transierit triginta diebus. Quum 5 iam haud ita longe abesset a Peloponnēso, obsistere ei conati sunt Athenienses et Boeotii ceterique eorum socii apud Coronēam; quos omnes gravi proelio vicit. Huius victoriae vel maxima 6

Cap. IV. §. 1. *missu* al. *iussu*, sed cf. Caes. bell. gall. lib. V. cap. 27. et lib. VI. cap. 7.

fuit laus, quod, quum plerique ex fuga se in templum Minervae coniecissent, quaerereturque ab eo, quid his vellet fieri, etsi aliquot vulnera acceperat eo proelio et iratus videbatur omnibus, qui adversus arma tulerant, tamen antetulit irae religionem 7 et eos vetuit violari. Neque vero hoc solum in Graecia fecit, ut templa deorum sancta haberet, sed etiam apud barbaros summa 8 religione omnia simulacra arasque conservavit. Itaque praedicabat, mirari se, non sacrilegorum numero haberi, qui supplicibus eorum nocuissent, aut non gravioribus poenis affici, qui religionem minuerent, quam qui fana spoliarent.

1 Cap. V. Post hoc proelium collatum est omne bellum circa 2 Corinthum ideoque Corinthium est appellatum. Hic quum unâ pugnâ decem millia hostium Agesilāo duce cecidissent, eoque facto opes adversariorum debilitatae viderentur, tantum abfuit ab insolentia gloriae, ut commiseratus sit fortunam Graeciae, quod tam multi a se victi vitio adversariorum concidissent: namque illa multitudine, si sana mens esset, Graeciae suppli- 3 cium Persas dare potuisse. Idem quum adversarios intra moenia compulisset, et, ut Corinthum oppugnaret, multi hortarentur, negavit, id suae virtuti convenire: se enim eum esse dixit, qui ad officium peccantes redire cogeret, non, qui urbes nobilissimas 4 expugnaret Graeciae. *Nam si,* inquit, *eos exstinguere voluerimus, qui nobiscum adversus barbaros steterunt, nosmet ipsi nos expugnaverimus, illis quiescentibus: quo facto sine negotio, quum voluerint, nos opprimen*t.

1 Cap. VI. Interim accidit illa calamitas apud Leuctra Lacedaemoniis. Quo ne proficisceretur, quum a plerisque ad exeundum premeretur, ut si de exitu divinaret, exire noluit. Idem, quum Epaminondas Spartam oppugnaret, essetque sine muris oppidum, talem se imperatorem praebuit, ut eo tempore omnibus apparuerit, nisi ille fuisset, Spartam futuram non fuisse. 2 In quo quidem discrimine celeritas eius consilii saluti fuit universis. Nam quum quidam adolescentuli, hostium adventu perterriti, ad Thebanos transfugere vellent et locum extra urbem editum cepissent: Agesilāus, qui perniciosissimum fore videret, si animadversum esset, quemquam ad hostes transfugere conari, cum suis eo venit, atque, ut si bono animo fecissent, laudavit

---

Cap IV. §. 8. *eorum* al. *deorum.* — Cap. VI. §. 1. *apud Leuctra* al. *Leuctram.*

consilium eorum, quod eum locum occupassent, et se id quoque fieri debere animadvertisse. Sic adolescentulos simulata lauda- 3 tione recuperavit et adiunctis de suis comitibus locum tutum reliquit. Namque illi, aucto numero eorum, qui expertes erant consilii, commovere se non sunt ausi, eoque libentius, quod latere arbitrabantur, quae cogitarant.

Cap. VII. Sine dubio post Leuctricam pugnam Lacedae- 1 monii se nunquam refecerunt neque pristinum imperium recuperarunt: quum interim Agesilāus non destitit, quibuscunque rebus posset, patriam iuvare. Nam quum praecipue Lacedae- 2 monii indigerent pecuniâ, ille omnibus, qui a rege defecerant, praesidio fuit: a quibus magnâ donatus pecuniâ patriam sublevavit. Atque in hoc illud inprimis fuit admirabile, quum maxima 3 munera ei ab regibus et dynastis civitatibusque conferrentur, nihil unquam domum suam contulit, nihil de victu, nihil de vestitu Lacōnum mutavit. Domo eadem fuit contentus, qua Eury- 4 sthĕnes, progenitor maiorum suorum, fuerat usus: quam qui intrarat, nullum signum libidinis, nullum luxuriae videre poterat, contra ea plurima patientiae atque abstinentiae. Sic enim erat instructa, ut in nulla re differret cuiusvis inopis atque privati.

Cap. VIII. Atque hic tantus vir, ut naturam fautricem ha- 1 buerat in tribuendis animi virtutibus, sic maleficam nactus est in corpore fingendo. Nam et statura fuit humili et corpore exiguo et claudus altero pede. Quae res etiam nonnullam afferebat deformitatem, atque ignoti faciem eius quum intuerentur, contemnebant; qui autem virtutes noverant, non poterant admirari satis. Quod ei usu venit, quum annorum octoginta subsidio 2 Tacho in Aegyptum isset et in acta cum suis accubuisset sine ullo tecto stratumque haberet tale, ut terra tecta esset stramentis, neque huc amplius quam pellis esset iniecta, eodemque comites omnes accubuissent vestitu humili atque obsoleto, ut eorum ornatus non modo in his regem neminem significaret, sed hominis non beatissimi suspicionem praeberet. Huius de 3 adventu fama quum ad regios esset perlata, celeriter munera eo cuiusque generis sunt allata. His quaerentibus Agesilāum vix fides facta est, unum esse ex bis, qui tum accubabant. Qui quum 4 regis verbis, quae attulerant, dedissent, ille praeter vitulinam

Cap. VIII. §. 2. *sed hominis non beatissimi* al. *sed homines non beatissimos* (scil. *esse*), *suspicionem praeberet*. — §. 4. *vitulinam* vulg. *vitulina*.

et eiusmodi genera opsonii, quae praesens tempus desiderabat, nihil accepit; unguenta, coronas secundamque mensam servis 5 dispertiit; cetera referri iussit. Quo facto eum barbari magis etiam contempserunt, quod eum ignorantiâ bonarum rerum illa 6 potissimum sumpsisse arbitrabantur. Hic quum ex Aegypto reverteretur, donatus a rege Nectanabĭde ducentis viginti talentis, quae ille muneri populo suo daret, venissetque in portum, qui Menelāi vocatur, iacens inter Cyrēnas et Aegyptum, in mor- 7 bum implicitus decessit. Ibi eum amici, quo Spartam facilius perferre possent, quod mel non habebant, cerâ circumfuderunt atque ita domum retulerunt.

XVIII. EUMENES.

1 Cap. I. Eumĕnes, Cardianus. Huius si virtuti par data esset fortuna, non ille quidem maior, sed multo illustrior atque etiam honoratior, quod magnos homines virtute metimur, non fortunâ. 2 Nam quum aetas eius incidisset in ea tempora, quibus Macedŏnes florerent, multum ei detraxit inter eos viventi, quod alienae erat civitatis, neque aliud huic defuit quam generosa stirps. 3 Etsi ille domestico summo genere erat, tamen Macedŏnes eum sibi aliquando anteponi indigne ferebant, neque tamen non patiebantur. Vincebat enim omnes curâ, vigilantiâ, patientiâ, calli- 4 ditate et celeritate ingenii. Hic peradolescentulus ad amicitiam accessit Philippi, Amyntae filii, brevique tempore in intimam pervenit familiaritatem. Fulgebat enim iam in adolescentulo 5 indoles virtutis. Itaque eum habuit ad manum scribae loco, quod multo apud Graios honorificentius est quam apud Romanos. Namque apud nos, revera sicut sunt, mercenarii scribae existimantur; at apud illos contrario nemo ad id officium admittitur, nisi honesto loco et fide et industriâ cognitâ, quod 6 necesse est omnium consiliorum eum esse participem. Hunc locum tenuit amicitiae apud Philippum annos septem. Illo interfecto, eodem gradu fuit apud Alexandrum annos tredecim. Novissimo tempore praefuit etiam alterae equitum alae, quae Hetaerĭce appellabatur. Utrique autem in consilio semper adfuit et omnium rerum habitus est particeps.

Cap. I. §. 6. *alterae equitum alae* al. *alteri* vid. Zumpt. gr. §. 140.

Cap. II. Alexandro Babylōne mortuo quum regna singulis 1 familiaribus dispertirentur et summa rerum tradita esset tuenda eidem, cui Alexander moriens annulum suum dederat, Perdiccae; ex quo omnes coniecerant, eum regnum ei commendasse, quoad 2 liberi eius in suam tutelam pervenissent (aberat enim Cratĕrus et Antipăter, qui antecedere hunc videbantur; mortuus erat Hephaestio, quem unum Alexander, quod facile intelligi posset, plurimi fecerat): hoc tempore data est Eumĕni Cappadocia sive potius dicta. Nam tum in hostium erat potestate. Hunc sibi 3 Perdiccas adiunxerat magno studio, quod in homine fidem et industriam magnam videbat: non dubitans, si eum pellexisset, magno usui fore sibi in his rebus, quas apparabat. Cogitabat enim, quod fere omnes in magnis imperiis concupiscunt, omnium partes corripere atque complecti. Neque vero hoc ille 4 solus fecit, sed ceteri quoque omnes, qui Alexandri fuerant amici. Primus Leonnātus Macedoniam praeoccupare destinavit. Is multis magnisque pollicitationibus persuadere Eumĕni studuit, ut Perdiccam desereret ac secum faceret societatem. Quum per- 5 ducere eum non posset, interficere conatus est; et fecisset, nisi ille clam noctu ex praesidiis eius effugisset.

Cap. III. Interim conflata sunt illa bella, quae ad internecio- 1 nem post Alexandri mortem gesta sunt, omnesque concurrerunt ad Perdiccam opprimendum. Quem etsi infirmum videbat, quod unus omnibus resistere cogebatur, tamen amicum non deseruit, neque salutis quam fidei fuit cupidior. Praefecerat hunc Per- 2 diccas ei parti Asiae, quae inter Taurum montem iacet atque Hellespontum, et illum unum opposuerat Europaeis adversariis; ipse Aegyptum oppugnatum adversus Ptolemaeum erat profectus. Eumĕnes quum neque magnas copias neque firmas haberet, 3 quod et inexercitatae et non multo ante erant contractae, adventare autem dicerentur Hellespontumque transisse Antipăter et Cratĕrus magno cum exercitu Macedŏnum, viri quum claritate tum usu belli praestantes (Macedŏnes vero milites eâ tum 4 erant famâ, qua nunc Romani feruntur: etenim semper habiti sunt fortissimi, qui summam imperii potirentur): Eumĕnes intelligebat, si copiae suae cognossent, adversus quos ducerentur,

---

Cap. II. §. 2. *aberat* vulg. *aberant* cf. Zumpt. gr. §. 373 med. — §. 4. *destinavit* vulg. *destinaverat* — Cap. III. §. 4. *qui summam imperii potirentur* al. *summâ* cf. Zumpt. gr. §. 468.

5 non modo non ituras, sed simul cum nuntio dilapsuras. Itaque hoc eius fuit prudentissimum consilium, ut deviis itineribus milites duceret, in quibus vera audire non possent, et his persua-
6 deret, se contra quosdam barbaros proficisci. Itaque tenuit hoc propositum et prius in aciem exercitum eduxit proeliumque commisit, quam milites sui scirent, cum quibus arma conferrent. Effecit etiam illud locorum praeoccupatione, ut equitatu potius dimicaret, quo plus valebat, quam peditatu, quo erat deterior.

1 Cap. IV. Quorum acerrimo concursu quum magnam partem diei esset pugnatum, cadit Cratĕrus dux et Neoptolĕmus, qui secundum locum imperii tenebat. Cum hoc concurrit ipse Eumĕ-
2 nes. Qui quum inter se complexi in terram ex equis decidissent, ut facile intelligi posset, inimica mente contendisse animoque magis etiam pugnasse quam corpore, non prius distracti sunt, quam alterum anima relinqueret. Ab hoc aliquot plagis Eumĕnes vulneratur, nec eo magis ex proelio excessit, sed acrius hostes
3 institit. Hîc equitibus profligatis, interfecto duce Cratĕro, multis praeterea et maxime nobilibus captis, pedester exercitus, quod in ea loca erat deductus, ut invito Eumĕne elabi non posset, pacem ab eo petit. Quam quum impetrasset, in fide non mansit
4 et se, simul ac potuit, ad Antipătrum recepit. Eumĕnes Cratĕrum, ex acie semivivum elatum, recreare studuit. Quum id non posset, pro hominis dignitate proque pristina amicitia (namque illo usus erat, Alexandro vivo, familiariter) amplo funere extulit ossaque in Macedoniam uxori eius ac liberis remisit.

1 Cap. V. Haec dum apud Hellespontum geruntur, Perdiccas apud Nilum flumen interficitur a Seleuco et Antigŏno, rerumque summa ad Antipătrum defertur. Hîc, qui deseruerant, exercitu suffragium ferente, capitis absentes damnantur: in his Eumĕnes. Hâc ille perculsus plagâ non succubuit, neque eo secius bellum administravit. Sed exiles res animi magnitudinem, etsi
2 non frangebant, tamen minuebant. Hunc persequens Antigŏnus, quum omni genere copiarum abundaret, saepe in itineribus vexabatur, neque unquam ad manum accedere licebat, nisi iis
3 locis, quibus pauci multis possent resistere. Sed extremo tem-

---

Cap. III. §. 6 *quo erat deterior* al. *deteriore* scil. *peditatu*. — Cap. IV §. 1. *pugnatum* al. *oppugnatum*. — §. 2 *ut facile intelligi posset* al. *possent* cf. Zumpt. gr. §. 607. — *relinqueret* vulg. *reliquerit*. — § 3 *petit* vulg. *petiit*. — Cap. V. §. 1. *perculsus* al. *percussus*.

pore, quum consilio capi non posset, multitudine circumitus est. Hinc tamen, multis suis amissis, se expedivit et in castellum Phrygiae, quod Nora appellatur, confugit. In quo quum circum- 4 sederetur et vereretur, ne uno loco manens equos militares perderet, quod spatium non esset agitandi, callidum fuit eius inventum, quemadmodum stans iumentum concalefieri exercerique posset, quo libentius et cibo uteretur et a corporis motu non removeretur. Substringebat caput loro altius, quam ut 5 prioribus pedibus plane terram posset attingere; deinde post verberibus cogebat exsultare et calces remittere. Qui motus non minus sudorem excutiebat, quam si in spatio decurreret. Quo 6 factum est, quod omnibus mirabile est visum, ut aeque iumenta nitida ex castello educeret, quum complures menses in obsidione fuisset, ac si in campestribus ea locis habuisset. In hac conclu- 7 sione, quotiescunque voluit, apparatum et munitiones Antigŏni alias incendit, alias disiecit. Tenuit autem se uno loco, quamdiu hiems fuit, quod castra sub divo habere non poterat. Ver appropinquabat; simulata deditione, dum de conditionibus tractat, praefectis Antigŏni imposuit seque ac suos omnes extraxit incolumes.

Cap. VI. Ad hunc Olympĭas, mater quae fuerat Alexandri, 1 quum litteras et nuntios misisset in Asiam, consultum, utrum repetitum Macedoniam veniret (nam tum in Epīro habitabat) et eas res occuparet: huic ille primum suasit, ne se moveret et 2 exspectaret, quoad Alexandri filius regnum adipisceretur; sin aliqua cupiditate raperetur in Macedoniam, oblivisceretur omnium iniuriarum, et in neminem acerbiore uteretur imperio. Horum illa nihil fecit. Nam et in Macedoniam profecta est et ibi 3 crudelissime se gessit. Petit autem ab Euměne absente, ne pateretur, Philippi domus ac familiae inimicissimos stirpem quoque interimere, ferretque opem liberis Alexandri. Quam veniam si 4 daret, quam primum exercitus pararet, quos sibi subsidio adduceret. Id quo facilius faceret, se omnibus praefectis, qui in officio manebant, misisse litteras, ut ei parerent eiusque consiliis uterentur. His rebus Euměnes permotus satius duxit, si ita tulisset 5

Cap. V. §. 3. *circumitus* vulg. *circumventus*. — §. 7. vulg. *Tenuit autem se uno loco, quamdiu fuit hiems. Quod castrum subsidia habere non poterat et ver appropinquabat, simulata deditione* cet. — Cap. VI. §. 1. *repetitum Macedoniam* al. *in Macedoniam*. — §. 3. *Petit* vulg. *Petiit*.

fortuna, perire bene meritis referentem gratiam, quam ingratum vivere.

1 Cap. VII. Itaque copias contraxit, bellum adversus Antigŏnum comparavit. Quod una erant Macedŏnes complures nobiles, in his Peucestes, qui corporis custos fuerat Alexandri, tum autem obtinebat Persĭdem, et Antigĕnes, cuius sub imperio phalanx erat Macedŏnum, invidiam verens, quam tamen effugere non potuit, si potius ipse alienigena summi imperii potiretur, 2 quam alii Macedŏnum, quorum ibi erat multitudo: in principiis Alexandri nomine tabernaculum statuit in eoque sellam auream cum sceptro ac diademate iussit poni, eoque omnes quotidie convenire, ut ibi de summis rebus consilia caperentur, credens, minore se invidia fore, si specie imperii nominisque simulatione 3 Alexandri bellum videretur administrare. Quod et fecit. Nam quum non ad Eumĕnis principia, sed ad regia conveniretur atque ibi de rebus deliberaretur, quodammodo latebat, quum tamen per eum unum gererentur omnia.

1 Cap. VIII. Hic in Paraetăcis cum Antigŏno conflixit, non acie instructa, sed in itinere, eumque male acceptum in Mediam hiematum coëgit redire. Ipse in finitima regione Persĭdis hiematum copias divisit, non ut voluit, sed ut militum cogebat 2 voluntas. Namque illa phalanx Alexandri Magni, quae Asiam peragrarat deviceratque Persas, inveteratâ quum gloriâ tum etiam licentiâ, non parere se ducibus, sed imperare postulabat: ut nunc veterani faciunt nostri. Itaque periculum est, ne faciant, quod illi fecerunt suâ intemperantiâ nimiâque licentiâ, ut omnia perdant, neque minus eos, cum quibus steterint, quam adversus 3 quos fecerint. Quod si quis illorum veteranorum legat facta, paria horum cognoscat, neque rem ullam nisi tempus interesse iudicet. Sed ad illos revertar. Hiberna sumpserant non ad usum belli, sed ad ipsorum luxuriam, longeque inter se disces- 4 serant. Hoc Antigŏnus quum comperisset intelligeretque, se parem non esse paratis adversariis, statuit aliquid sibi consilii novi esse capiendum. Duae erant viae, qua ex Medis, ubi ille hiema- 5 bat, ad adversariorum hibernacula posset perveniri. Quarum brevior per loca deserta, quae nemo incolebat propter aquae

Cap. VII. §. 2. *Quod et fecit* al. *Quod effecit.* — Cap. VIII. §. 2 vulg. distinguitur: *Itaque periculum est, ne faciant, quod illi fecerunt, suâ intemperantiâ nimiâque licentiâ ut omnia perdant.*

inopiam, ceterum dierum erat fere decem; illa autem, qua omnes commeabant, altero tanto longiorem habebat anfractum, sed erat copiosa omniumque rerum abundans. Hac si proficisceretur, 6 intelligebat, prius adversarios rescituros de suo adventu, quam ipse tertiam partem confecisset itineris; sin per loca sola contenderet, sperabat se imprudentem hostem oppressurum. Ad 7 hanc rem conficiendam imperavit quam plurimos utres atque etiam culleos comparari, post haec pabulum, praeterea cibaria cocta dierum decem, ut quam minime fieret ignis in castris. Iter, quod habebat, omnes celat. Sic paratus, qua constituerat, proficiscitur.

Cap. IX. Dimidium fere spatium confecerat, quum ex fumo 1 castrorum eius suspicio allata est ad Eumĕnem, hostem appropinquare. Conveniunt duces; quaerere, quid opus sit facto. Intelligebant omnes, tam celeriter copias ipsorum contrahi non posse, quam Antigŏnus adfuturus videbatur. Hic omnibus titu- 2 bantibus et de rebus summis desperantibus Eumĕnes ait, si celeritatem velint adhibere et imperata facere, quod ante non fecerint, se rem expediturum. Nam quod diebus quinque hostis transisse posset, se effecturum, ut non minus totidem dierum spatio retardaretur: quare circumirent, suas quisque contraheret copias. Ad Antigŏni autem refrenandum impetum tale capit 3 consilium. Certos mittit homines ad infimos montes, qui obvii erant itineri adversariorum, hisque praecipit, ut prima nocte, quam latissime possint, ignes faciant quam maximos, atque hos secundâ vigiliâ minuant, tertiâ perexiguos reddant, et adsimulata 4 castrorum consuetudine suspicionem iniiciant hostibus, his locis esse castra ac de eorum adventu esse praenunciatum, itemque postera nocte faciant. Quibus imperatum erat, diligenter prae- 5 ceptum curant. Antigŏnus, tenebris obortis, ignes conspicatur; credit, de suo adventu esse auditum et adversarios illuc suas contraxisse copias. Mutat consilium et, quoniam imprudentes 6 adoriri non posset, flectit iter suum et illum anfractum longiorem copiosae viae capit, ibique diem unum opperitur ad lassitudinem sedandam militum ac reficienda iumenta, quo integriore exercitu decerneret.

Cap. VIII. §. 7. *Iter quod habebat* al *Item iter* cet. — Cap. IX. §. 1. *quaerere* vulg. *quaeritur*. — §. 3. *praecipit* vulg. *praecepit* cf. Zumpt. gr. §. 514. — §. 4. *itemque* vulg. *idemque*.

1 Cap. X. Hīc Eumĕnes callidum imperatorem vicit consilio celeritatemque impedivit eius. Neque tamen multum profecit.
2 Nam invidiâ ducum, cum quibus erat, perfidiâque Macedŏnum veteranorum, quum superior proelio discessisset, Antigŏno est deditus, quum exercitus ei ter ante separatis temporibus iurasset, se eum defensurum nec unquam deserturum. Sed tanta fuit nonnullorum virtutis obtrectatio, ut fidem amittere mallent, quam
3 eum non perdere. Atque hunc Antigŏnus, quum ei fuisset infestissimus, conservasset, si per suos esset licitum, quod ab nullo se plus adiuvari posse intelligebat in his rebus, quas impendere iam apparebat omnibus. Imminebant enim Seleucus, Lysimăchus, Ptolemaeus, opibus iam valentes, cum quibus ei de
4 summis rebus erat dimicandum. Sed non passi sunt hi, qui circa erant, quod videbant, Eumĕne recepto, omnes prae illo parvi futuros. Ipse autem Antigŏnus adeo erat incensus, ut nisi magna spe maximarum rerum leniri non posset.

1 Cap. XI. Itaque quum eum in custodiam dedisset, et praefectus custodum quaesisset, quemadmodum servari vellet, ut acerrimum, inquit, leonem aut ferocissimum elephantum. Non-
2 dum enim statuerat, conservaret eum nec ne. Veniebat autem ad Eumĕnem utrumque genus hominum: et qui propter odium, fructum oculis ex eius casu capere vellent, et qui propter veterem amicitiam colloqui consolarique cuperent; multi etiam, qui eius formam cognoscere studebant, qualis esset, quem tamdiu tamque valde timuissent, cuius in pernicie positam spem habuissent
3 victoriae. At Eumĕnes, quum diutius in vinculis esset, ait Onomarcho, penes quem summa imperii erat custodiae, se mirari, quare iam tertium diem sic teneretur: non enim hoc convenire Antigŏni prudentiae, ut sic deuteretur victo; quin aut interfici
4 aut missum fieri iuberet. Hic quum ferocius Onomarcho loqui videretur, *Quid? tu,* inquit, *animo si isto eras, cur non in proelio*
5 *cecidisti potius, quam in potestatem inimici venires?* Huic Eumĕnes: *Utinam quidem istud evenisset! Sed eo non accidit, quod nunquam cum fortiore sum congressus. Non enim cum quoquam arma contuli, quin is mihi succubuerit. Non enim virtute hostium, sed amicorum perfidiâ decidi.* Neque id falsum. [Nam et dignitate fuit honesta, et viribus ad laborem ferendum firmis, neque tam magno corpore quam figurâ venustâ.]

Cap. X. init. *Hīc* al. cum Heusingero *Sīc.* — §. 2. *perdere* al. *prodere.*

Cap. XII. De hoc Antigŏnus quum solus constituere non 1 auderet, ad consilium retulit. Hic quum omnes primo perturbati admirarentur, non iam de eo sumptum esse supplicium, a quo tot annos adeo essent male habiti, ut saepe ad desperationem forent adducti, quique maximos duces interfecisset; denique 2 in quo uno esset tantum, ut, quoad ille viveret, ipsi securi esse non possent, interfecto nihil habituri negotii essent; postremo, si illi redderet salutem, quaerebant, quibus amicis esset usurus: sese enim cum Eumĕne apud eum non futuros. Hic, cognita 3 consilii voluntate, tamen usque ad septimum diem deliberandi sibi spatium reliquit. Tum autem, quum iam vereretur, ne qua seditio exercitus oriretur, vetuit quemquam ad eum admitti, et quotidianum victum removeri iussit. Nam negabat, se ei vim allaturum, qui aliquando fuisset amicus. Hic tamen non amplius 4 quam triduum fame fatigatus, quum castra moverentur, insciente Antigŏno iugulatus est a custodibus.

Cap. XIII. Sic Eumĕnes annorum quinque et quadraginta, 1 quum ab anno vicesimo, uti supra ostendimus, septem annos Philippo apparuisset, tredecim apud Alexandrum eundem locum obtinuisset, in his unum equitum alae praefuisset, post autem Alexandri Magni mortem imperator exercitus duxisset summosque duces partim repulisset partim interfecisset, captus non Antigŏni virtute, sed Macedŏnum periurio, talem habuit exitum vitae. In quo quanta omnium fuerit opinio eorum, qui post 2 Alexandrum Magnum reges sunt appellati, ex hoc facillime potest iudicari, quod nemo Eumĕne vivo rex appellatus est, sed praefectus; iidem post huius occasum statim regium ornatum nomen- 3 que sumpserunt, neque, quod initio praedicarant, se Alexandri liberis regnum servare, praestare voluerunt, et uno propugnatore sublato, quid sentirent, aperuerunt. Huius sceleris principes fuerunt Antigŏnus, Ptolemaeus, Seleucus, Lysimăchus, Cassandrus. Antigŏnus autem Eumĕnem mortuum propinquis eius 4 sepeliendum tradidit. Hi militari honestoque funere, comitante toto exercitu, humaverunt ossaque eius in Cappadociam ad matrem atque uxorem liberosque eius deportanda curarunt.

Cap XII. §. 3. *removeri* al. *amoveri*. — Cap. XIII. §. 3. *Cassandrus* vulg. *Cassander*. — §. 4. *honestoque* al. *honesto*.

XIX. PHOCION.

1 Cap. I. Phocion, Atheniensis, etsi saepe exercitibus praefuit summosque magistratus cepit, tamen multo eius notior integritas vitae, quam rei militaris labor. Itaque huius memoria est nulla, illius autem magna fama, ex quo cognomine *Bonus* est appella-
2 tus. Fuit enim perpetuo pauper, quum divitissimus esse posset propter frequentes delatos honores potestatesque summas, quae
3 ei a populo dabantur. Hic quum a rege Philippo munera magnae pecuniae repudiaret, legatique hortarentur accipere simulque admonerent, si ipse his facile careret, liberis tamen suis prospiceret, quibus difficile esset in summa paupertate tantam pater-
4 nam tueri gloriam: his ille: *Si mei similes erunt, idem hic*, inquit, *agellus illos alet, qui me ad hanc dignitatem perduxit; sin dissimiles sunt futuri, nolo meis impensis illorum ali augerique luxuriam.*

1 Cap. II. Idem quum prope ad annum octogesimum prosperâ pervenisset fortunâ, extremis temporibus magnum in odium
2 pervenit suorum civium: primo, quod cum Demāde de urbe tradenda Antipătro consenserat, eiusque consilio Demosthĕnes cum ceteris, qui bene de re publica meriti existimabantur, populi scito in exilium erant expulsi. Neque in eo solum offenderat, quod patriae male consuluerat, sed etiam, quod amicitiae fidem
3 non praestiterat. Namque auctus adiutusque a Demosthĕne eum, quem tenebat, adscenderat gradum, quum adversus Charētem eum subornaret: ab eodem in iudiciis, quum capitis caussam diceret, defensus aliquoties liberatus discesserat. Hunc non
4 solum in periculis non defendit, sed etiam prodidit. Concidit autem maxime uno crimine, quod, quum apud eum summum esset imperium populi, et Nicanŏrem, Cassandri praefectum, insidiari Piraeĕo Atheniensium a Dercyllo moneretur, idemque postularet, ut provideret, ne commeatibus civitas privaretur, huic, audiente populo, Phocion negavit esse periculum, seque eius rei
5 obsidem fore pollicitus est. Neque ita multo post Nicānor Piraeĕo est potitus. Ad quem recuperandum quum populus armatus concurrisset, ille non modo neminem ad arma vocavit, sed ne armatis quidem praeesse voluit: sine quo Athenae omnino esse non possunt.

Cap. II. §. 1. al. *Eidem quum... prospera pervenisset fortuna*

Cap. III. Erant eo tempore Athenis duae factiones, quarum 1 una populi caussam agebat, altera optimatium. In hac erat Phocion et Demetrius Phalēreus. Harum utraque Macedŏnum patrociniis utebatur. Nam populares Polysperchonti favebant, optimates cum Cassandro sentiebant. Interim a Polysperchonte 2 Cassandrus Macedoniâ pulsus est. Quo facto populus superior factus statim duces adversariae factionis capitis damnatos patriâ propulit, in his Phociōnem et Demetrium Phalerĕum, deque ea re legatos ad Polysperchontem misit, qui ab eo peterent, ut sua decreta confirmaret. Huc eodem profectus est Phocion. Quo ut 3 venit, caussam apud Philippum regem verbo, re ipsa quidem apud Polysperchontem iussus est dicere: namque is tum regis rebus praeerat. Hic ab Agnonĭde accusatus, quod Piraeĕum Ni- 4 canŏri prodidisset, ex consilii sententia in custodiam coniectus Athenas deductus est, ut ibi de eo legibus fieret iudicium.

Cap. IV. Huc ubi perventum est, quum propter aetatem 1 pedibus iam non valeret vehiculoque portaretur, magni concursus sunt facti, quum alii, reminiscentes veteris famae, aetatis misererentur, plurimi vero irâ exacuerentur propter proditionis suspicionem Piraeĕi, maximeque, quod adversus populi commoda in senectute steterat. Qua de re ne perorandi quidem ei 2 data est facultas et dicendi caussam. Inde iudicio, legitimis quibusdam confectis, damnatus traditus est undecimviris, quibus ad supplicium more Atheniensium publice damnati tradi solent. Hic quum ad mortem duceretur, obvius ei fuit Euphilētus, quo 3 familiariter fuerat usus. Is quum lacrimans dixisset: *O quam indigna perpeteris, Phocion!* huic ille, *At non inopinata,* inquit: *hunc enim exitum plerique clari viri habuerunt Athenienses.* In hoc tantum fuit odium multitudinis, ut nemo ausus sit 4 eum liber sepelire. Itaque a servis sepultus est.

XX. TIMOLEON.

Cap. I. Timolĕon, Corinthius. Sine dubio magnus omnium 1 iudicio hic vir exstitit. Namque huic uni contigit, quod nescio

---

Cap. III. §. 1. *utebatur* al. *nitebatur.* — §. 2. *Cassandrus* vulg. *Cassander.* — *propulit* vulg. *pepulit.* — §. 3. *Huc eodem* vulg. *Hoc eodem.* — Cap. IV. §. 3. *Euphiletus* vulg. *Euphyletus* al. *Emphyletus.*

an ulli, ut et patriam, in qua erat natus, oppressam a tyranno liberaret, et a Syracūsis, quibus auxilio erat missus, iam inveteratam servitutem depelleret, totamque Siciliam, multos annos bello vexatam a barbarisque oppressam, suo adventu in pristinum 2 restitueret. Sed in his rebus non simplici fortuna conflictatus est, et, id quod difficilius putatur, multo sapientius tulit secun- 3 dam quam adversam fortunam. Nam quum frater eius Timophănes, dux a Corinthiis delectus, tyrannidem per milites mercenarios occupasset, particepsque regni posset esse, tantum abfuit a societate sceleris, ut antetulerit civium suorum libertatem fratris saluti, et parere legibus quam imperare patriae satius 4 duxerit. Hac mente per haruspicem communemque affinem, cui soror, ex eisdem parentibus nata, nupta erat, fratrem tyrannum interficiendum curavit. Ipse non modo manus non attulit, sed ne adspicere quidem fraternum sanguinem voluit. Nam, dum res conficeretur, procul in praesidio fuit, ne quis satelles 5 posset succurrere. Hoc praeclarissimum eius facinus non pari modo probatum est ab omnibus. Nonnulli enim laesam ab eo pietatem putabant et invidiâ laudem virtutis obterebant. Mater vero post id factum neque domum ad se filium admisit neque adspexit, quin eum fratricidam impiumque detestans compella- 6 ret. Quibus rebus ille adeo est commotus, ut nonnunquam vitae finem facere voluerit atque ex ingratorum hominum conspectu morte decedere.

1 Cap. II. Interim, Diōne Syracūsis interfecto, Dionysius rursus Syracusarum potitus est, cuius adversarii opem a Corinthiis petierunt ducemque, quo in bello uterentur, postularunt. Huc Timolĕon missus incredibili felicitate Dionysium totâ Siciliâ de- 2 pulit. Quum interficere posset, noluit, tutoque ut Corinthum perveniret, effecit: quod utrorumque Dionysiorum opibus Corinthii saepe adiuti fuerant, cuius benignitatis memoriam volebat exstare; eamque praeclaram victoriam ducebat, in qua plus esset clementiae quam crudelitatis; postremo, ut non solum auribus acciperetur, sed etiam oculis cerneretur, quem et ex quanto 3 regno ad quam fortunam detrusisset. Post Dionysii decessum

---

Cap. I. §. 1. *quod nescio an ulli* al. *nulli* cf. Zumpt. gr. §. 721. — §. 3. *et parere legibus quam imperare patriae* al. *et patriae parere legibus quam imperare.* — §. 5. *facinus* al. *factum.* — Cap. II. §. 2. *utrorumque Dionysiorum* cf. Zumpt. §. 141. adnot. 2. — *ex quanto regno ad quam fortunam* vid. Dat. cap. V. §. 1.

cum Hicĕta bellavit, qui adversatus erat Dionysio; quem non odio tyrannidis dissensisse, sed cupiditate, indicio fuit, quod ipse expulso Dionysio imperium dimittere noluit. Hoc superato, 4 Timolĕon maximas copias Karthaginiensium apud Crimissum flumen fugavit ac satis habere coegit, si liceret Africam obtinere, qui iam complures annos possessionem Siciliae tenebant. Cepit etiam Mamercum, Italicum ducem, hominem bellicosum et potentem, qui tyrannos adiutum in Siciliam venerat.

Cap. III. Quibus rebus confectis quum propter diuturni- 1 tatem belli non solum regiones, sed etiam urbes desertas videret, conquisivit, quos potuit, primum Sicŭlos, dein Corintho arcessivit colonos, quod ab his initio Syracūsae erant conditae. Civibus 2 veteribus sua restituit, novis bello vacuefactas possessiones divisit; urbium moenia disiecta fanaque deserta refecit; civitatibus leges libertatemque reddidit; ex maximo bello tantum otium totae insulae conciliavit, ut hic conditor urbium earum, non illi, qui initio deduxerant, videretur. Arcem Syracūsis, quam munie- 3 rat Dionysius ad urbem obsidendam, a fundamentis disiecit, cetera tyrannidis propugnacula demolitus est deditque operam, ut quam minime multa vestigia servitutis manerent. Quum 4 tantis esset opibus, ut etiam invitis imperare posset, tantum autem haberet amorem omnium Siculorum, ut nullo recusante regnum obtineret, maluit se diligi quam metui. Itaque, quum primum potuit, imperium deposuit ac privatus Syracūsis, quod reliquum vitae fuit, vixit. Neque vero id imperite fecit. Nam quod 5 ceteri reges imperio potuerunt, hic benevolentiâ tenuit. Nullus honos huic defuit, neque postea res ulla Syracūsis gesta est publice, de qua prius sit decretum, quam Timoleòntis sententiâ cognitâ. Nullius umquam consilium non modo antelatum, sed 6 ne comparatum quidem est. Neque id magis benevolentiâ factum est quam prudentiâ.

Cap. IV. Hic quum aetate iam provectus esset, sine ullo 1 morbo lumina oculorum amisit. Quam calamitatem ita moderate tulit, ut neque eum querentem quisquam audierit, neque eo minus privatis publicisque rebus interfuerit. Veniebat autem in 2 theatrum, quum ibi concilium populi haberetur, propter vale-

Cap. II. §. 3. *adversatus erat* vulg. *adv. fuerat.* — Cap. III. §. 1. *ab his* i. e. *Corinthiis* per synesin cf. Buttmanni gr. graec. §. 129, 3. (§. 143, 5, d. ed. nov.) — §. 2. *totae insulae* al. *toti* vid ad. Eumen. cap. I. §. 6.

tudinem vectus iumentis iunctis, atque ita de vehiculo, quae videbantur, dicebat; neque hoc illi quisquam tribuebat superbiae. Nihil enim unquam neque insolens neque gloriosum ex ore
3 eius exiit. Qui quidem, quum suas laudes audiret praedicari, nunquam aliud dixit, quam se in ea re maxime diis agere gratias atque habere, quod, quum Siciliam recreare constituissent,
4 tum se potissimum ducem esse voluissent. Nihil enim rerum humanarum sine deorum numine geri putabat. Itaque suae domi sacellum Αὐτοματίας constituerat, idque sanctissime colebat.

1 Cap. V. Ad hanc hominis excellentem bonitatem mirabiles accesserant casus. Nam proelia maxima natali suo die fecit omnia, quo factum est, ut eius diem natalem festum haberet
2 universa Sicilia. Huic quidam Lamestius, homo petulans et ingratus, vadimonium quum vellet imponere, quod cum illo se lege agere diceret, et complures concurrissent, qui procacitatem hominis manibus coercere conarentur, Timolĕon oravit omnes, ne id facerent. Namque id ut Lamestio et cuivis liceret, se maximos labores summaque adiisse pericula. Hanc enim speciem libertatis esse, si omnibus, quod quisque vellet, legibus
3 experiri liceret. Idem, quum quidam Lamestii similis, nomine Demaenētus, in concione populi de rebus gestis eius detrahere coepisset ac nonnulla inveheretur in Timoleonta, dixit, nunc demum se voti esse damnatum: namque hoc a diis immortalibus semper precatum, ut talem libertatem restitueret Syracusānis,
4 in qua cuivis liceret, de quo vellet, impune dicere. Hic quum diem supremum obisset, publice a Syracusānis in gymnasio, quod Timoleontēum appellatur, tota celebrante Sicilia sepultus est.

XXI. DE REGIBUS.

1 Cap. I. Hi fere fuerunt Graeciae gentis duces, qui memoriâ digni videbantur, praeter reges. Namque eos attingere noluimus, quod omnium res gestae separatim sunt relatae. Neque tamen
2 hi admodum sunt multi. Lacedaemonius autem Agesilāus nomine, non potestate, fuit rex, sicuti ceteri Spartani. Ex his

Cap. IV. §. 3. *maxime* vulg. *maximas*. — §. 4. *suae domi* vid. Zumpt. gr. §. 400 — Cap V. §. 1. *accesserant* vulg. *accesserunt*. — §. 2. *Lamestius* al. *Lamistius* — *et cuivis* vulg. *ceterisque*. — Cap. I. §. 1. *Graeciae gentis* al. *Graecae*, sed cf. Alcib. cap. VII. §. 4.

vero, qui dominatum imperio tenuerunt, excellentissimi fuerunt, ut nos iudicamus, Persarum Cyrus et Darīus, Hystaspi filius: quorum uterque privatus virtute regnum est adeptus. Prior horum apud Massagĕtas in proelio cecidit; Darīus senectute diem obiit supremum. Tres sunt praeterea eiusdem generis, 3 Xerxes et duo Artaxerxes, Macrochīr et Mnemon. Xerxi maxime est illustre, quod maximis post hominum memoriam exercitibus terrâ marique bellum intulit Graeciae. At Macrochīr praecipuam 4 habet laudem amplissimae pulcherrimaeque corporis formae, quam incredibili ornavit virtute belli: namque illo Perses nemo fuit manu fortior. Mnemon autem iustitiae famâ floruit. Nam quum matris suae scelere amisisset uxorem, tantum indulsit dolori, ut eum pietas vinceret. Ex his duo eodem nomine morbo 5 naturae debitum reddiderunt, tertius ab Artabāno praefecto ferro interemtus est.

Cap. II. Ex Macedŏnum autem gente duo multo ceteros 1 antecesserunt rerum gestarum gloriâ: Philippus, Amyntae filius, et Alexander Magnus. Horum alter Babylōne morbo consumptus est; Philippus Aegis a Pausania, quum spectatum ludos iret, iuxta theatrum occisus est. Unus Epirōtes, Pyrrhus, qui cum 2 populo Romano bellavit. Is quum Argos oppidum oppugnaret in Peloponnēso, lapide ictus interiit. Unus item Sicŭlus, Dionysius prior. Nam et manu fortis et belli peritus fuit, et, id quod in tyranno non facile reperitur, minime libidinosus, non luxuriosus, non avarus, nullius denique rei cupidus, nisi singularis perpetuique imperii, ob eamque rem crudelis. Nam dum id studuit munire, nullius pepercit vitae, quem eius insidiatorem putaret. Hic quum virtute tyrannidem sibi peperisset, magna 3 retinuit felicitate, maior enim annos sexaginta natus decessit florente regno. Neque in tam multis annis cuiusquam ex sua stirpe funus vidit, quum ex tribus uxoribus liberos procreasset, multique ei nati essent nepotes.

Cap. III. Fuerunt praeterea magni reges ex amicis Alexan- 1 dri Magni, qui post obitum eius imperia ceperunt; in his Antigŏnus et huius filius Demetrius, Lysimăchus, Seleucus, Ptole-

---

Cap. I. §. 2. *Hystaspi* al. *Hystaspis* vid. Zumpt. gr. §. 61, 1. — §. 3. *Macrochir et Mnemon* al. *Macr. quoque et Mnemon.* — §. 4. *Perses* al. *Persarum.* — Cap. II. §. 1. *gente* vulg. *genere.* — §. 3. *maior enim annos sex. natus* vulg. *maiorque annos* cf. Zumpt. gr. §. 397. — Cap. III. §. 1. *magni reges* vulg. *multi reges.*

2 maeus. Ex his Antigŏnus in proelio, quum adversus Seleucum et Lysimăchum dimicaret, occisus est. Pari leto affectus est Lysimăchus ab Seleuco. Namque societate dissoluta bellum inter se 3 gesserunt. At Demetrius, quum filiam suam Seleuco in matrimonium dedisset, neque eo magis fida inter eos amicitia manere potuisset, captus bello, in custodia socer generi periit a morbo. 4 Neque ita multo post Seleucus a Ptolemaeo Cerauno dolo interfectus est, quem ille a patre expulsum Alexandrēâ, alienarum opum indigentem, receperat. Ipse autem Ptolemaeus, quum vivus filio regnum tradidisset, ab illo eodem vitâ privàtus dicitur. 5 De quibus quoniam satis dictum putamus, non incommodum videtur non praeterire Hamilcărem et Hannibălem, quos et animi magnitudine et calliditate omnes in Africa natos praestitisse constat.

XXII. HAMILCAR.

1 Cap. I. Hamilcar, Hannibălis filius, cognomine Barcas, Karthaginiensis, primo Poenico bello, sed temporibus extremis, admodum adolescentulus in Sicilia praeesse coepit exercitui. 2 Quum ante eius adventum et mari et terrâ male res gererentur Karthaginiensium, ipse, ubi adfuit, nunquam hosti cessit neque locum nocendi dedit, saepeque e contrario occasione data lacessivit semperque superior discessit. Quo facto, quum paene omnia in Sicilia Poeni amisissent, ille Erўcem sic defendit, ut 3 bellum eo loco gestum non videretur. Interim Karthaginienses, classe apud insulas Aegātes a C. Lutatio, consule Romanorum, superati, statuerunt belli facere finem, eamque rem arbitrio permiserunt Hamilcăris. Ille etsi flagrabat bellandi cupiditate, tamen paci serviendum putavit, quod patriam exhaustam sumptibus 4 diutius calamitates belli ferre non posse intelligebat, sed ita, ut statim mente agitaret, si paullum modo res essent refectae, bellum renovare Romanosque armis persequi, donicum aut ipsi 5 vicissent aut victi manus dedissent. Hoc consilio pacem conciliavit, in qua tanta fuit ferocia, quum Catŭlus negaret bellum

---

Cap. III. §. 3 *periit a morbo* al. *periit morbo*. — Cap. I. §. 4. *ipsi* vulg. *certe* al. *virtute*. — §. 5. *bellum compositurum* vulg. add. *se* ante *bellum*.

compositurum, nisi ille cum suis, qui Erўcem tenuerunt, armis relictis Siciliâ decederent, ut succumbente patria ipse periturum se potius dixerit, quam cum tanto flagitio domum rediret. Non enim suae esse virtutis, arma a patria accepta adversus hostes adversariis tradere. Huius pertinaciae cessit Catŭlus. 6

Cap. II. At ille, ut Karthaginem venit, multo aliter, ac speraret, rempublicam se habentem cognovit. Namque diuturnitate externi mali tantum exarsit intestinum bellum, ut nunquam pari periculo fuerit Karthago, nisi quum deleta est. Primo mercenarii milites, qui adversus Romanos fuerant, desciverunt, quorum numerus erat viginti milium. Hi totam abalienarunt Africam, ipsam Karthaginem oppugnarunt. Quibus malis adeo sunt Poeni perterriti, ut etiam auxilia ab Romanis petierint eaque impetrarint. Sed extremo, quum prope iam ad desperationem pervenissent, Hamilcărem imperatorem fecerunt. Is non solum hostes a muris Karthaginis removit, quum amplius centum milia facta essent armatorum, sed etiam eo compulit, ut, locorum angustiis clausi, plures fame quam ferro interirent. Omnia oppida alienata, in his Utĭcam atque Hippōnem, valentissima totius Africae, restituit patriae. Neque eo fuit contentus, sed etiam fines imperii propagavit, totâ Africâ tantum otium reddidit, ut nullum in ea bellum videretur multis annis fuisse. 1 2 3 4 5

Cap. III. Rebus his ex sententia peractis, fidenti animo atque infesto Romanis, quo facilius caussam bellandi reperiret, effecit, ut imperator cum exercitu in Hispaniam mitteretur, eoque secum duxit filium Hannĭbălem annorum novem. Erat praeterea cum eo adolescens illustris, formosus, Hasdrŭbal, quem nonnulli diligi turpius, quam par erat, ab Hamilcăre loquebantur. Non enim maledici tanto viro deesse poterant. Quo factum est, ut a praefecto morum Hasdrŭbal cum eo vetaretur esse. Huic ille filiam suam in matrimonium dedit, quod moribus eorum non poterat interdici socero genero. De hoc ideo mentionem fecimus, quod, Hamilcăre occiso, ille exercitui praefuit resque magnas gessit, et princeps largitione vetustos pervertit mores Karthaginiensium, eiusdemque post mortem Hannibal ab exercitu accepit imperium. 1 2 3

Cap. IV. At Hamilcar, posteaquam mare transiit in Hispa- 1

Cap. II. §. 1. *sperarat* vulg. *sperabat.* — Cap. III. §. 2. *socero genero* vulg. *socero gener.*

niamque venit, magnas res secundâ gessit fortunâ, maximas bellicosissimasque gentes subegit, equis, armis, viris, pecuniâ 2 totam locupletavit Africam. Hic quum in Italiam bellum inferre meditaretur, nono anno post quam in Hispaniam venerat, in 3 proelio pugnans adversus Vettŏnes occisus est. Huius perpetuum odium erga Romanos maxime concitasse videtur secundum bellum Poenicum. Namque Hannĭbal, filius eius, assiduis patris obtestationibus eo est perductus, ut interire quam Romanos non experiri mallet.

XXIII. HANNIBAL.

1 Cap. I. Hannibal, Hamilcăris filius, Karthaginiensis. Si verum est, quod nemo dubitat, ut populus Romanus omnes gentes virtute superarit, non est infitiandum, Hannibălem tanto praestitisse ceteros imperatores prudentiâ, quanto populus Romanus 2 antecedat fortitudine cunctas nationes. Nam quotiescunque cum eo congressus est in Italia, semper discessit superior. Quod nisi domi civium suorum invidiâ debilitatus esset, Romanos videtur superare potuisse. Sed multorum obtrectatio devicit unius vir-3 tutem. Hic autem velut hereditate relictum odium paternum erga Romanos sic conservavit, ut prius animam quam id deposuerit: qui quidem, quum patriâ pulsus esset et alienarum opum indigeret, nunquam destiterit animo bellare cum Romanis.

1 Cap. II. Nam ut omittam Philippum, quem absens hostem reddidit Romanis, omnium his temporibus potentissimus rex Antiŏchus fuit. Hunc tanta cupiditate incendit bellandi, ut usque 2 a rubro mari arma conatus sit inferre Italiae. Ad quem quum legati venissent Romani, qui de eius voluntate explorarent darentque operam consiliis clandestinis, ut Hannibălem in suspicionem regi adducerent, tanquam ab ipsis corruptum alia atque antea sentire; neque id frustra fecissent, idque Hannĭbal com-3 perisset seque ab interioribus consiliis segregari vidisset: tempore dato adiit ad regem, eique quum multa de fide sua et odio in Romanos commemorasset, hoc adiunxit: *Pater meus*, inquit, *Hamilcar, puerulo me, utpote non amplius novem annos nato, in*

Cap. I. §. 2 *Romanos videtur superare potuisse* al. *videretur* i. e. *Romanos superare potuisset, ut videtur*. cf. Wex. ad Sophocl. Antig. T. II. p. 192.

Hispaniam imperator proficiscens Karthagine, Iovi optimo maximo hostias immolavit. Quae divina res dum conficiebatur, 4 *quaesivit a me, vellemne secum in castra proficisci? Id quum libenter accepissem, atque ab eo petere coepissem, ne dubitaret ducere; tum ille: Faciam, inquit, si fidem mihi, quam postulo, dederis. Simul me ad aram adduxit, apud quam sacrificare instituerat, eamque, ceteris remotis, tenentem iurare iussit, nunquam me in amicitia cum Romanis fore. Id ego iusiurandum* 5 *patri datum usque ad hanc aetatem ita conservavi, ut nemini dubium esse debeat, quin reliquo tempore eadem mente sim futurus. Quare, si quid amice de Romanis cogitabis, non imprudenter* 6 *feceris, si me celaris; quum quidem bellum parabis, te ipsum frustraberis, si non me in eo principem posueris.*

Cap. III. Hac igitur, qua diximus, aetate cum patre in Hispa- 1 niam profectus est, cuius post obitum, Hasdrubăle imperatore suffecto, equitatui omni praefuit. Hoc quoque interfecto exercitus summam imperii ad eum detulit. Id Karthaginem delatum publice comprobatum est. Sic Hannibal, minor quinque et vi- 2 ginti annis natus imperator factus, proximo triennio omnes gentes Hispaniae bello subegit; Saguntum, foederatam civitatem, vi expugnavit; tres exercitus maximos comparavit. Ex his unum 3 in Africam misit, alterum cum Hasdrubăle fratre in Hispania reliquit, tertium in Italiam secum duxit. Saltum Pyrenaeum transiit. Quacunque iter fecit, cum omnibus incolis conflixit; neminem nisi victum dimisit. Ad Alpes posteaquam venit, quae 4 Italiam ab Gallia seiungunt, quas nemo unquam cum exercitu ante eum praeter Herculem Graium transierat (quo facto is hodie saltus Graius appellatur): Alpicos, conantes prohibere transitu, concidit, loca patefecit, itinera muniit, effecit, ut eâ elephantus ornatus ire posset, qua antea unus homo inermis vix poterat repere. Hac copias traduxit in Italiamque pervenit.

Cap. IV. Conflixerat apud Rhodănum cum P. Cornelio Sci- 1 piōne consule eumque pepulerat. Cum hoc eodem Clastidii apud Padum decernit sauciumque inde ac fugatum dimittit. Tertio 2 idem Scipio cum collega Tiberio Longo apud Trebĭam adversus eum venit. Cum his manum conseruit, utrosque profligavit. Inde per Ligŭres Apennīnum transiit, petens Etruriam. Hoc itinere 3

Cap. III. §. 4. *effecit* al. *effecitque.* — Cap. IV. §. 1. *Clastidii* vulg. *de Clastidio.*

adeo gravi morbo afficitur oculorum, ut postea nunquam dextro aeque bene usus sit. Qua valetudine quum etiamnum premeretur lecticâque ferretur, C. Flaminium consulem apud Trasimēnum cum exercitu insidiis circumventum occidit; neque multo post C. Centenium praetorem, cum delecta manu saltus occu-
4 pantem. Hinc in Apuliam pervenit. Ibi obviam ei venerunt duo consules, C. Terentius et L. Aemilius. Utriusque exercitus uno proelio fugavit, Paullum consulem occidit et aliquot praeterea consulares, in his Cn. Servilium Gemĭnum, qui superiore anno fuerat consul.

1 Cap. V. Hac pugna pugnata Romam profectus est, nullo resistente. In propinquis urbis montibus moratus est. Quum aliquot ibi dies castra habuisset et reverteretur Capuam, Q. Fabius Maximus, dictator Romanus, in agro Falerno ei se obiecit.
2 Hic clausus locorum angustiis noctu sine ullo detrimento exercitus se expedivit; Fabio, callidissimo imperatori, dedit verba. Namque obducta nocte sarmenta in cornibus iuvencorum deligata incendit, eiusque generis multitudinem magnam dispalatam immisit. Quo repentino obiectu viso tantum terrorem iniecit exercitui Romanorum, ut egredi extra vallum nemo sit ausus.
3 Hanc post rem gestam non ita multis diebus M. Minucium Rufum, magistrum equitum, pari ac dictatorem imperio, dolo productum in proelium fugavit. Tiberium Sempronium Gracchum, iterum consulem, in Lucānis absens in insidias inductum sustulit. M. Claudium Marcellum, quinquies consulem, apud Venusiam
4 pari modo interfecit. Longum est enumerare proelia. Quare hoc unum satis erit dictum, ex quo intelligi possit, quantus ille fuerit: quamdiu in Italia fuit, nemo ei in acie restitit, nemo adversus eum post Cannensem pugnam in campo castra posuit.

1 Cap. VI. Hinc invictus patriam defensum revocatus bellum gessit adversus P. Scipiōnem, filium eius, quem ipse primum apud Rhodănum, iterum apud Padum, tertio apud Trebĭam fuga-
2 rat. Cum hoc, exhaustis iam patriae facultatibus, cupivit in praesentiarum bellum componere, quo valentior postea congredere-
3 tur. In colloquium convenit, conditiones non convenerunt. Post id factum paucis diebus apud Zamam cum eodem conflixit: pul-

---

Cap. IV. §. 3. *etiamnum* al. *etiamtum* cf. Zumpt. gr. §. 285. — Cap. V. §. 3. *M. Minucium* al. *L. Min.* — Cap. VI. init. *Hinc* vulg *Hic.* — *primum* al. *primo*.

sus, incredibile dictu, biduo et duabus noctibus Hadrumētum pervenit, quod abest ab Zama circiter milia passuum trecenta. In hac fuga Numĭdae, qui simul cum eo ex acie excesserant, in- 4 sidiati sunt ei, quos non solum effugit, sed etiam ipsos oppressit. Hadrumēti reliquos e fuga collegit; novis delectibus paucis diebus multos contraxit.

Cap. VII. Quum in apparando acerrime esset occupatus, 1 Karthaginienses bellum cum Romanis composuerunt. Ille nihilo secius exercitui postea praefuit resque in Africa gessit itemque Mago, frater eius, usque ad P. Sulpicium, C. Aurelium consules. His enim magistratibus legati Karthaginienses Romam venerunt, 2 qui senatui populoque Romano gratias agerent, quod cum his pacem fecissent, ob eamque rem coronâ aureâ eos donarent simulque peterent, ut obsides eorum Fregellis essent captivique redderentur. His ex senatus consulto responsum est: munus 3 eorum gratum acceptumque esse; obsides, quo loco rogarent, futuros; captivos non remissuros, quod Hannibălem, cuius operâ susceptum bellum foret, inimicissimum nomini Romano, etiam nunc cum imperio apud exercitum haberent, itemque fratrem eius Magōnem. Hoc responso Karthaginienses cognito Hanni- 4 bălem domum et Magōnem revocarunt. Huc ut rediit, praetor factus est, postquam rex fuerat, anno secundo et vicesimo. Ut enim Romae consules, sic Karthagine quotannis annui bini reges creabantur. In eo magistratu pari diligentia se Hannibal prae- 5 buit ac fuerat in bello. Namque effecit, ex novis vectigalibus non solum ut esset pecunia, quae Romanis ex foedere penderetur, sed etiam superesset, quae in aerario reponeretur. Deinde, anno 6 post praeturam, Marco Claudio, Lucio Furio consulibus Româ legati Karthaginem venerunt. Hos Hannibal ratus sui exposcendi gratia missos, priusquam his senatus daretur, navem ascendit clam atque in Syriam ad Antiŏchum profugit. Hac re palam 7 facta, Poeni naves duas, quae eum comprehenderent, si possent consequi, miserunt; bona eius publicarunt; domum a fundamentis disiecerunt; ipsum exsulem iudicarunt.

Cap. VIII. At Hannibal anno tertio, postquam domo profu- 1 gerat, L. Cornelio, Quinto Minucio consulibus, cum quinque navibus Africam accessit in finibus Cyrenaeorum, si forte Kar-

---

Cap. VII. §. 6. *Roma* al. *Romani.* — *ascendit* vulg. *conscendit.* — Cap. VIII. §. 1. vulg. *si forte Karthag. ad b. Ant. spe fiduciaque*

thaginienses ad bellum Antiŏchi spe fiduciâque, cui iam persuaserat, cum exercitibus in Italiam proficiscerentur. Huc Magōnem 2 fratrem excivit. Id ubi Poeni resciverunt, Magōnem eâdem, qua fratrem, absentem poenâ affecerunt. Illi desperatis rebus quum solvissent naves ac vela ventis dedissent, Hannibal ad Antiŏchum pervenit. De Magōnis interitu duplex memoria prodita est. Namque alii naufragio, alii a servis ipsius inter- 3 fectum eum, scriptum reliquerunt. Antiŏchus autem, si tam in agendo bello consiliis eius parere voluisset, quam in suscipiendo instituerat, propius Tibĕri quam Thermopȳlis de summa imperii dimicasset. Quem etsi multa stulte conari videbat, tamen nulla 4 deseruit in re. Praefuit paucis navibus, quas ex Syria iussus erat in Asiam ducere, hisque adversus Rhodiorum classem in Pamphylio mari conflixit. Quo quum multitudine adversariorum sui superarentur, ipse, quo cornu rem gessit, fuit superior.

1 Cap. IX. Antiŏcho fugato, verens, ne dederetur, quod sine dubio accidisset, si sui fecisset potestatem, Cretam ad Gortynios 2 venit, ut ibi, quo se conferret, consideraret. Vidit autem vir omnium callidissimus, magno se fore periculo, nisi quid providisset, propter avaritiam Cretensium. Magnam enim secum 3 pecuniam portabat, de qua sciebat exisse famam. Itaque capit tale consilium. Amphoras complures complet plumbo; summas operit auro et argento. Has, praesentibus principibus, deponit in templo Dianae, simulans, se suas fortunas illorum fidei credere. His in errorem inductis, statuas aeneas, quas secum portabat, omnes suâ pecuniâ complet, easque in propatulo domi 4 abiicit. Gortynii templum magnâ curâ custodiunt, non tam a ceteris, quam ab Hannibăle, ne ille, inscientibus his, tolleret secumque duceret.

1 Cap. X. Sic conservatis suis rebus, Poenus, illusis Cretensibus omnibus, ad Prusĭam in Pontum pervenit; apud quem eodem animo fuit erga Italiam, neque aliud quidquam egit quam 2 regem armavit et exercuit adversus Romanos. Quem quum videret domesticis rebus minus esse robustum, conciliabat ceteros reges, adiungebat bellicosas nationes. Dissidebat ab eo Pergamēnus rex, Eumĕnes, Romanis amicissimus, bellumque inter eos gerebatur et mari et terrâ: quo magis cupiebat eum

inducere posset: cui iam persuaserat, ut cum exerc. in I. proficisceretur. — Cap. IX. §. 4. *ne ille* al. *ne quid ille.* — Cap. X. §. 2. *rebus* al. *opibus.*

Hannibal opprimi. Sed utrobique Eumĕnes plus valebat propter 3 Romanorum societatem; quem si removisset, faciliora sibi cetera fore arbitrabatur. Ad hunc interficiendum talem iniit rationem. Classe paucis diebus erant decreturi. Superabatur navium mul- 4 titudine: dolo erat pugnandum, quum par non esset armis. Imperavit quam plurimas venenatas serpentes vivas colligi easque in vasa fictilia coniici. Harum quum effecisset magnam 5 multitudinem, die ipso, quo facturus erat navale proelium, classiarios convocat hisque praecipit, omnes ut in unam Eumĕnis regis concurrant navem, a ceteris tantum satis habeant se defendere. Id facile illos serpentium multitudine consecuturos. Rex 6 autem in qua nave veheretur, ut scirent, se facturum; quem si aut cepissent aut interfecissent, magno his pollicetur praemio fore.

Cap. XI. Tali cohortatione militum facta classis ab utrisque 1 in proelium deducitur. Quarum acie constituta, priusquam signum pugnae daretur, Hannibal, ut palam faceret suis, quo loco Eumĕnes esset, tabellarium in scapha cum caduceo mittit. Qui ubi ad naves adversariorum pervenit epistolamque ostendens 2 se regem professus est quaerere, statim ad Eumĕnem deductus est, quod nemo dubitabat, quin aliquid de pace esset scriptum. Tabellarius, ducis nave declarata suis, eodem, unde erat egressus, se recepit. At Eumĕnes, solutâ epistolâ, nihil in ea repperit, 3 nisi quod ad irridendum eum pertineret. Cuius etsi caussam mirabatur, neque reperiebatur, tamen proelium statim committere non dubitavit. Horum in concursu Bithȳni Hannibălis 4 praecepto universi navem Eumĕnis adoriuntur: quorum vim rex quum sustinere non posset, fugâ salutem petit, quam consecutus non esset, nisi intra sua praesidia se recepisset, quae in proximo littore erant collocata. Reliquae Pergamēnae naves quum adver- 5 sarios premerent acrius, repente in eas vasa fictilia, de quibus supra mentionem fecimus, coniici coepta sunt. Quae iacta initio risum pugnantibus concitarunt, neque, quare id fieret, poterat intelligi. Postquam autem naves completas conspexerunt ser- 6 pentibus, nova re perterriti, quum, quid potissimum vitarent, non viderent, puppes averterunt seque ad sua castra nautica retulerunt. Sic Hannibal consilio arma Pergamenorum superavit, 7 neque tum solum, sed saepe alias pedestribus copiis pari prudentia pepulit adversarios.

Cap. X. §. 5. *effecisset* vulg. *confecisset.* — Cap. XI. §. 4. *Bithyni* al. *Bithynii.* — *petit* vulg. *petiit.*

1 Cap. XII. Quae dum in Asia geruntur, accidit casu, ut legati Prusiae Romae apud L. Quintium Flamininum consularem coenarent, atque ibi, de Hannibăle mentione facta, ex his unus 2 diceret, eum in Prusiae regno esse. Id postero die Flaminīnus senatui detulit. Patres conscripti, qui Hannibăle vivo nunquam se sine insidiis futuros existimarent, legatos in Bithyniam miserunt, in his Flaminīnum, qui ab rege peterent, ne inimicissimum 3 suum secum haberet sibique dederet. His Prusias negare ausus non est; illud recusavit, ne id a se fieri postularent, quod adversus ius hospitii esset; ipsi, si possent, comprehenderent; locum, ubi esset, facile inventuros. Hannibal enim uno loco se tenebat in castello, quod ei a rege datum erat muneri, idque sic aedificarat, ut in omnibus partibus aedificii exitus haberet, scilicet 4 verens, ne usu veniret, quod accidit. Huc quum legati Romanorum venissent ac multitudine domum eius circumdedissent, puer ab ianua prospiciens Hannibăli dixit, plures praeter consuetudinem armatos apparere. Qui imperavit ei, ut omnes fores aedificii circumiret ac propere sibi nuntiaret, num eodem modo 5 undique obsideretur. Puer quum celeriter, quid esset, renuntiasset omnesque exitus occupatos ostendisset, sensit, id non fortuito factum, sed se peti neque sibi diutius vitam esse retinendam. Quam ne alieno arbitrio dimitteret, memor pristinarum virtutum, venenum, quod semper secum habere consueverat, sumpsit.

1 Cap. XIII. Sic vir fortissimus, multis variisque perfunctus laboribus, anno acquievit septuagesimo. Quibus consulibus interierit, non convenit. Namque Atticus M. Claudio Marcello, Q. Fabio Labeōne consulibus mortuum in annali suo scriptum reliquit; at Polybius L. Aemilio Paullo, Cn. Baebio Tamphĭlo; 2 Sulpicius autem P. Cornelio Cethēgo, M. Baebio Tamphĭlo. Atque hic tantus vir tantisque bellis districtus nonnihil temporis tribuit litteris. Namque aliquot eius libri sunt, Graeco sermone confecti; in his ad Rhodios de Cn. Manlii Volsōnis in Asia rebus gestis. 3 Huius belli gesta multi memoriae prodiderunt, sed ex his duo,

---

Cap. XII. §. 2. *existimarent* al. *existimabant*. — §. 3. *exitus* vulg. *exitum sibi;* deinde *semper* pro *scilicet*. — §. 4. *nuntiaret* vulg. *renuntiaret*. — Cap. XIII. §. 1. *Sulpicius autem* al. plenius *Sulpicius autem Blitho*. — *Tamphilo* al. *Pamphilo*, sed vid. Liv. lib. XXXIX. cap. 23 et 56. — §. 2. *Volsonis* vulg. *Vulsonis*. — §. 3. *belli gesta* vulg. *bella gesta*.

cum eo in castris fuerunt simulque vixerunt, quamdiu fortuna passa est, Silēnus et Sosĭlus Lacedaemonius. Atque hoc ... Hannibal litterarum Graecarum usus est doctore. Sed 4 tempus est huius libri facere finem et Romanorum explicare imperatores, quo facilius collatis utrorumque factis, qui viri praeferendi sint, possit iudicari.

XXIV. M. PORCIUS CATO.

(Excerptum ex libro Cornelii Nepotis de Latinis historicis.)

Cap. I. M. Cato, ortus municipio Tuscŭlo, adolescentulus, 1 priusquam honoribus operam daret, versatus est in Sabīnis, quod ibi heredium a patre relictum habebat. Inde hortatu L. Valerii Flacci, quem in consulatu censuraque habuit collegam, ut M. Perperna censorius narrare solitus est, Romam demigravit in foroque esse coepit. Primum stipendium meruit annorum 2 decem septemque. Q. Fabio, M. Claudio consulibus. Tribunus militum in Sicilia fuit. Inde ut rediit, castra secutus est C. Claudii Nerōnis, magnique eius opera aestimata est in proelio apud Senam, quo cecidit Hasdrŭbal, frater Hannibălis. Quaestor ob- 3 tigit P. Africano consuli, cum quo non pro sortis necessitudine vixit: namque ab eo perpetuâ dissensit vitâ. Aedilis plebi factus est cum C. Helvio. Praetor provinciam obtinuit Sardiniam, ex 4 qua quaestor superiore tempore ex Africa decedens Q. Ennium poetam deduxerat: quod non minoris aestimamus, quam quemlibet amplissimum Sardiniensem triumphum.

Cap. II. Consulatum gessit cum L. Valerio Flacco, sorte pro- 1 vinciam nactus Hispaniam citeriorem, exque ea triumphum deportavit. Ibi quum diutius moraretur, P. Scipio Africanus, con- 2 sul iterum, cuius in priori consulatu quaestor fuerat, voluit eum de provincia depellere et ipse ei succedere. Neque hoc per senatum efficere potuit, quum quidem Scipio principatum in civitate obtineret, quod tum non potentiâ, sed iure respublica administrabatur. Qua ex re iratus senatui, consulatu peracto, privatus in urbe mansit. At Cato, censor cum eodem Flacco factus, sevére 3 praefuit ei potestati. Nam et in complures nobiles animadvertit et multas res novas in edictum addidit, qua re luxuria reprime-

Cap. I. §. 1. *Inde* vulg. om. — §. 3. *Aedilis plebi* vulg. *plebis.*

4 retur, quae iam tum incipiebat pullulare. Circiter annos octoginta usque ad extremam aetatem ab adolescentia rei publicae caussa suscipere inimicitias non destitit. A multis tentatus non modo nullum detrimentum existimationis fecit, sed, quoad vixit, virtutum laude crevit.

1 Cap. III. In omnibus rebus singulari fuit industria. Nam et agricola sollers, et rei publicae peritus iuris consultus, et magnus imperator, et probabilis orator, et cupidissimus litterarum fuit.
2 Quarum studium etsi senior arripuerat, tamen tantum progressum fecit, ut non facile reperiri possit, neque de Graecis neque de Italicis rebus, quod ei fuerit incognitum. Ab adolescentia
3 confecit orationes. Senex historias scribere instituit: earum sunt libri septem. Primus continet res gestas regum populi Romani, secundus et tertius, unde quaeque civitas orta sit Italica: ob quam rem omnes *Origines* videtur appellasse. In quarto autem bellum
4 Poenicum est primum, in quinto secundum. Atque haec omnia capitulatim sunt dicta. Reliquaque bella pari modo persecutus est usque ad praeturam Servii Galbae, qui diripuit Lusitānos. Atque horum bellorum duces non nominavit, sed sine nominibus res notavit. In iisdem exposuit, quae in Italia Hispaniisque aut fierent aut viderentur admiranda. In quibus multa industria et
5 diligentia comparet, multa doctrina. Huius de vita et moribus plura in eo libro persecuti sumus, quem separatim de eo fecimus rogatu Titi Pomponii Attici. Quare studiosos Catōnis ad illud volumen delegamus.

XXV. T. POMPONIUS ATTICUS.

1 Cap. I. T. Pomponius Atticus, ab origine ultima stirpis Romanae generatus, perpetuo a maioribus acceptam equestrem
2 obtinuit dignitatem. Patre usus est diligente, indulgente et, ut tum erant tempora, diti inprimisque studioso litterarum. Hic, prout ipse amabat litteras, omnibus doctrinis, quibus puerilis
3 aetas impertiri debet, filium erudivit. Erat autem in puero, praetěr docilitatem ingenii, summa suavitas oris ac vocis, ut non so-

---

Cap. III. §. 1. *prudentia* vulg. *prudentia et industria*, deinde om. *rei publicae* al. *et peritus iurisconsultus*. — §. 2. *reperiri possit* vulg. *reperire possis*. — §. 3. *earum* vulg. *quarum*. — §. 4. *aut fierent aut* vulg. om.

lum celeriter acciperet, quae tradebantur, sed etiam excellenter pronuntiaret. Qua ex re in pueritia nobilis inter aequales ferebatur, clariusque exsplendescebat, quam generosi condiscipuli animo aequo ferre possent. Itaque incitabat omnes studio suo; 4 quo in numero fuerunt L. Torquātus, C. Marĭus filius, M. Cicero, quos consuetudine sua sic sibi devinxit, ut nemo iis perpetuo fuerit carior.

Cap. II. Pater mature decessit. Ipse adolescentulus propter 1 affinitatem P. Sulpicii, qui tribunus plebis interfectus est, non expers fuit illius periculi. Namque Anicĭa, Pomponii consobrina, nupserat M. Servio, fratri Sulpicii. Itaque interfecto Sulpicio, 2 posteaquam vidit Cinnāno tumultu civitatem esse perturbatam, neque sibi dari facultatem pro dignitate vivendi, quin alterutram partem offenderet, dissociatis animis civium, quum alii Sullānis, alii Cinnānis faverent partibus, idoneum tempus ratus studiis obsequendi suis, Athenas se contulit. Neque eo secius adolescentem Marĭum, hostem iudicatum, iuvit opibus suis, cuius fugam pecuniâ sublevavit. Ac, ne illa peregrinatio detrimentum aliquod 3 afferret rei familiari, eodem magnam partem fortunarum traiecit suarum. Hic ita vixit, ut universis Atheniensibus merito esset carissimus. Nam praeter gratiam, quae iam in adolescentulo 4 magna erat, saepe suis opibus inopiam eorum publicam levavit. Quum enim versuram facere publice necesse esset, neque eius conditionem aequam haberent, semper se interposuit, atque ita, ut neque usuram unquam ab iis acceperit, neque longius, quam dictum esset, debere passus sit. Quod utrumque erat iis salu- 5 tare. Nam neque indulgendo inveterascere eorum aes alienum patiebatur neque multiplicandis usuris crescere. Auxit hoc offi- 6 cium alia quoque liberalitate. Nam universos frumento donavit, ita ut singulis septem modii tritici darentur: qui modus mensurae medimnus Athenis appellatur.

Cap. III. Hic autem sic se gerebat, ut communis infimis, par 1 principibus videretur. Quo factum est, ut huic omnes honores, quos possent, publice haberent civemque facere studerent. Quo beneficio ille uti noluit. Quod nonnulli ita interpretantur, amitti civitatem Romanam aliâ adscitâ. Quamdiu adfuit, ne qua sibi 2 statua poneretur, restitit; absens prohibere non potuit. Itaque aliquot ipsi et Phidĭae locis sanctissimis posuerunt: hunc enim

---

Cap. II. §. 4. *debere* al. *eos debere.* — Cap. III. §. 2. *Phidiae* al-

in omni procuratione reipublicae actorem auctoremque habebant.
3 Igitur primum illud munus fortunae, quod in ea potissimum urbe natus est, in qua domicilium orbis terrarum esset imperii, ut eandem et patriam haberet et domum; hoc specimen prudentiae, quod, quum in eam se civitatem contulisset, quae antiquitate, humanitate doctrinaque praestaret omnes, unus ei [ante alios] fuerit carissimus.

1 Cap. IV. Huc ex Asia Sulla decedens quum venisset, quamdiu ibi fuit, secum habuit Pomponium, captus adolescentis et humanitate et doctrina. Sic enim Graece loquebatur, ut Athenis natus videretur. Tanta autem suavitas erat sermonis Latini, ut appareret, in eo nativum quendam leporem esse, non adscitum. Idem poemata pronuntiabat et Graece et Latine sic, ut supra
2 nihil posset addi. Quibus rebus factum est, ut Sulla nusquam [eum] ab se dimitteret cuperetque secum deducere. Qui quum persuadere tentaret: *Noli, oro te,* inquit Pomponius, *adversum eos me velle ducere, cum quibus ne contra te arma ferrem, Italiam reliqui.* At Sulla, adolescentis officio collaudato, omnia munera ei, quae Athenis acceperat, proficiscens iussit deferri.
3 Hic complures annos moratus, quum et rei familiari tantum operae daret, quantum non indiligens deberet paterfamilias, et omnia reliqua tempora aut litteris aut Atheniensium rei publicae
4 tribueret, nihilominus amicis urbana officia praestitit. Nam et ad comitia eorum ventitavit, et, si qua res maior acta est, non defuit. Sicut Ciceroni in omnibus eius periculis singularem fidem praebuit, cui ex patria fugienti sestertiûm ducenta et quinqua-
5 ginta milia donavit. Tranquillatis autem rebus Romanis, remigravit Romam, ut opinor, L. Cotta et L. Torquāto consulibus, quem diem sic universa civitas Atheniensium prosecuta est, ut lacrimis desiderii futuri dolorem indicaret.

1 Cap. V. Habebat avunculum Q. Caecilium, equitem Romanum, familiarem L. Luculli, divitem, difficillimâ naturâ: cuius sic asperitatem veritus est, ut, quem nemo ferre posset, huius sine offensione ad summam senectutem retinuerit benevolentiam.
2 Quo facto tulit pietatis fructum. Caecilius enim moriens testamento adoptavit eum heredemque fecit ex dodrante: ex qua he-

---

Piliae, uxori Attici. — *actorem auctoremque* al. *auctorem actoremque* ut est horum verborum collocatio ap. Cic. or. pro Sext. cap. 28 § 61. — Cap. IV. §. 2. *Qui* al. *Cui.* — §. 4. *sestertiûm* al *sestertiorum.*

reditate accepit circiter centies sestertiûm. Erat nupta soror 3 Attici Q. Tullio Ciceroni, easque nuptias M. Cicero conciliarat, cum quo a condiscipulatu vivebat coniunctissime, multo etiam familiarius, quam cum Quinto, ut iudicari posset, plus in amicitia valere similitudinem morum, quam affinitatem. Utebatur 4 autem intime Q. Hortensio, qui his temporibus principatum eloquentiae tenebat, ut intelligi non posset, uter eum plus diligeret, Cicero an Hortensius; et id, quod erat difficillimum, efficiebat, ut, inter quos tantae laudis esset aemulatio, nulla intercederet obtrectatio, essetque talium virorum copula.

Cap. VI. In republica ita est versatus, ut semper optimarum 1 partium et esset et existimaretur, neque tamen se civilibus fluctibus committeret, quod non magis eos in sua potestate existimabat esse, qui se his dedissent, quam qui maritimis iactarentur. Honores non petiit, quum ei paterent propter vel gratiam 2 vel dignitatem: quod neque peti more maiorum neque capi possent conservatis legibus, in tam effusi ambitus largitionibus, neque geri [e republica] sine periculo, corruptis civitatis moribus. Ad hastam publicam nunquam accessit. Nullius rei neque praes 3 neque manceps factus est. Neminem neque suo nomine neque subscribens accusavit. In ius de sua re nunquam iit; iudicium nullum habuit. Multorum consulum praetorumque praefecturas 4 delatas sic accepit, ut neminem in provinciam sit secutus, honore fuerit contentus, rei familiaris despexerit fructum: qui ne cum Q. quidem Cicerone voluerit ire in Asiam, quum apud eum legati locum obtinere posset. Non enim decere se arbitrabatur, quum praeturam gerere noluisset, asseclam esse praetoris. Qua in re 5 non solum dignitati serviebat, sed etiam tanquillitati, quum suspiciones quoque vitaret criminum. Quo fiebat, ut eius observantia omnibus esset carior, quum eam officio, non timori neque spei, tribui viderent.

Cap. VII. Incidit Caesarianum civile bellum, quum haberet 1 annos circiter sexaginta. Usus est aetatis vacatione, neque se quoquam movit ex urbe. Quae amicis suis opus fuerant ad Pompeium proficiscentibus, omnia ex sua re familiari dedit; ipsum Pompeium coniunctum non offendit; nullum ab eo habe- 2 bat ornamentum, ut ceteri, qui per eum aut honores aut divitias

---

Cap. VI. §. 2. *effusi* vulg. *effusis*. — Cap. VII. §. 2. *nullum* vulg. *nullum enim*.

ceperant; quorum partim invitissimi castra sunt secuti, partim
3 summa cum eius offensione domi remanserunt. Attici autem quies tantopere Caesări fuit grata, ut victor, quum privatis pecunias per epistolas imperaret, huic non solum molestus non fuerit, sed etiam sororis filium et Q. Ciceronem ex Pompeii castris concesserit. Sic vetere instituto vitae effugit nova pericula.

1 Cap. VIII. Secutum est illud, occiso Caesăre. Quum res publica penes Brutos videretur esse et Cassium, ac tota civitas
2 se ad eos convertisse videretur: sic M. Bruto usus est, ut nullo ille adolescens aequali familiarius quam hoc sene, neque solum
3 eum principem consilii haberet, sed etiam in convictu. Excogitatum est a quibusdam, ut privatum aerarium Caesăris interfectoribus ab equitibus Romanis constitueretur. Id facile effici posse arbitrati sunt, si et principes eius ordinis pecunias contulissent. Itaque appellatus est a C. Flavio, Bruti familiari,
4 Atticus, ut eius rei princeps esse vellet. At ille, qui officia amicis praestanda sine factione existimaret semperque a talibus se consiliis removisset, respondit: si quid Brutus de suis facultatibus uti voluisset, usurum, quantum hae paterentur; se neque cum quoquam de ea re collocuturum neque coiturum. Sic ille con-
5 sensionis globus huius unius dissensione disiectus est. Neque multo post superior esse coepit Antonius, ita ut Brutus et Cassius provinciarum, quae iis necis caussâ datae erant a consulibus,
6 desperatis rebus in exsilium proficiscerentur. Atticus, qui pecuniam simul cum ceteris conferre noluerat florenti illi parti, abiecto Bruto Italiaque cedenti sestertiûm centum milia muneri misit. Eidem in Epīro absens trecenta iussit dari; neque eo magis potenti adulatus est Antonio neque desperatos reliquit.

1 Cap. IX. Secutum est bellum gestum apud Mutĭnam. In quo si tantum eum prudentem dicam, minus, quam debeam, praedicem, quum ille potius divinus fuerit, si divinatio appellanda est perpetua naturalis bonitas, quae nullis casibus agitur neque
2 minuitur. Hostis Antonius iudicatus Italiâ cesserat; spes restituendi nulla erat. Non solum inimici [eius], qui tum erant potentissimi et plurimi, sed etiam, qui adversariis eius se dabant et

---

Cap. VIII. §. 1. Al. *Secutus est illud occiso Caesare quoque, quum . . . convertisse videretur. Sic M. Bruto* cet. — §. 5. *a consulibus* al. *a consule.* — §. 6. *sestertiûm* al. *sestertiorum.* — Cap. IX. §. 1. *agitur neque minuitur* vulg. *neque agitur neque minuitur.*

in eo laedendo aliquam consecuturos sperabant commoditatem, Antonii familiares insequebantur, uxorem Fulviam omnibus rebus spoliare cupiebant, liberos etiam exstinguere parabant. Atticus, quum Ciceronis intima familiaritate uteretur, amicissimus esset Bruto, non modo nihil iis indulsit ad Antonium violandum, sed e contrario familiares eius ex urbe profugientes, quantum potuit, texit, quibus rebus indiguerunt, adiuvit. P. vero Volumnio ea tribuit, ut plura a parente proficisci non potuerint. Ipsi autem Fulviae, quum litibus distineretur magnisque terroribus vexaretur, tantâ diligentiâ officium suum praestitit, ut nullum illa stiterit vadimonium sine Attico, hic sponsor omnium rerum fuerit. Quin etiam, quum illa fundum secundâ fortunâ emisset in diem neque post calamitatem versuram facere potuisset, ille se interposuit pecuniamque sine fenore sineque ulla stipulatione credidit, maximum existimans quaestum, memorem gratumque cognosci simulque aperire, se non fortunae, sed hominibus solere esse amicum. Quae quum faciebat, nemo eum temporis caussâ facere poterat existimare. Nemini enim in opinionem veniebat, Antonium rerum potiturum. Sed sensim is a nonnullis optimatibus reprehendebatur, quod parum odisse malos cives videretur. Ille autem sui iudicii potius quid se facere par esset intuebatur, quam quid alii laudaturi forent.

Cap. X. Conversa subito fortuna est. Ut Antonius rediit in Italiam, nemo non magno in periculo Atticum putarat propter intimam familiaritatem Ciceronis et Bruti. Itaque ad adventum imperatorum de foro decesserat, timens proscriptiónem, latebatque apud P. Volumnium, cui, ut ostendimus, paullo ante opem tulerat (tanta varietas iis temporibus fuit fortunae, ut modo hi, modo illi in summo essent aut fastigio aut periculo); habebatque secum Q. Gellium Canum, aequalem simillimumque sui. Hoc quoque sit Attici bonitatis exemplum, quod cum eo, quem puerum in ludo cognorat, adeo coniuncte vixit, ut ad extremam aetatem amicitia eorum creverit. Antonius autem, etsi tanto odio ferebatur in Ciceronem, ut non solum ei, sed etiam omnibus eius amicis esset inimicus, eosque vellet proscribere, multis hortantibus tamen Attici memor fuit officii, et ei, quum requisisset, ubinam esset, sua manu scripsit, ne timeret, statimque

---

Cap. IX. § 2. *commoditatem* vulg. *commendationem*. — §. 5. *credidit* vulg. *et credidit*. — §. 7. *optimatibus* al. add. *familiaribus eius*.

ad se veniret: se eum, et illius caussâ Canum de proscriptorum numero exemisse. Ac, ne quod periculum incideret, quod noctu 5 fiebat, praesidium ei misit. Sic Atticus in summo timore non solum sibi, sed etiam ei, quem carissimum habebat, praesidio fuit. Neque enim suae solum a quoquam auxilium petiit salutis, sed coniunctim, ut appareret, nullam seiunctam sibi ab eo velle 6 fortunam. Quodsi gubernator praecipua laude fertur, qui navem ex hieme marique scopuloso servat, cur non singularis eius existimetur prudentia, qui ex tot tamque gravibus procellis civilibus ad incolumitatem pervenit?

1 Cap. XI. Quibus ex malis ut se emersit, nihil aliud egit, quam ut plurimis, quibus rebus posset, esset auxilio. Quum proscriptos praemiis imperatorum vulgus conquireret, nemo in Epīrum venit, cui res ulla defuerit: nemini non ibi perpetuo 2 manendi potestas facta est: qui etiam post proelium Philippense interitumque C. Cassii et M. Bruti L. Iulium Mocillam praetorium, et filium eius, Aulumque Torquātum ceterosque pari fortuna perculsos, instituerit tueri atque ex Epīro his omnia Samothra-3 ciam supportari iusserit. Difficile est omnia persequi et non necessaria: illud unum intelligi volumus, illius liberalitatem 4 neque temporariam neque callidam fuisse. Id ex ipsis rebus ac temporibus iudicari potest, quod non florentibus se venditavit, sed afflictis semper succurrit: qui quidem Serviliam, Bruti matrem, non minus post mortem eius quam florente, coluerit. 5 Sic liberalitate utens, nullas inimicitias gessit, quod neque laedebat quemquam, neque, si quam iniuriam acceperat, non malebat ulcisci quam oblivisci. Idem immortali memoria percepta retinebat beneficia; quae autem ipse tribuerat, tamdiu 6 meminerat, quoad ille gratus erat, qui acceperat. Itaque hic fecit, ut vere dictum videatur: *Sui cuique mores fingunt fortunam hominibus.* Neque tamen prius ille fortunam, quam se ipse, finxit. qui cavit, ne qua in re iure plecteretur.

Cap. XII. His igitur rebus effecit, ut M. Vipsanius Agrippa,

Cap. X. §. 4. *Canum* al. *Gellium Canum.* — *ne quod periculum* al. *ne quod in periculum.* — Cap. XI. §. 1. *emersit* vulg *emerserat.* — §. 3. *necessaria* al. *necessarium.* — §. 4 *florente* (scil. *Bruto*) al. *eo florente.* Cf. Eum. Cap. XII. §. 2. *interfecto* (scil. *eo*) *nihil habituri essent negotii.* Ramshorn. Gramm. lat. §. 172, 2. Buttmann. gr. graec. §. 145, 4. — §. 5. *non malebat ulcisci* al. om. *non.* — §. 6. *hominibus* vulg. om. cf. Cic. Parad. V. 1. §. 34.

intima familiaritate coniunctus adolescenti Caesari, quum propter suam gratiam et Caesaris potentiam nullius conditionis non haberet potestatem, potissimum eius diligeret affinitatem praeoptaretque equitis Romani filiam generosarum nuptiis. Atque harum 2 nuptiarum conciliator fuit (non est enim celandum) M. Antonius, triumvir reipublicae: cuius gratiâ quum augere possessiones posset suas, tantum afuit a cupiditate pecuniae, ut nulla in re usus sit eâ, nisi in deprecandis amicorum aut periculis aut incommodis. Quod quidem sub ipsa proscriptione perillustre fuit. 3 Nam quum L. Saufeii, equitis Romani, aequalis sui, qui complures annos studio ductus philosophiae Athenis habitabat habebatque in Italia pretiosas possessiones, triumviri bona vendidissent consuetudine ea, qua tum res gerebantur: Attici labore atque industriâ factum est, ut eodem nuntio Saufeius fieret certior, se patrimonium amisisse et recuperasse. Item L. Iulium Calidum, 4 quem post Lucretii Catullique mortem multo elegantissimum poetam nostram tulisse aetatem vere videor posse contendere, neque minus virum bonum optimisque artibus eruditum, post proscriptionem equitum propter magnas eius Africanas possessiones in proscriptorum numerum a P. Volumnio, praefecto fabrûm Antonii, absentem relatum, expedivit. Quod in praesenti 5 utrum ei laboriosius an gloriosius fuerit, difficile fuit iudicare, quod in eorum periculis non secus absentes quam praesentes amicos Attico esse curae cognitum est.

Cap. XIII. Neque vero ille vir minus bonus paterfamilias 1 habitus est quam civis. Nam quum esset pecuniosus, nemo illo minus fuit emax, minus aedificator. Neque tamen non in primis bene habitavit, omnibusque optimis rebus usus est. Nam domum 2 habuit in colle Quirināli Tamphilianam, ab avunculo hereditate relictam, cuius amoenitas non aedificio, sed silvâ constabat. Ipsum enim tectum, antiquitus constitutum, plus salis quam sumtus habebat; in quo nihil commutavit, nisi si quid vetustate coactus est. Usus est familiâ, si utilitate iudicandum est, optimâ; 3 si formâ, vix mediocri. Namque in ea erant pueri litteratissimi, anagnostae optimi et plurimi librarii, ut ne pedisequus quidem quisquam esset, qui non utrumque horum pulchre facere posset;

Cap. XII. §. 2 *reipublicae* vulg. add. *constituendae*. — §. 3. *qui complures* al. *qui cum eo complures*. — §. 4. *Item* vulg. *Idem*. — *Calidum* al. *Calidium*. — Cap. XIII. §. 2. *Tamphilianam* vulg. *Tamphilanam*.

pari modo artifices ceteri, quos cultus domesticus desiderat,
4 apprime boni. Neque tamen horum quemquam, nisi domi natum domique factum habuit; quod est signum non solum continentiae, sed etiam diligentiae. Nam et non intemperanter concupiscere, quod a plurimis videas, continentis debet duci, et potius diligentiâ quam pretio parare, non mediocris est industriae.
5 Elegans, non magnificus; splendidus, non sumptuosus; omni diligentia munditiam, non affluentiam, affectabat: supellex mo-
6 dica, non multa, ut in neutram partem conspici posset. Nec praeteribo, quamquam nonnullis leve visum iri putem: quum inprimis lautus esset eques Romanus et non parum liberaliter domum suam omnium ordinum homines invitaret, scimus, non amplius quam terna milia aeris peraeque in singulos menses ex
7 ephemeride eum expensum sumptui ferre solitum. Atque hoc non auditum, sed cognitum praedicamus. Saepe enim propter familiaritatem domesticis rebus interfuimus.

1 Cap. XIV. Nemo in convivio eius aliud acroama audivit quam anagnosten, quod nos quidem iucundissimum arbitramur; neque unquam sine aliqua lectione apud eum coenatum est, ut non mi-
2 nus animo quam ventre convivae delectarentur. Namque eos vocabat, quorum mores a suis non abhorrerent. Quum tanta pecuniae facta esset accessio, nihil de quotidiano cultu mutavit, nihil de vitae consuetudine, tantaque usus est moderatione, ut neque in sestertio vicies, quod a patre acceperat, parum se splendide gesserit, neque in sestertio centies affluentius vixerit, quam
3 instituerat, parique fastigio steterit in utraque fortuna. Nullos habuit hortos, nullam suburbanam aut maritimam sumptuosam villam, neque in Italia, praeter Reatinum et Nomentanum, rusticum praedium: omnisque eius pecuniae reditus constabat in Epiroticis et urbanis possessionibus. Ex quo cognosci potest, usum eum pecuniae non magnitudine, sed ratione metiri solitum.

1 Cap. XV. Mendacium neque dicebat neque pati poterat. Itaque eius comitas non sine severitate erat, neque gravitas sine facilitate, ut difficile esset intellectu, utrum eum amici magis vererentur an amarent. Quidquid rogabatur, religiose promittebat, quod non liberalis, sed levis arbitrabatur polliceri, quod prae-
2 stare non posset. Idem in nitendo, quod semel annuisset, tantâ

Cap. XIII. §. 6 *Nec praeteribo* vulg. *nec hoc pr.* — *terna* al *tricena.* — Cap. XIV. §. 3. *Reatinum* vulg. *Ardeatinum.*

erat curâ, ut non mandatam, sed suam rem videretur agere. Nunquam suscepti negotii eum pertaesum est. Suam enim existimationem in ea re agi putabat: qua nihil habebat carius. Quo fiebat, ut omnia Ciceronum, Marci Catōnis, Q. Hortensii, 3 Auli Torquāti, multorum praeterea equitum Romanorum negotia procuraret. Ex quo iudicari poterat, non inertiâ, sed iudicio fugisse reipublicae procurationem.

Cap. XVI. Humanitatis vero nullum afferre maius testimo- 1 nium possum, quam quod adolescens idem seni Sullae fuerit iucundissimus, senex adolescenti M. Bruto, cum aequalibus autem suis, Q. Hortensio et M. Cicerone, sic vixerit, ut iudicare difficile sit, cui aetati fuerit aptissimus. Quamquam eum prae- 2 cipue dilexit Cicero, ut ne frater quidem ei Quintus carior fuerit aut familiarior. Ei rei sunt indicio, praeter eos libros, in quibus 3 de eo facit mentionem, qui in vulgus sunt editi, sexdecim volumina epistolarum, ab consulatu eius usque ad extremum tempus ad Atticum missarum; quae qui legat, non multum desiderat historiam contextam illorum temporum. Sic enim omnia de stu- 4 diis principum, vitiis ducum, mutationibus rei publicae perscripta sunt, ut nihil in iis non appareat et facile existimari possit, prudentiam quodammodo esse divinationem. Non enim Cicero ea solum, quae vivo se acciderunt, futura praedixit, sed etiam quae nunc usu veniunt, cecinit, ut vates.

Cap. XVII. De pietate autem Attici quid plura commemo- 1 rem? quum hoc ipsum vere gloriantem audierim in funere matris suae, quam extulit annorum nonaginta, quum esset septem et sexaginta, se nunquam cum matre in gratiam redisse, nunquam cum sorore fuisse in simultate, quam prope aequalem habebat. Quod est signum, aut nullam unquam inter eos querimoniam 2 intercessisse aut hunc eâ fuisse in suos indulgentiâ, ut, quos amare deberet, irasci eis nefas duceret. Neque id fecit naturâ 3 solum, quanquam omnes ei paremus, sed etiam doctrinâ. Nam et principum philosophorum ita percepta habuit praecepta, ut iis ad vitam agendam, non ad ostentationem uteretur.

Cap. XVIII. Moris etiam maiorum summus imitator fuit 1 antiquitatisque amator: quam adeo diligenter habuit cognitam, ut eam totam in eo volumine exposuerit, quo magistratus orna-

---

Cap. XV. §. 3. *Marci Catonis* vulg. *Catonis, Marii.* — Cap. XVI. §. 3. *desiderat* vulg. *desideret.*

2 vit. Nulla enim lex, neque pax, neque bellum, neque res illustris est populi Romani, quae non in eo suo tempore sit notata; et, quod difficillimum fuit, sic familiarum originem subtexuit, ut ex 3 eo clarorum virorum propagines possimus cognoscere. Fecit hoc idem separatim in aliis libris: ut M. Bruti rogatu Iuniam familiam a stirpe ad hanc aetatem ordine enumeravit, notans, qui a quoque ortus, quos honores quibusque temporibus cepisset: 4 pari modo Marcelli Claudii, Marcellorum, Scipiōnis Cornelii et Fabii Maximi, Fabiorum et Aemiliorum: quibus libris nihil potest esse dulcius iis, qui aliquam cupiditatem habent notitiae clarorum 5 virorum. Attigit quoque poëticam; credimus, ne eius expers esset suavitatis. Namque versibus, qui honore rerumque gestarum amplitudine ceteros Romani populi praestiterunt, exposuit ita, 6 ut sub singulorum imaginibus facta magistratusque eorum non amplius quaternis quinisve versibus descripserit: quod vix credendum sit, tantas res tam breviter potuisse declarari. Est etiam unus liber, Graece confectus, de consulatu Ciceronis.

1 Cap. XIX. Hactenus Attico vivo edita a nobis sunt. Nunc, quoniam fortuna nos superstites ei esse voluit, reliqua persequemur, et, quantum potuerimus, rerum exemplis lectores docebimus, sicut supra significavimus, suos cuique mores plerumque 2 conciliare fortunam. Namque hic contentus ordine equestri, quo erat ortus, in affinitatem pervenit imperatoris Divi filii, quum iam ante familiaritatem eius esset consecutus nulla alia re quam elegantiâ vitae, qua ceteros ceperat principes civitatis, dignitate 3 pari, fortunâ humiliores. Tanta enim prosperitas Caesarum eum est consecuta, ut nihil ei non tribuerit fortuna, quod cuiquam ante detulerit, et conciliarit, quod nemo adhuc civis Romanus 4 quivit consequi. Nata est autem Attico neptis ex Agrippa, cui virginem filiam collocarat. Hanc Caesar, vix anniculam, Tiberio Claudio Neroni, Drusillâ nato, privigno suo, despondit; quae coniunctio necessitudinem eorum sanxit, familiaritatem reddidit frequentiorem.

1 Cap. XX. Quamvis ante haec sponsalia non solum quum ab urbe abesset, nunquam ad suorum quemquam litteras misit,

---

Cap. XVIII. §. 3. *enumeravit* al. *enumeraverit*. — *qui a quoque* al. *qui a quo* — §. 4. *Aemiliorum* vulg. add. *quoque*. — §. 5 *poeticam* vulg. *poeticen*. — Cap. XIX. §. 1. *edita a nobis* vulg. add *edita haec* oet. — §. 2. *humiliores* vulg. *humiliore*. — §. 3. *Caesarum* vulg. *Caesarem* i. e. Octavianum Augustum, cm. *eum*.

quin Attico mitteret, quid ageret, inprimis quid legeret quibusque in locis et quam diu esset moraturus, sed etiam quum esset 2 in urbe et propter suas infinitas occupationes minus saepe, quam vellet, Attico frueretur, nullus dies temere intercessit, quo non ad eum scriberet: quum modo aliquid de antiquitate ab eo requireret, modo aliquam quaestionem poeticam ei proponeret, interdum iocans eius verbosiores eliceret epistolas. Ex quo 3 accidit, quum aedis Iovis Feretrii, in Capitolio ab Romulo constituta, vetustate atque incuriâ detecta prolaberetur, ut Attici admonitu Caesar eam reficiendam curaret. Neque vero a M. An- 4 tonio minus absens litteris colebatur, adeo, ut accurate ille ex ultimis terris, quid ageret, curae sibi haberet certiorem facere Atticum. Hoc quale sit, facilius existimabit is, qui iudicare pote- 5 rit, quantae sit sapientiae, eorum retinere usum benevolentiamque, inter quos maximarum rerum non solum aemulatio, sed obtrectatio tanta intercedebat, quantam fuit incidere necesse inter Caesarem atque Antonium, quum se uterque principem non solum urbis Romae, sed orbis terrarum esse cuperet.

Cap. XXI. Tali modo quum septem et septuaginta annos 1 complesset, atque ad extremam senectutem non minus dignitate quam gratiâ fortunâque crevisset (multas enim hereditates nulla alia re quam bonitate est consecutus), tantaque prosperitate usus esset valetudinis, ut annis triginta medicinâ non indiguisset: nactus est morbum, quem initio et ipse et medici contempserunt. 2 Nam putarunt esse tenesmon, cui remedia celeria faciliaque proponebantur. In hoc quum tres menses sine ullis doloribus, 3 praeterquam quos ex curatione capiebat, consumpsisset: subito tanta vis morbi in imum intestinum prorupit, ut extremo tempore per lumbos fistulae puris eruperint. Atque hoc priusquam ei 4 accideret, postquam in dies dolores accrescere febresque accessisse sensit, Agrippam generum ad se accersi iussit, et cum eo L. Cornelium Balbum Sextumque Peducaeum. Hos ut venisse 5 vidit, in cubitum innixus, *Quantam,* inquit, *curam diligentiamque in valetudine mea tuenda hoc tempore adhibuerim, quum vos*

Cap. XX. §. 4. vulg. *quid ageret*, *quid curae haberet*, *certiorem faceret Atticum* al. *quid ageret et curae sibi haberet certiorem facere Atticum.* — Cap. XXI. §. 1. *usus esset* al. (*multas enim her. n. a. re quam b. consecutus tantaque prosp. usus est val.*, *ut . . . indiguisset*). — *annis triginta* al. *annos.* — §. 3. *fistulae puris eruperint* al. *fistula putris eruperit.* — §. 4. *accersi* al. *accersiri.*

testes habeam, nihil necesse est pluribus verbis commemorare. Quibus quoniam, ut spero, satisfeci, me nihil reliqui fecisse, quod ad sanandum me pertineret, reliquum est, ut egomet mihi con-
6 *sulam. Id vos ignorare nolui. Nam mihi stat alere morbum desinere. Namque his diebus quidquid cibi sumpsi, ita produxi vitam, ut auxerim dolores sine spe salutis. Quare a vobis peto primum, ut consilium probetis meum; deinde, ne frustra dehortando impedire conemini.*

1 Cap. XXII. Hac oratione habita tantâ constantiâ vocis atque vultus, ut non ex vita, sed ex domo in domum videretur migrare, quum quidem Agrippa eum flens atque osculans oraret atque
2 obsecraret, ne ad id, quod natura cogeret, ipse quoque sibi accelerаret, et quoniam tum quoque posset temporibus superesse, se sibi suisque reservaret, preces eius taciturna sua ob-
3 stinatione depressit. Sic quum biduum cibo se abstinuisset, subito febris decessit leviorque morbus esse coepit. Tamen propositum nihilo secius peregit. Itaque die quinto post, quam id consilium inierat, pridie Kalendas Apriles, Cn. Domitio, C. So-
4 sio consulibus decessit. Elatus est in lecticula, ut ipse praescripserat, sine ulla pompa funeris, comitantibus omnibus bonis, maximâ vulgi frequentiâ. Sepultus est iuxta viam Appiam ad quintum lapidem in monumento Q. Caecilii, avunculi sui.

Cap. XXI. §. 6. *quidquid cibi* vulg. add. *potionisque.* — *impedire* al. om.

CORNELII NEPOTIS FRAGMENTA.

EX EPISTOLA GRACCHORUM MATRIS.

Dices pulchrum esse, inimicos ulcisci. Id neque maius neque pulchrius cuiquam atque mihi esse videtur; sed si liceat republica salva ea persequi. Sed quatenus id fieri non potest, multo tempore multisque partibus inimici nostri non peribunt atque, uti nunc sunt, erunt potius, quam res publica profligetur atque pereat.

EADEM ALIO LOCO.

Verbis conceptis deierare ausim, praeterquam qui Tiberium Gracchum necarunt, neminem inimicum tantum molestiae tantumque laboris, quantum te ob has res, mihi tradidisse; quem oportebat omnium eorum, quos antehac habui liberos, partis eorum tolerare atque curare, ut quam minimum sollicitudinis in senecta haberem, utique, quaecumque ageres, ea velles maxime mihi placere, atque uti nefas haberes rerum maiorum adversum meam sententiam quidquam facere; praesertim mihi, cui parva pars vitae superest. Ne id quidem tam breve spatium potest opitulari, quin et mihi adversere et rem publicam profliges? Denique quae pausa erit? ecquando desinet familia nostra insanire? ecquando modus ei rei haberi poterit? ecquando desinemus et habentes et praebentes molestiis desistere? ecquando perpudescet miscenda atque perturbanda republica? Sed si omnino id fieri non potest, ubi ego mortua ero, petito tribunatum; per me facito, quod lubebit, quum ego non sentiam. Ubi mortua ero, parentabis mihi et invocabis deûm parentem. In eo tempore non pudet te eorum deûm preces expetere, quos vivos atque praesentes, relictos atque desertos habueris. Ne ille sirit Iupiter te ea perseverare, nec tibi tantam dementiam venire in animum! Et si perseveras, vereor, ne in omnem vitam tantum laboris culpâ tuâ recipias, uti in nullo tempore tute tibi placere possis.

EXCERPTUM E CORNELII NEPOTIS LIBRO DE HISTORICIS LATINIS. DE LAUDE CICERONIS.

Non ignorare debes, unum hoc genus Latinarum litterarum adhuc non modo non respondere Graeciae, sed omnino rude atque inchoatum morte Ciceronis relictum. Ille enim fuit unus, qui potuerit et etiam debuerit historiam digna voce pronuntiare: quippe qui oratoriam eloquentiam rudem a maioribus acceptam perpoliverit, philosophiam ante eum incomptam Latinam sua conformarit oratione. Ex quo dubito, interitu eius utrum res publica an historia magis doleat.

Locuples ac divina natura, quo maiorem sui pareret admirationem ponderatioraque sua essent beneficia, neque uni omnia dare nec rursus cuiquam omnia voluit negare.

EXCERPTUM E CORNELII NEPOTIS EPISTOLIS AD M. CICERONEM. DE PHILOSOPHIA.

Tantum abest, ut ego magistram esse putem vitae philosophiam beataeque vitae perfectricem, ut nullis magis existimem opus esse magistros vivendi quam plerisque, qui in ea disputanda versantur. Video enim magnam partem eorum, qui in schola de pudore et continentia praecipiant argutissime, eosdem in omnium libidinum cupiditatibus vivere.

INDEX NOMINUM.

A.

B.

C.

Q.

R.

S.

BREVIS DESCRIPTIO TEMPORUM RERUM GESTARUM, QUAE A CORNELIO NEPOTE NARRANTUR, AD ANNOS ANTE CHRISTUM NATUM FACTA.

A. a. Chr. n.	
560	**Pisistratus tyrannus Atheniensium, *Milt.* 8, 1.**
590	**Cyrus in bello contra Massagetas suscepto perit, *Reg.* 1, 2.**
521	**Darius Cambysi, Cyri filio, in regno succedit, *ibid.***
508	**Darius Scythis bellum infert, *Milt.* 3, 1.**
507	**Miltiades Chersonesum relinquit ac rursus Athenas demigrat, *Milt.* 3, 6.**
500	**Iones auxilio Atheniensium Sardes expugnant, *Milt.* 4, 1.**
490	**Darii contra Graecos expeditio et in pugna Marathonia clades (d. 25. mens. Septembr.), *Milt.* 4 sq.**
489	**Miltiades accusatur et coniectus in vincula diem obit, *Milt.* 7.**
486	**Xerxes Dario, Hystaspi filio, in regno succedit, *Reg.* 1, 2.**
483	**Aristides per ostracismum in exsilium eiicitur, *Arist.* 1, 2. Themistocles portum Piraeei et classem novam aedificat, *Them.* 2, 2.**
480	**Xerxes universae Europae bellum infert, *Them.* 2, 4. Pugna apud Thermopylas (d. 6. mens. Iul.), *ibid.* 3, 1. ad Artemisium, *ibid.* 3, 2. Athenae a Persis incensae, *ibid.* 4, 1. Aristides ante tempus in patriam revocatur, *Arist.* 1, 5. Pugna Salaminia (d. 23. mens. Septembr.), *Them.* 4, 5.**
479	**Aristides et Pausanias Mardonium apud Plataeas vincunt, *Arist.* 2, 1. *Paus.* 1, 2.**
478	**Athenienses Themistoclis consilio muros suos restituunt, *Them.* 6, 1.**
477	**Athenienses Themistoclis consilio portum Piraeei perficiunt, *Them.* 6, 1. Pausaniam cum classe communi Cyprum mittunt, *Paus.* 1, 4. Aristidis aequitate principatus Graeciae ad Athenienses defertur, *Arist.* 2, 2. Eiusdem operâ commune Graeciae aerarium Deli constituitur, *Arist.* 3, 4.**
471	**Themistocles Athenis expulsus ad Artaxerxem confugit, *Them.* 8, 9.**
470	**Cimon Persas terrâ marique uno eodemque die vincit, *Cim.* 2, 2.**
469	**Pausanias moritur, *Paus.* 5, 4.**
467	**Aristides moritur, *Arist.* 3, 3.**
466	**Themistocles Magnesiae moritur, *Them.* 10, 5.**
464	**Cimon Thasios, qui ab Atheniensibus defecerant, vincit, *Cim.* 2, 5.**
460	**Cimon patriâ expellitur, *Cim.* 3, 1.**
455	**Cimon in patriam revocatus cum Lacedaemoniis foedus iungit, *Cim.* 3, 4.**
450	**Cimon Persas in Cypro insula vincit et maris imperium civibus suis vindicat, *Cim.* 3, 4.**
449	**Cimon pace cum victis Persis composita in Cypro insula moritur, *Cim.* 3, 4.**
446	**Alcibiades, Nicias, Lamachus duces Atheniensium ad bellum cum Syracusanis gerendum missi, *Alc.* 3, 1.**
415	**Alcibiades accusatus capitisque damnatus Lacedaemonem demigrat, *Alc.* 3 sq.**
414	**Bellum Deceliense, *Alc.* 4, 7.**
411	**Alcibiades absens una cum Thrasybulo et Theramene imperio praeficitur et Lacedaemonios terrâ marique superatos pacem facere cogit, *Alc.* 5, 4.**
408	**Alcibiades Athenas reversus summusque imperator factus cum Lacedaemoniis minus commode confligit et paullo post iterum in exsilium pellitur, *Alc.* 6 et 7.**

A. a. Chr. n.	
406	Dionysius maior tyrannidem Syracusis occupat, *Dion.* 1. *Reg.* 2, 2.
405	Lysander Atheniensibus ad Aegos flumen victis bello Peloponnesiaco finem facit, *Lys.* 1. *Alc.* 8, 6. *Con.* 1, 2. Idem Athenis captis triginta tyrannos imponit, *Thras.* 1, 5.
404	Alcibiades in Phrygia opprimitur, *Alc.* 10, 6.
403	Lysander accusatus absolvitur, *Lys.* 3, 4.
401	Thrasybulus superatis triginta tyrannis Atheniensibus libertatem restituit, *Thras.* 3, 1.
400	Agesilaus Agidi fratri in regno succedit, *Ages.* 1. Cyri minoris expeditio adversus fratrem, *Con.* 3, 1. *Alc.* 9, 5.
399	Conon Athenis pulsus Persarum classi adversus Lacedaemonios praeficitur, *Con.* 2, 2.
398	Plato Tarentum venit, inde Syracusas, *Dion.* 2, 2.
396	Agesilaus cum Persis in Asia bellum gerit, *Con.* 2, 3. *Ages.* 2.
—	Lysander, dux Lacedaemoniorum in proelio cum Thebanis apud Haliartum commisso cadit, *Lys.* 3, 4.
395	Conon Lacedaemonios proelio navali ad Cnidum vincit, *Con.* 4, 4.
—	Agesilaus ex Asia revocatus ad Coroneam Athenienses superat, *Ages.* 1, 5.
394	Conon Athenarum muros restituit, sed a Tiribazo in vincula conicitur, *Con.* 4, 5 et 5, 3.
—	Initium belli Corinthiaci, *Ages.* 5, 1.
393	Iphicrates Lacedaemonios apud Corinthum superat, *Iph.* 2, 1.
391	Agesilaus agrum Corinthiorum populatur, *Ages.* 5.
390	Thrasybulus occiditur, *Thras.* 4, 4.
387	Chabrias omnem Cyprum subigit, *Chabr.* 2, 2.
385	Datames Ciliciae praeficitur, *Dat.* 1, 5.
382	Lacedaemonii duce Phoebida Cadmeam occupant, *Pel.* 1, 2.
378	Exsules Thebani Cadmeam recipiunt, *Pel.* 3, 3.
377	Agesilaus expeditionem in Boeotiam suscipit; Chabrias eum vincit, *Chabr.* 1, 2.
—	Chabrias Acorin adiutum profectus revocatur Athenas, *Chabr.* 2, 3
—	Iphicrates Artaxerxi auxilio mittitur, *Iph.* 2, 4.
376	Timotheus Lacedaemonios ad Leucaten superat, *Tim.* 2, 1.
375	Lacedaemonii imperium maris Atheniensibus concedunt, *Tim.* 2, 2.
374	Iphicrates exercitui Persarum conducticio praefectus adversus Aegyptios proficiscitur, et paullo post Athenas revertitur, *Iph.* 2, 4. *Dat.* 3, 5.
371	Epaminondas Lacedaemonios apud Leuctra vincit die VIII. mens. Iul., *Epam.* 6, 4 *et* 8, 3. *Ages.* 6, 1. *Pel.* 4, 2.
370	Iphicrates Eurydicen, Macedoniae reginam, viduam defendit, *Iph.* 3, 2.
369	Epaminondas arma Laconiae infert, Spartam capit, Messenem restituit, *Epam.* 7, 3. 8, 4. *Pel.* 4, 3. Idem una cum Pelopida Arcadibus auxilio mittitur, *Pel.* 4, 2.
—	Iphicrates contra Arcadas, *Iph.* 2, 5.
368	Dionysio patri succedit Dionysius minor, *Reg.* 2, 2. *Dion.* 2, 8.
—	Pelopidas ab Alexandro Pheraeo in vincula conicitur, *Pel.* 5, 1.
367	Epaminondas exercitum Thebanorum incolumem reducit domum, *Epam.* 7, 2.
—	Idem Pelopidam ex vinculis liberat, *Pel.* 5, 2.
366	Epaminondas bellum in Peloponneso gerit, *Epam.* 7, 3.
364	Pelopidas in proelio adversus Alexandrum Pheraeum victor cadit, *Pel.* 5, 4.
—	Timotheus cum Olynthiis bellum gerit, *Tim.* 1, 2.
363	Epaminondas Lacedaemonios apud Mantineam (d. 27. mens. Iul.) vincit victorque cadit, *Epam.* 9, 1.
362	Agesilaus et Chabrias a rege Persarum ad Tachum, Aegypti regem, deficiunt, *Chabr.* 2, 3. *Ages.* 8, 2.
—	Datames ab Artaxerxe deficit, *Dat.* 5, 5.
—	Chabrias regnum Aegypti Nectanebo constituit, *Chabr.* 2, 1.
—	Agesilaus moritur, *Ages.* 8, 6.
360	Philippus in Macedonia regnare incipit, *Reg.* 2, 1.

A. a. Chr. n.	
358	Chabrias una cum Charete adversus socios Atheniensium missus in proelio occumbit, *Chabr* 4, 3.
—	Dionis fuga et praeparatio belli adversus Dionysium, *Dion*. 4, 1.
357	Dion feliciter rem adversus Dionysium gerit, qui profugit in Italiam, *Dion*. 5, 3 sq.
356	Athenienses ducibus Charete, Iphicrate, Timotheo cum sociis acriter pugnant, *Tim*. 1, 2.
—	Iphicrates et Timotheus mulctantur ab Atheniensibus, *Iph*. 3, 3. *Tim*. 3, 5.
355	Dion Syracusis interficitur, *Dion*. 9, 6. *Tim*. 2, 1.
351	Alexander Magnus nascitur, *Reg*. 2, 1.
347	Dionysius minor Syracusarum rursus potitur, *Tim*. 2, 1.
345	Timoleontis in Siciliam expeditio, *Tim*. 2, 1.
—	Idem Syracusanis libertatem restituere conatur, *Tim*. 2, 3. 3, 3
344	Timoleon Dionysium totâ Siciliâ depellit, *Tim*. 2, 1.
342	Timoleon rempublicam Syracusarum instaurat pulsisque Poenis ad Crimissum toti Siciliae pacem et libertatem restituit, *Tim*. 3.
337	Timoleon moritur, *Tim*. 5, 4.
336	Philippus Macedo a Pausania satellite interficitur, *Reg*. 2, 1.
326	Mors Hephaestionis, *Reg*. 2, 1. *Eum*. 2, 1.
324	Alexander Magnus Babylone moritur, *Eum*. 2, 1. *Reg*. 2, 1.
322	Athenienses Antipatri praesidium recipiunt, *Phoc*. 2, 2.
—	Perdiccas interficitur, *Eum*. 5, 1.
321	Eumenes Craterum et Neoptolemum superat, *Eum*. 3 et 4.
—	Antipater rebus Macedonicis praeficitur, *Eum*. 5, 1.
—	Eumenes ab Antigono Norae obsidetur, *Eum*. 5.
319	Eumenes tutor factus liberorum Alexandri bellum adversus Antigonum parat, *Eum*. 6 et 7.
318	Nicanor Piraeeum occupat, *Phoc*. 2, 5.
—	Phocion occiditur, *Phoc*. 4, 3.
—	Eumenes hiemandi caussa copias suas dividit, *Eum*. 8, 1.
317	Eumenes adversus Antigonum bellum gerit, *Eum*. 7.
316	Eumenes ab Antigono captus necatur, *Eum*. 10 sqq.
301	Antigonus cadit in proelio ad Ipsum, *Reg*. 3, 2.
286	Demetrius in custodia Seleuci morbo perit, *Reg*. 3, 3.
281	Lysimachus occiditur a Seleuco, *Reg*. 3, 2.
—	Pyrrhi cum Romanis bellum, Reg. 2, 2.
280	Seleucus a Ptolemaeo interficitur, Reg. 3, 4.
272	Pyrrhus Argos oppugnans lapide ictus perit, *Reg*. 2, 2.
265	Initium belli Punici primi, *Ham*. 1, 1.
248	Hamilcar classi praeficitur, *Ham*. 1, 1.
242	Lutatius mari Poenos vincit ad Aegates insulas et Siciliâ decedere cogit, *Ham*. 1, 3.
241	Finis belli Punici primi, *Ham*. 1, 3—5.
—	Bellum Karthaginiensium a mercenariis militibus in Africa motum, *Ham*. 2, 1.
238	Hamilcar imperator in Hispaniam mittitur, *Ham*. 3, 1. *Hann*. 2, 3.
229	Hamilcar in proelio occiditur eique in imperio Hasdrubal gener succedit, *Ham*. 3 et 4.
—	Hannibal equitatui praeest, *Hann*. 3, 1.
221	Hasdrubali interfecto in imperio succedit Hannibal, *Ham*. 3, 3. *Hann*. 3, 1. Triennio vix expleto Hispaniam totam subigit, *Hann*. 3, 7.
220	Hannibal expugnat et delet Saguntum, *Hann*. 3, 2.
219	Belli Punici secundi initium.
—	Hannibal ex Hispania per Alpes in Italiam transit, *Hann*. 3, 3. Idem arma confert cum Scipione consule ad Rhodanum, *Hann*. 4, 1. cum eodem ad Padum, *ibid*. 4, 1. cum eodem et collega eius ad Trebiam, *ibid* 4, 2.
218	Hannibal pugnat cum Flaminio apud Trasimenum, *Hann*. 4, 3.
—	Item Fabium dictatorem eludit, *ibid*. 5, 1.
217	Pugna Cannensis, *Hann*. 4, 4.
214	Cato tribunus militum, *Cat*. 1, 2.

A. a. Chr. n.	
213	Gracchus ab Hannibale interficitur, *Hann.* 5, 3.
208	Marcellus consul ab Hannibale occiditur, *Hann.* 5, 3.
207	Hasdrubal, frater Hannibalis, occidit in proelio apud Senam, *Cat.* 1, 2.
205	P. Scipio Africanus major bellum transfert in Africam, *Hann.* 6, 1. Cato ejus quaestor, *Cat.* 1, 3.
204	Hannibal ad defendendam patriam in Africam revocatur, *Hann.* 6, 1.
202	Hannibal a Scipione apud Zamam superatur, *Hann.* 6, 3
201	Finis belli Punici secundi, *Hann.* 7, 1.
200	Hannibal cum Magone fratre praeest exercitui in Africa, *Hann.* 7, 1.
—	Uterque demum revocatur, *Hann.* 7, 4.
198	Cato praetor factus Sardiniae, *Cat.* 1, 4.
196	Hannibal ad Antiochum, Syriae regem, profugit, *Hann.* 7, 6.
195	M. Cato et L. Flaccus Romae consules, *Cat.* 1, 1. 2, 1.
194	M. Cato ex Hispania triumphat, *Cat.* 2, 1.
193	Hannibal navibus ad Africam accedit, *Hann.* 8, 2.
192	Antiochus ab Hannibale ad bellum contra Romanos concitatur, *Hann.* 8, 3
191	Hannibal contra Rhodios, socios Romanorum, pugnat, *Hann.* 8, 4.
—	Antiochus ad Thermopylas superatur, *Hann.* 8, 3.
190	Hannibal Antiocho victo ad Prusiam confugit, *Hann.* 9 et 10. Idem contra Eumenem pugnat, *ibid.* 10 et 11.
183	Hannibal sumpto veneno occidit, *Hann.* 12, 5 et 13.
149	M. Cato moritur, *Cat.* 3, 4.
88	P. Sulpicius, tribunus plebi occiditur, *Att.* 2, 1.
87	Atticus se confert Athenas, *Att.* 2, 2.
84	Sulla ex Asia rediens venit Athenas, *Att.* 4, 1.
65	Atticus Athenis Romam revertitur, *Att.* 4, 5.
63	M. Cicero Romae consul, *Att.* 16, 6.
61	Q. Cicero propraetor Asiae, *Att.* 6, 5.
58	M. Cicero in exsilium abit, *Att.* 4, 5.
49	Bellum civile inter C. Caesarem et Cn. Pompeium, *Att.* 7, 1.
48	Pugna Pharsalica, *Att.* 7, 3.
44	C. Caesar occiditur (d. 15. mens. Mart.), *Att.* 8, 1.
—	Brutus et Cassius, interfectores Caesaris, Antonio superante in Graeciam et Syriam abeunt, *Att.* 8.
43	M. Antonius cedit Italia, *Att.* 9, 2. Mutinae obsidetur; bellum Mutinense, *Att.* 9, 1. Antonius, Lepidus, Octavianus triumviri, *Att.* 10, 1. 12, 2.
—	Eorum proscriptiones, *Att.* 10, 2. 12, 12.
—	Attici mater moritur, *Att.* 17, 1.
42	Proelium Philippense, in quo cadunt Brutus et Cassius, *Att.* 11, 2
32	Atticus moritur, *Att.* 22, 3. 4.